

A FEKETE APOSTOL

EGY NÉGER FIU TÖRTÉNETE

**IRTA
GAAL MÓZES**

**BUDAPEST
LÉGRÁDY NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R -T. KIADÁSA
1924.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-68-2 (online)
MEK-11611

ELSŐ FEJEZET.

A postakocsi este érkezett meg a kis amerikai város kocsmájához. Itt szoktak az utasok éjjeli szállást fogni s útjokat másnap reggel váltott lovakkal folytatják Richmond felé.

A kopott postakocsiból nyolcan szállottak le, magukkal cipelték podgyászaikat, siettek, hogy szobát béreljenek. Fáradtak is, éhesek is voltak, mert egyfolytában nyolcórát tettek meg s a postakocsi igen kényelmetlen alkotmány volt ahhoz, hogy lábukat kinyujthassák, ülőhelyzetükön változtassanak.

A kocsi fedeléről utolsóul mászott le egy néger fiú. Tizenhárom-tizennégy éves lehetett. Durva, kockás vászonból készült, kopott ruha volt rajta, nyakára csavarva kék gyapjunyakraváló, kezében egy régi vászon utazókoffer.

A többi utas mind fehér volt, ő az egyetlen néger.

Amint a postakocsi fedeléről leszállott, a kocsis nyomban elindította a lovakat s bekanyarodott a szomszédház kapuján. A lovak is éjjeli szállásra vágyódtak, a kocsis pedig minél előbb a söntésben akart lenni, hogy száraz torkát az úti portól kissé lemossa.

A kocsmáros kemény, parancsoló hangon rendelkezett, hogy az utasok megkapják a szobákat s a csámpás lábú mindenest szidta, hogy rakja félre a bejáratnál rakásban álló podgyászokat.

Ez minden alkalommal így szokott történni, ha a postakocsi megérkezett. Volt aztán sürgésforgás, szaladás, kulcsok csörömpölése; a konyhában készítették a megrendelt adagokat, a söntésben hordót csapoltak. A konyha ajtaján ínycsiklandó illat áradott ki, éhes embernek kíváncsan.

A kocsmá pitvarából, melyet a szállók fennhéjázóan előcsarnoknak szoktak nevezni, gyorsan eltűntek a podgyászok, a nyolc utas néhány perc múlva már az ebédlőben keresett és talált helyet. Várták a vacsorát s mohón itták a frissen csapolt sört.

A néger fiú hosszú ideig tanácstalanul állott az utcán, maga mellé a kövezetre tette le a vászonkoffert s nézett jobbra-balra.

Azon tanakodott, hogy már most mitévő legyen. A világon legtermészetesebb dolog az lett volna, ha ő is bemegy a vendégfogadóba, mint a többi utas, ő is rendel valami olcsó szobát s ő is bemegy a söntésbe s rendel valami olcsóbb vacsorát, mert bizonyára elfáradt ő is, bizonyára éhes ő is, mint útitársai a fehérek közül bármelyik.

Csak hogy a szoba- és vacsorarendeléshez pénz kell. Olcsó szobához és olcsó vacsorához kevesebb pénz, mint a drágához: de mégis csak pénz.

A néger fiú tudta, hogy az utolsó pénzdarabokat mellénye zsebéből akkor kaparásztta elő, mikor a postakocsi fedélzetére felkerekedett s mióta útban van: folyton azon törte a fejét, hogy ide érkezve mit csináljon.

Mert tagadhatatlan, hogy nagyon éhes, nagyon fáradt s hogy neki ebben a városkában egy lélek ismerőse sincs.

Bátortalanul bement az utcáról a kocsmá pitvarába s megállott a söntésbe vivő ajtó előtt. Maga sem tudta miért, csak az utcán nem akart már tovább állni.

A csámpás mindenest tízszer is elhaladt mellette, de mert állandóan sürgős dolga volt: ügyet sem vetett rá.

Ki törődik egy négerrel? Kinek is jutna eszébe, hogy megkérdezze tőle: Kihez tartozik? Kinek a kofferjét őrzi? Mit keres a pitvarban?

A konyha ablaka nyitva volt, a néger fiú hallotta, amint a kiszolgáló pincér az ételek nevét kiabálta; az ablakon kiáradt a konyha csalogató illata s a néger fiú nagyokat nyelt.

A kocsmáros kövér, piros arca is többször felbukkant a pitvarban, palackborokat hozott fel a pincéből. Ő is látta a néger fiút, de ő sem törődött vele. Végre, mikor már ötödször jött ki a söntésből, a néger fiú elébe állt s levette kalapját:

- Uram! - mondotta nagyon alázatosan. - Uram, én -

- Mars félre!... Még csak az kellene! - durva hangon ripakodott reá, olyan véghetetlen megvetéssel, mint ahogy az emberek egy hernyót szoktak eltaposni.

A néger fiú leült a pitvar szögletében a koffere mellé s lehajtotta a fejét. Talán sírt is, de hiszen azzal sem törődött senki.

Alapjában véve a kocsmárosnak tökéletesen igaza volt. Ha a néger kéregetni jött a kocsmába: az ő elhatározására bízta, hogy meghallgatja-e vagy nem. A kocsmá olyan hely, ahova az emberek pénzzel jönnek, pénzért szobát és vacsorát kapnak. Aki kofferrel jön a kocsmába, annak szállás kell, de viszont annak tudnia kell azt is, hogy szállást ingyen nem szoktak senkinek adni.

Így tehát mindenképen a kocsmárosnak és nem a néger fiúnak volt igaza. Az érzékenyebb szívű emberek talán szoktak másképp is gondolkozni, de ez a lényegen nem változtat, főleg ha azt is meggondoljuk, hogy a kocsmáros fehér volt, a kéregető pedig néger.

Tizenegy óra tájban a csámpás mindenestül a pitvar ajtaját jött bezárni. Az ebédlőből már felmentek sorjába a szálló-vendégek, a konyhában elmosogatták az edényeket, a piros arcú kocsmáros kiszedte a ládafiából a pénzt s a napi bevételt számlálhatta. Ilyenkor kellett a pitvarajtót bezárnia a mindenestülnek.

A söntés ajtaján jött ki s a világosság rávetődött a néger fiúra, aki a szögletben üldögélt.

- Hollá, ho, ki az? - kiáltott rá a mindenestül.

- Uram, én... - mondta félénken a néger fiú s feltápáskodott.

- Mit keresel itt?... Egy-kettő!... Ott ni, de hamar!... Na még!... Hogy is ne!...

Nyilvánvaló, hogy a mindenestül a gazdájától tanulta el ezt a határozott, apró, tördelt mondatokban való kegyetlen parancsolást. A maga példáján okult s hasonlóképen cselekedett.

Kikergette a néger fiút, mint ahogy a konyhából ki szokták kergetni a kutyát. Hiszen néger volt. A mindenestül pedig fehér, mint a gazdája.

A néger fiú kiment megint az utcára. Most már eltűnődött azon, hogy akár be se jött volna onnan. Valamint arról a homályos reményről is le kellett mondania, hogy fedél alatt töltheti az éjszakát, valamit eszik is. De pénz nélkül hogy is lehet ilyesmiről álmodni?

Ne vegye a nyájias olvasó zokon tőle, hiszen csak tizenhárom éves volt s most indult világgá, hogy embert ismerjen.

Az utcán hidegség és sötétség fogadták. Ha ehhez édes testvérekül hozzávesszük a fáradtságot és éhséget: be kell vallanunk, hogy a néger fiúnak a helyzete nem volt irigyelendő.

Tapogatózva ment előre, azaz hogy azt sem tudta, hogy vajjon előre megy-e, közeledik-e ahhoz a helyhez, mely a lelkében élt akkor végcél gyanánt.

Csak ment, csak ment, s még akkor is valami homályos reménység kecsegtette: hátha fedél alá jut, hátha valamit enni is adnak. Meg-megborzongott, mert hűvös éjjeli szél kerekedett s ősz elején Virginiában már foga van a szélnek, az ő vászonruhája pedig a hideg ellen nem igen védhette. Még szerencséje volt a gyapjúnyakravalóval. Igen, az öreg Jack ajándékozta neki ezt a nyakravalót, mert egyebet adni nem tudott neki. De milyen szívesen adta, hogy mosolygott hozzá, s hogy megveregette vállát:

- Csak eredj, Booker, légy több, mint Jack és a többiek mind!... Eredj!... Én is veled mennék, ha nem volnék hetvenöt esztendő!... Eredj Booker!

Eszébe jutottak a vén Jack szavai, míg a gyapjúnyakravalót a mellén körülcsavarta s hátul megkötötte. Jó meleget tartott. Belül is meleget érzett attól a szíve táján.

Azután előbukkant a felhők mögül a hold. Ez is segítségére jött, mert legalább látta, hogy hol van a gyalogjáró, hol van a sánc. Kereshetett egy alkalmas házsögletet, ahol meghúzhatja magát, ha a járásban elfárad. Legalább a szélről megóvjá.

Igen, örvidenie kell a hold világának, mert a sötétség nagy és vigasztalan szomorúság!

Szeretett volna aludni, de nem tudott: nagyon fázott, s nagyon éhes volt. Eszébe jutott, hogy otthon is sokszor hideg volt. A kunyhó nyitott ablakán befütyült a szél. A tűzhely mellett kuporgott s mégis fázott. Anyja ócska ruhával betömte az ablak nyílását, hogy a szél ne fúhasson be olyan barátságtalanul.

És eszébe jutott az is, mikor anyja őt és bátyját, Johnt, meg a leánytestvérüket éjjeli álomból felköltötte s tyúkhúst adott nekik. Éjjel főzte meg a tyúkot. Isten tudja, honnan kapta a tyúkot, de nekik adta.

- Milyen jó anyám van!...

És csodálatos módon ez is megmelegítette a néger fiú szívét.

Csupa ilyen gondolatokat keresgélt össze, hogy megfeledkezzék a hidegről meg az éhségről. Pedig vacogott a foga s didergett egész testében.

Surolgatta a kezét, lóbálta; majd szaladni kezdett, hogy kifogjon a hidegen.

Nem is volt az a végén szaladás, hanem ide-oda tántorgás. Közben folyton arra kellett ügyelnie, hogy a vászonkoffert el ne veszítse. Ez volt minden vagyona.

Ebben a vászonkofferben van még egy inge, van ruhakeféje, fogkeféje, szappana, két törülközője (mind a kettőt az anyjától kapta), az egyik meg van foltozva, már ócska, de a másik csaknem egészen új. Van tűje (öt), van cérnája (fekete és fehér gombolyag). Van foltnak való rongya is, mert tud varrni, foltozni. Most már mindenről neki kell gondoskodni, mert az anyja nem lesz mellette.

Szegény, ha mellette volna is, már beteges, erőtlen, tőle hát nem várhat semmit. Eleget adott, sokat is.

Mikor erre gondolt a néger fiú, jobb tenyerével a szeméhez nyult. Bizony nagyon hideg volt. De nemcsak a hideg csalta ki szeméből a könnyet.

Most táncolni fog és topogni a lábával, attól fölmelegszik. Otthon is úgy tett ő is, meg John is, ha nagyon hideg volt télen a kunyhójukban. A többi néger gyerek is érzékeny a hideggel szemben. Különösen a szél nagyon kegyetlen.

Ilyenkor a Rufner-házban, fenn a nagy házban, hol az urak laktak, hatalmas tűz lobogott a nagy kályhában s a kályha nyitott ajtaja elé heveredett le Raff, a kurtaszőrű vizsla. Igen, Raff! Raffnak jó dolga volt, sokkal jobb, mint a néger inasoknak. Raffal játszottak az úrfiak és

kisasszonykák, és Raffot nem merték megrúgni, mert Raff bizonyára megharapta volna őket, de a néger inasoknak nem szabad harapni Rufnerné nagyon szigorú volt, de azért mégis szerette, mert megengedte neki, hogy a reggeli iskolába járjon. Pénzt is kapott tőle ajándékba karácsonykor, hogy könyvet vegyen!... Igen, ezek az ő nagy kincsei. Mind a kilenc könyv benne van a vászonkofferben. Mindeniket sokszor elolvasta s el fogja Hamptonban is olvasni. Kölcsön adja a többi néger gyerekeknek is, hogy elolvassák. Hogy fognak azok örvendezni!...

Ragyogott az arca, mikor erre gondolt és frissebben topogott, hogy a teste is megmelegedjék. A lelke már meleg volt.

Eszébe jutott, hogy a maldeni iskolába öreg négerek is jártak, s hogy azok, akik nem tudtak olvasni, nagyon szomorúak és nagyon kíváncsiak voltak. Minden vasárnap összegyűltek, s az írástudó felolvasta nekik az ujságot. Hogy hallgatták, hogy kimeresztették a szemüket, hogy csóválták a fejüket, hogy szerettek volna még többet hallani a világról s a fehér emberekről, akik hatalmasak és harcolnak egymással, de mégis megengedték, hogy a néger is ember legyen! Igen, ezt megengedték. Az öreg négereknek ez tetszett a legjobban...

Amint ide-oda botorkált, egy ház szögletébe ütdött. Megtapogatta a tenyerével. Csakugyan házfal volt. A szél sem fujt itt. A ház fala felfogta. Jóságos, emberséges szöglet volt az. A néger fiú lekuporodott a földre, maga elé tette a vászonkoffert és előreugdolva ráhajtotta a fejét. Nagyon fáradt volt. Szemhéja le-lecsukódott, mintha az álom kerülgette volna.

Távolról egy-két kutya ugatott. De ő ezt nagyon messziről hallotta. Az egyik kutyanak a hangja hasonlított a Rafféhoz. Akkor is így ugatott, mikor Barkist megharapta. Szegény Barkis akkor nagyon sírt, s a lába szárán lecsurgott a vér... És a konyhában egy dézsa vízben mártogatta, úgy mosogatta. És nem is sajnálták, mert Raffot jobban szerették a háznál, mint Barkist... Hát éppen így ugatott Raff, de mégis talán mérgesebben...

Holnap reggel pedig elindul és megy... megy s addig meg nem áll, amíg Richmondba nem érkezik. Estére oda fog érkezni, s aztán megint megy... megy, s addig megy, amíg Hamptonba nem érkezik.

Hampton a világ legszebb városa; mert ott van az iskola... az a híres iskola, ahonnan a néger gyerekeket sem kergetik ki. Ott jó lesz, ott nagyon jó lesz... és aztán minden jó lesz, minden...

Ekkor elaludt. A vászonkoffert, melyben az ő kilenc könyve volt, mindkét karjával átölelte.

MÁSODIK FEJEZET.

Ismeritek az érzékeny történetet a „Megfagyott gyermek”-ről? Ne féljetek, ez nem fog most megismétlődni. A néger fiú nem félt az élettől, csak a vászonkofferét féltette. Nem is az első éjszaka volt ez, melyet az utcán töltött. Otthon, Virginiában a kunyhójuk sem védte meg őt, mikor még sokkal kisebb és gyámoltalanabb volt, a hideg szélről. Besüvített az ablaknyíláson, s legérdekesebb álmából ébresztette fel.

Pedig akkor kicsiny volt, szerette a meleget, sírt, ha éhes volt, s panaszkodott, ha a kő-kenderből készült vászoning felszúrta a hátát. Nemcsak panaszkodott, hanem sírt is. Az anya akkor megsajnálta, s ráadta az új inget Johnra, hogy ő egy kissé koptassa le a hátáról a szűrős szálakat. Az anya azért sajnálta őt, mert kisebb volt, mint John. De az apja nem sajnálta sem John, sem őt. Bizonyosan őt sem sajnálták, mikor gyermek volt. Igaz, hogy mostohaapja volt. Az édesapját Booker nem ismerte.

Így történhetett meg, hogy mikor Amerikában kihirdették, hogy ezentúl már nincs rabszolga, tehát a néger mehetnek oda, ahova nekik tetszik, kereshetnek új gazdát s otthagynak a régi urakat: hát a mostohaapja ezt mondotta:

- Szedjük össze mindenünket, s menjünk innen.

- Hova menjünk? - kérdezte az anya és nagyon szomorú volt, mert sajnálta a kisebbik gyereket, aki még gyenge volt.

- Akárhova, mindegy, csak menjünk! Szabadok vagyunk, hát menjünk!

Igen, ez olyan szép volt, ez úgy tetszett az apának: most már szabadok vagyunk, hát menjünk. Menni kellett. Hogy hova: azt nem tudták, de mentek. Beraktak mindent a kétkerekű taligába s az apa húzta a taligát, az anya tolt, s a három gyerek ment utánuk. John megfogta kis öccse és huga kezét s vezette.

Akkor ezer meg ezer ilyen kis karaván kelt útra. Nem kérdezték hova, csak mentek, mert ők szabadok voltak, mehetek. Nem állította meg senki, nem kergette vissza senki, nem is marasztalta senki. A régi gazdájuk sem. Nem parancsolhatott már nekik.

Gazdát és munkát mentek keresni. Más gazdát, más munkát. Mert ők szabadok voltak és most már választhattak gazdát és munkát.

Most már nevet is választhattak. Mert eddig nem volt nevök sem. A gazdájukról nevezték el a rabszolgát is. Hiszen nem volt ember, csak jószág, gazdájának a jószága.

Ekkor kapta a néger fiú is a nevét. Booker Washington, ez lett a neve. És most már *ember* volt, mert két neve volt, mint a fehéreknek.

Ott botorkált a hosszú, hosszú úton napról-napra, hétről-hétre Johnnal a taliga után. Megkérgeedett a talpa, arcát kifujta a szél; gyapjas haját sütötte a nap. Meg-megálltak, pihentek egy kissé, ettek a magukkal hozott ételből. A gyerekek galyakat szedtek össze s az anya a szabad ég alatt tüzet rakott s főzött valamit. Éjjelre meghúzták magukat valamely oduban, ha találtak s reggel folytatták az utat. Szakadó esőben mentek néha, míg fedeleket találtak s több heti vándorlás után megérkeztek Maldenbe, a Sós-tavakhoz. Nem messze Charlestontól, Nyugat-Virginia fővárosától. Itt aztán az apa azt mondta:

- Itt maradunk!...

A Sós-tavak gazdájához mentek s munkát kértek tőle. Sófőző munkások lettek mind: a gyermekek is. Igen, a néger gyermekek játék helyet dolgoznak. Ezt látják a szüleiktől, a hétnek hét napja a munkáé.

Aztán kunyhót róttak össze fából, földből, amint lehetett s beköltöztek. Az első nap már kész volt a kunyhó, ropogott a tűz, hogy száradjon a kunyhó friss fala. Másnap hajnalban talpon voltak s a Sós-tavakhoz mentek, hogy dolgozzanak.

Így kezdődött a szabadság, melyről olyan sokat álmodoztak.

A Sóstavak mellett telt el a kis néger gyermekkora. Vasárnaponként a kunyhó előtt kuporgott s a homokból rakott házakat kavicsokkal dobálta, a felnőttek beszélgetését hallgatta, a kék eget s a kék égen úszkáló felhőket nézegette. Anyjához húzódott s a fejét lehajtotta az ölébe, vagy Johnnal elment csavarogni a Charleston felé vivő útra. John szerette őt, ha elfáradt, a hátára vette s úgy hordozta.

Igen, John nagyon jó testvér volt, erre később is sokszor gondolt. És arra is gondolt, hogy Johnnak vesz majd tarka kendőt és kemény kalapot, de fényeset és magasat.

Egyszer aztán Maldenbe jött egy kockásnadrágú ember, vászoncipője volt és a szemén ablakok voltak, azon keresztül nézett egy nagy papirosra, a papiroson apró fekete pontok, foltok, figurák voltak. A kockás nadrágú is néger volt, de messziről, más országból jött és nagyon büszke volt, igen hangosan beszélt s mindig a papirosra nézett, abból beszélt. A négerék tátott szájjal hallgatták, bámulták, csóválták a fejüket, néha kacagtak is, máskor felkiáltottak:

- Oh, oh!... Nono!... Ejha!...

És minden vasárnap délután összegyűltek a piacon s hallgatták a kockás nadrágú, ablakos szemű négert.

Booker is ott kuporgott s hallgatta, csodálkozott, de nem értett az egészből semmit. Csak az tetszett neki, hogy a kockás nadrágú mind beszél, beszél s az egész falu hallgatja őt. Igen, ez nagyon tetszett Bookernek. Milyen jó az, ha valakire mindenki hallgat és olyan csöndben ül mellette!

Egyszer azt mondta az anyjának, hogy ő is szeretné, ha olyan ablak volna a szemén, amelyen keresztül a fekete figurák a nagy papiroson megszólalnának.

Erre az anyja nevetett, de nem szólott semmit. De talán valamit gondolt is hozzá, mert nagyot sóhajtott.

Megint hónapok teltek el munkában, gondban, szegénységben. Az apa nem volt megelégedve a bérrel s egy kőszénbányában keresett munkát. Szabad volt, tehát gazdát cserélt.

A gyermekek is a kőszénbányába jártak, nekik is akadt munkájuk. Piszkos, nehéz munka ez. Olajmécses világa mellett a föld gyomrában, bokáig fekete sárban talicskázták a kőszén. Felrakták a kocsikba, egy vak ló húzta a nehéz kocsit, amely sín páron siklott lova.

A kis Booker félt a bányától, mert sötét volt s az olajmécses pislogó fénye mellett olyan különös volt az emberek arca.

Inkább szeretett volna a nap világossága mellett eljárni abba a házba, hova a fehér emberek gyermekei járnak. Minden reggel elmennek, a könyvestáskájukat kis néger fiúk vagy leánykák viszik utánok, az iskola kapujánál átadják a fehér gyermekeknek, mert a küszöbön átlépni nem szabad a néger gyermekeknek.

Miért nem?

Ezen a kérdésen sokszor eltűnődött Booker. Ezen is, más kérdéseken is, de csak Johnnak említette s egyszer aztán az anyjának is elmondotta:

- Végy nekem könyvet!

Az anyja összecsapta a kezét:

- Mi jut neked eszedbe, gyerek?

- És küldj engem az iskolába!

- Oh, oh! Mi jut neked az eszedbe! Ki beszélt neked ilyesmiről?

- Én gondoltam, sokszor gondoltam. És a bányában egy ohiói ember mesélte a másíknak. Bizony a néger is jár iskolába, a néger is tanul mindent.

- Hol, te gyermek?... Ugyan hol? - kérdezte az anya.

- Messze innen, Hamptonban. Azt mesélték s ott mindenkinek adnak könyvet, ott nem kergetik ki. Ezt mesélte, anyám, az ohiói ember. Ő pedig tudja, mert onnan jött.

A Booker szeme, az az élénk barna szem villogott, abban a szemben fényesség és vágyakozás volt. Az anya szívében pedig szomorúság volt.

Ettől az időtől kezdve sokszor faggatta Booker az anyját, hogy vegyen neki könyvet, engedje őt az iskolába. A mostohaapja mérges lett s ráívallt a gyerekre:

- Kenyér kell nekünk, hallod? A könyvvel nem töltheted meg a hasadat!... Egy mukkot se halljak többet!

És megint csak a sötét, félelmes bányába kellett járni, köszönet rakni a kocsiba s nógatni a vak fehér lovat, hogy húzza a kocsit...

Otthon az anya titokban sírt. Nagyon sajnálta a gyermeket. Ugyancsak titokban félrerakosgatott az apró pénzből s arra gondolt, hogy vesz a gyerekeknek könyvet, hadd teljék benne öröme.

Az anya tanulatlan, egyszerű néger asszony volt, nem ismerte a világot, sem az embereket, de szerette Bookert s arra is gondolt, hogy talán az ő élete nem lesz olyan keserves, mint a szüleié, ha tanul s ha elkerül erről a vidékről.

Ezért súgta egyszer a fülébe, mikor este fáradtan ült a tűz mellett:

- Te csak ne búsulj!... Én mondom!... Lesz neked könyved, de ne szőlj senkinek.

Ezután következett, hogy Rufnerné, a gazdag asszony, akinek Maldenben a legszebb háza volt, egyszer az utcán megszólította Bookert:

- Hol laktok?

Booker az úriasszony szemébe nézett s bátran felelt. Bookernek szép, értelmes nézése volt s ez megtetszett Rufnernének.

Elment a Bookerék kunyhójába s kérte az apát, hogy engedje a házához inasnak Bookert.

A Rufner-háztól a néger gyerekek féltek, mert a kis inasok, akik ott szolgáltak, nagyon rövid ideig maradtak ott. Rufnerné rendkívül szigorú volt. Szeme mindent látott, semmit előle eltitkolni nem lehetett. Abban a házban minden ragyogott a tisztaságtól. Olyan tiszta volt még a ház padlója is, hogy rajta enni lehetett volna. Az inasokat rászorította a munkára; aki piszkos és rendetlen volt: nyomban elkergette; aki hazudott: nyomban elkergette; aki nyalakodni merészelt: nyomban elkergette.

A kis néger gyerekek, akiket ő elkergetett a szolgálatból, sohasem vallották meg, hogy miért zavarták el őket Rufneréktől s így mindenki csak Rufnernét okolta, nem a gyerekeket.

Ehhez a házhoz került a piszkos, félelmes köszénbányából Booker. Itt kapott rendes, tiszta ruhát, itt mindennap szappannal kellett az arcát, a kezét, a mellét megmosnia. Itt hetenkint inget kellett váltania. Itt kapott fogkefét is, hogy mindennap megmossa és megkefélje a fogát. Itt megtanult seperni, port törölni, tüzet gyújtani, surolni, cipőt takarítani, edényt mosni, fát aprítani, a gyermekekkel játszani, nyáron a légycsapóval legyeket csapkodni, hogy az alvó gyereket ne háborgassák az arcátlanok.

Ilyen sok mindent tanult meg másfél esztendő alatt Booker, de legkivált megtanulta azt, hogy Rufnerné nem félelmes, hanem igazságos. Tőle nem félni, hanem őt tisztelni kell. Rufnerné vette neki az első könyvet, Rufnerné küldötte őt az iskolába s dicsérte meg először.

A Rufner-házban gyűjtött össze kilenc darab könyvet, itt csinált fából egy ládikát s erre ráírta: „Könyvtár”.

A maldeni néger fiúk másfél év alatt mindennap azt várták, hogy Booker majd sírva fut végig az utcán, amint ők futottak annak idején. De ezt az örömet nem érték meg. Azt is várták, hogy titokban panaszkodik, s rosszat mond a Rufner-házról, amint ők panaszkodtak és rosszat mondtak, de ezt sem érték meg.

A Rufner-gyerekek nem rugták, nem csípték Bookert, mert sohasem adott rá okot; nagyon jól el tudott velük játszani, mikor pedig tanultak, csöndesen állott a szoba szögletében és nagyon figyelmesen hallgatta őket.

A bérét minden hónapban haza vitte s odaadta anyjának. Így aztán a mostohaapa is meg volt Bookerrel elégedve, mert szolgálatának hasznát látta.

Csak az a vágy nem hagyta el Bookert egy pillanatra sem, hogy Hamptonba akar menni; sőt napról-napra nőtt benne. Az úri ház s a fehérek élete, a ház rendje, tisztasága minduntalan eszébe juttatta azt a piszkot, nyomorúságot, amely a négerek hitvány kunyhóit olyan szomorúvá teszi. Mert hiába szerette az anyját, azért mégis tudta, hogy otthon olyan sivár, olyan rendetlen minden. És éppen azért, mert szerette: nehéz lett a szíve, valahányszor hazament s látta az otthonlevő nagy és vigasztalan szegénységet.

Rufnerné sokszor leszidta a néger családokat piszkosságuk és rendetlenségük miatt. Booker gyermekésszel is belátta, hogy Rufnerné nem ok nélkül haragszik - s mégis úgy tudta sajnálni néger testvéreit, ha a konyhában panaszkodtak. Egyszer az egyik ökölbe szorította a kezét s villámló szemmel megfenyegette az úri házat.

Booker megijedt, oda ment Jimhez - így hívták a mérges négert - s kérte:

- Ne... ne, édes Jim, ne!...

Jim megfogta a gyermek kezét, eltaszította s ráordított:

- Menj, csókold meg a korbácsot!...

Ez a néhány szó a szívébe hasított Bookernek. Évekig a fejében motoszkált s nem felejtette el soha.

HARMADIK FEJEZET.

És most már kísérjük őt tovább Richmondba. Mert Booker nem fagyott meg, hanem reménységgel ébredt fel. A hamptoni iskoláról álmodott. Arról a dicső iskoláról, amely az egész lelkét eltöltötte már hónapok óta.

Fölkelt a földről, nagyot nyújtózott, kezébe fogta a vászonkoffert s elindult.

Az első embertől, akivel találkozott, megkérdezte, hogy merre visz az út Richmond felé. Az az ember fehér volt s igen jókedvű lehetett, mert hangosan elkezdett kacagni.

- Teringettét! Hogy merre visz az út Richmondba? Hahaha!

- Alázatosan kérem! - mondotta Booker s levette a kalapját.

Erre a jókedvű fehér belenyult a nadrágja zsebébe s beledobott a Booker kalapjába egy pénzdarabot...

- Ehun úti költségül, te feketepofájú! Menj az orrod után! Hahaha!... Ez nagyon jó! Én is ezt kérdeztem ezelőtt tíz esztendővel, ugyanezen a helyen s ugyanezt a választ kaptam... Szervusz, csavargó!

Booker roppant zavarban volt, dadogott valamit, talán köszönetfélét s aztán gyorsan tovább haladt. A pénzt megsimogatta. A hatalmas pénzt, amely váratlanul jött s éppen a kellő időben jött. Ilyesmi vele később is megtörtént.

Az a pénzdarab különös módon erőt öntött a tagjaiba, a szívébe. Elfeledtette vele, hogy az éjjel fázott, hogy tegnap este, mikor a vendégfogadóból kikergették: nagyon szomorú volt.

Kenyeret vett egy pékboltban s mohón evett. Soha ilyen jól még nem esett neki kenyér, pedig elég savanyú volt. De annyi erőt adott Bookernek, hogy akár a világ végéig is el tudott volna menni. Ráadásul a nap is előbukkant. A biztató nap, a vigasztaló nap, a diadalmas nap!

Így kezdődött a richmondi út s harmadnap estefelé azon végződött, hogy a fáradt s megint éhes Booker megpillantotta a richmondi nagy házakat. A három nap alatt gyalogolt is, szekerre is felkereződött, vándor-cirkusztársasághoz is szegődött, kapott is enni, nem is. Hált egy elhagyott csősz-kunyhóban, a cirkuszi bohóccal egy cirkuszi kocsi tetején. Csúfolódtak vele, sajnálták is, ott akarták fogni, hogy komédiást csináljanak belőle. Ez mind nem változtatott rajta. Neki a maga útján kellett haladnia. Csak Hampton!... Csak oda akar menni, az iskolába.

Ödöngött a richmondi utcákon. Megállott a kirakatok előtt. Nézte a sült tyukokat az üveglakokon keresztül, a halomba rakott tortákat. Kicsordult a nyála, mert éhes volt. Miért nem adta volna, ha egy combot valaki a kezébe nyomott volna. Végül egy darab száraz kenyérrel is megelégedett volna...

Néhány szegényebb kocsmá ajtaján bement, levette kalapját s illedelmesen kérni akarta, hogy fogadják be éjjeli szállásra.

Nem hallgatták végig. Csavargónak, kéregetőnek nézték s azonnal elkergették. Ehhez is hozzászokott s tovább ment. Az utcán sürgött-forgott a sok ember. Egyik sietett haza, hogy vacsoráljon, másik vacsora után a szokott vendéglőjébe vagy kávéházába ment egy üveg sörre vagy egy pohár borra, vagy fekete kávéra, ki amihez hozzászokott.

Ezek nem törődhetek Bookerrel. Nem is látták meg, még akkor sem, ha beléjük ütődött.

Lassankint hazaszéledtek a járó-kelők, Booker a fényesebb, nagyobb utcákból sötétebb mellékutcákba került. Éjjeli szállást keresett a szabad ég alatt, olyan helyen, ahol kevesebb ember jár.

- Hopp, ez jó lesz! - mondotta magában, amint egy néptelenebb utcának deszkával berakott gyalogjáróján kopogott végig. Olyan volt ez a gyalogjáró, mintha híd lett volna. Erről akart Booker meggyőződni s lelépett a gyalogjáróról. Ekkor látta, hogy a deszkapadló alatt pompás üreg van, éppen alkalmas arra, hogy valaki bebujjon oda. Meghúzta magát, mint valami fülkében. Igen, mondjuk így: hálófülkében.

Ezt cselekedte Booker minden további fontolgatás nélkül. Még azt sem mondhatja, hogy nincs fedél alatt. De még milyen érdekes fedél alatt lesz. Mikor bebujt a padló alá s elhelyezkedett, feje alá vánkoslul téve a vászonkoffert, egyszer csak hallatszott:

- Kopp!... Kopp!... Kopp!...

Majd:

- Kipi-kopp!... Kipi-kopp!... Kipi-kopp!...

Feje felett jártak az emberek. Lassúbb, sebesebb, könnyebb, súlyosabb léptekkel. Ezek a kipi-kopik voltak a Booker altató nótája. Hozzászokott a füle, zsongította, elaltatta, reggel pedig, kora reggel álmából fölverte. Ekkor már sűrű volt a léptek kopogása. Igen sokan jöttek, mind egy irányból. Súlyos lépések voltak.

Booker kibujt hálófülkéjéből s első pillantása egy nagy uszályos hajóra esett. A kikötő mellett volt. A nagy hajóból folyt már a kirakodás. A munkások a deszkázott gyalogjárón a kikötőbe siettek.

Booker is odament.

A hajó hidján egy jól táplált, borotvált arcú, sipkás úr állott s nézte a kirakodást. Közben száraz hangon rendelkezett. Ő volt a legnagyobb úr: a kapitány.

Bookert hősi bátorság szállotta meg. Egyenesen a kapitányhoz ment, s így szólott:

- Uram, én is dolgozni szeretnék!...

A kapitány jó hosszú ideig nézte a néger fiút. Átható volt a pillantása.

- Honnan jössz?

- Maldenből.

- Hm! És hova igyekszel?

- Hamptonba.

- Mi a célod?

- Tanulni szeretnék abban a híres iskolában, uram. Nagyon sokat szeretnék tanulni Mert nincs pénzem. Éhes vagyok.

- Hm! És most dolgozni szeretnél, mi?

- Dolgozni, hogy ehessem, s aztán tovább mehessek, Hamptonba.

- Innen kétszázhat kilométerre van, - mondotta a kapitány - s Malden innen hatszáz kilométer, s te onnan jössz?

- Onnan, uram!...

- Jól van. Hé, Bumfer! Hallo, Bumfer! Ezt a fickót is beállíthatod!... Rajta, tedd le a szakácsnál a koffert!... Mozgás!

Booker hordotta a nyers vasat. Nehéz volt, de csak hordotta. A kapitány a hajóhidról szemeltartotta a néger fiút. A kapitány jó szemmel nézte, mert tetszett neki, hogy Booker nem kéregetni jött, hanem dolgozni.

Igen, dolgozni tisztességesebb, mint koldulni. Hogy az emberek ezt a nagy igazságot nem akarják még mindig megérteni.

Tíz órakor magához szólította Bookert.

- Vedd ezt a pénzt!... Ott vásárolhatsz valamit. Egyél!...

Kenyér és hurka! Én édes Istenem, hát lehet-e ennél valami felségesebb dolgot elképzelni!...

Nem természetes-e, hogy Booker szeméből kibuggyant a könny, mikor az első falatot bekapta.

Jóllakott s tovább dolgozott. Nem tátotta el a száját, nem álldogált, nem nézelődött, nem nyögött, hanem egész lelkéből dolgozott. Megfájult a válla, a dereka, reszketett a karja is - de dolgozott.

Estére megint ott fogott éjjeli szállást, ahol tegnap. Ezért nem kellett fizetni, s közel is volt a kikötőhöz.

A kapitány adott neki tovább is munkát, sőt a második héten megengedte neki azt is, hogy a hajón húzódjék meg éjjelre, mert megtudta, hogy hol töltötte az éjszakákat. Egy matróz árulta el, aki látta, mikor Booker behúzódott éjjeli vackába. A matróznak tetszett ez az életrevalóság, mert annak tekintette, s nemcsak a kapitánynak, hanem több matróztársának is elmesélte. A kapitány emberséges ember volt, s a nyomorult fekete fickón segíteni akart.

- És ez tanulni akar és ez fog tanulni! - dörmögte fogai között a kapitány, mikor Booker hálálkodni kezdett.

Esténként Booker a konyhában segített a szakácsnak. A dolog úgy történt, hogy a szakács meglátta egyszer, hogy munka után Booker megmosakodott, ruháját gondosan keféltette. Ilyesmit a szakács még sohasem látott a néger fiúknál. Hozzá volt szokva a néger fiúk rendetlen, rongyos ruháihoz, maszatos arcukhoz, piszkos kezükhöz. Ezért a közelében nem tűrte meg őket s a konyhából mindig kikergette.

- Izé, te! - szólott hozzá. - Kapd fel ezt az edényt s hozz nekem vizet!

Booker készségesen engedelmeskedett. Azt mondhatta volna a szakácsnak, hogy ő nem köteles vizet hordani, hogy a szakácsnak nincs joga parancsolni, de ilyesmit neki nem szabad mondani, ha a kapitány ingyen kvártélyt ad a hajón. Azt neki munkával kell megszolgálnia.

A szakács egy-két jobb falatot juttatott a szegény fekete fickónak s reá bizta néha a mosogatást is. Persze nem ültette le, ha evett, hanem kezébe nyomta a maradék húst s rábizta, hogy ott egye meg, ahol akarja.

Vasárnaponként a matrózok bementek a városba sétálni, a hajó fedélzete üres volt. Ilyenkor Booker kirakosgatta könyveit a vászonkofferből, nézegette. Egyikből vagy másikból olvasgatott.

Egészen különös látvány volt ez. Úgy belemerült az olvasásba, hogy tőle akár az egész hajót ellophatták volna, csak az ő vászonkofferét s a kilenc könyvét nem. És ilyenkor a mellénye zsebéből kihalszaggatta a megtakarított pénzét. Szomorúan kellett hétről-hétre látnia, hogy lassan gyűlnek a pénzdarabkák. A bér nem sok, többet eszik meg belőle, mint amennyit

félrerakosgat. Pedig neki sok-sok pénz kell, hogy Hamptonba juthasson. Most már tudja, hogy az éhség rossz, keserves útitárs. Számítgatta, hogy meddig kell még dolgozni s mennyi lesz elég az útra.

Nagy gondok voltak ezek Bookernek.

De mihelyt olvasni kezdett, eloszlott a gond, mint a szappanbuborék s helyébe éber álmok ringató karja fogta fel.

- Booker, te csak siess Hamptonba! Booker te csak hordd a vasat a hajóról! Booker, tőled várnak valamit a maldeniek! Ne csüggedj, Booker, Hampton nincs a világ végén s te oda fogsz jutni!

Mig olvasott, folyton ezt suttogta valaki vagy valami a néger fiú fülébe.

- Halló, hé! Mit csinálsz te? - kérdezte hirtelen egy ismerős hang.

Aztán, hogy rögtön nem kapta fel a fejét, tovább is folytatta:

- Elaludt a könyve mellett a fickó!

A kapitány hangja volt. Körüljárt a hajón s észrevette Bookert.

Mindjárt felugrott s jelentette:

- Nem alszom, kapitány úr!... Olvasok!

- Hadd lássam a könyvet!

Booker odaadta a könyvet a kapitánynak.

- Kaptad valakitől?

- Ezt vettem, ezt itt kaptam, a többi hetet is vettem. Ezek mind az enyéme.

- És szereted őket? - kérdezte mosolyogva a kapitány.

Booker a szívéhez szorította az egész rakás könyvet s ragyogott az arca, míg ezt mondta:

- Oh, nagyon, nagyon!

- Mondd csak, gyerek, miért akarsz te tanulni?

- Hogy sokat tudjak!

- Sokat?

Booker elszégyelte magát s ezt mondotta:

- Nem sokat, nem, uram!... Csak tudni szeretnék, hogy... hogy... - elakadt, nem merte tovább mondani.

- Beszélj bátran. Nem haragszom én reád. Csak bátran mondd meg, miért szeretsz tanulni? Mi szeretnél lenni?

- Tanító Maldenben.

- Ugy, tehát másokat is szeretnél tanítani.

- Igen, másokat, a négereket mind, a testvéreimet, uram!... Oh, úgy szeretném őket tanítani!... Úgy szeretném!

A kapitány megcsóválta a fejét. Nyilván csodálkozott. Megint kezébe vette a Booker könyveit és nézegette. Megnézte mind a kilencet, lapozgatott bennök. Közben a fiúra is nézett, aki hálás pillantását a kapitány arcán felejtette hosszan.

- Jól van, ez derék dolog. Valóban derék dolog. Csak olvass, tanulj!...

A kapitány otthagya Bookert s tovább folytatta szemlét a hajón. Mit gondolt, mit nem, azt Booker nem tudhatta, de azt tapasztalta, hogy a következő héten valamikéval többet fizettek neki, mint eddig s valahányszor a kapitánnyal találkozott, az nyájasan nézett reá, sőt egyszer a kezével is intett feléje.

Az ötödik hét végén összesámlálta megtakarított pénzét s úgy vette észre, hogy most már elindulhat Hamptonba.

Megköszönte a kapitány jóságát, a szakácstól egy kis csomagot kapott útravalóul s nekivágott az örömdetes útnak Hampton felé...

NEGYEDIK FEJEZET.

A nagy, háromemeletes ház előtt állott. Nyers téglából épült, ormótlan, minden cifraság nélkül szükölködő ház volt az. Sűrű ablaksorok a házon, kemény tölgyfakapu a közepén.

Booker nézte és áhítat szállotta meg, olyan áhítat, minőt eddig még sohasem érzett. Szemével csaknem végigsimogatta a nagy, háromemeletes házat, melynek minden szobája mesebeli fényt lövelt a szemébe, mintha színaranyból volna, mesebeli csoda minden. Booker csaknem azt gondolta, hogy tegnap nem volt még itt e csodaszép ház, most nőtt ki hirtelen a földből, hogy neki örömet hirdessen.

A bolondos néger fiú szeretett volna hangosan felnevetni, táncolni, tapsolni s ehelyett hirtelen nagy szorongást érzett a szívében. Aggódva nézett végig gyűrött nadrágján, cipőjén, melynek mindkét sarka félre volt taposva.

Elővette a vászonkoffert s kikereste belőle a vedlett ruhakefét. Tisztogatta, kefélt a nadrágját, aztán a cipőjét, aztán megfésülte a haját s közben azon tűnődött:

- Vajjon nem kergetnek-e ki engem ebből a csodaszép házból? Vajjon nem hazudott-e az ohioi ember ott a bányában?

De nem, hiszen most is jönnek ide négerék. Az imént ment be kettő, ott jön a harmadik, a negyedik. Ezek mind becsengetnek, a kapu megnyílik, a négeréket beengedik. Be fogják őt is engedni. És mégis olyan bátortalanság van a szívében. Nem mer csöngetni. Ő még sohasem csöngetett be ilyen fényes palotába.

De az emberek mind sűrűbben jöttek s mindenik bátran becsöngetett. Egyik sem állt meg olyan gyámoltalanul, mint Booker.

Ő is becsöngetett s az ajtó kinyílt. Egy néger legény vigyorgott reá s intett a kezével, hogy csak lépjen be. Menjen jobbra, a második ajtón kopogtasson, ott van a felvételi iroda.

Hogy megkönnyebbült. Nagyot lélezett s a második ajtóhoz ment. A lábtörlő kókuszgyékényhez tízszer is hozzákente cipője talpát, hogy sarat ne vigyen be. Aztán kopogtatott, még pedig igen-igen halkan.

Nem válaszolt senki belülről.

Megint kopogtatott, de most már egy parányival hangosabban.

Megint nem kapott választ.

Harmadszor is akart kopogtatni, de már nem volt szükség, mert az ajtó kinyílt s három néger jött ki a szobából.

- Mondtam, úgy-e! - örvendezett az egyik s a másik kettő boldogan dörzsölgette a tenyerét.

Booker besurrant a szobába. Nem is szoba volt az, hanem valóságos terem. A közepén korlát, a korláton túl egy nagyobb emelvény, az emelvényen íróasztal, mellette hosszú polc, a polcon sok írás. Az íróasztalnál egy sovány, szemüveges, magas úri női személy. Már nem volt fiatal, de valami különös méltóság fejeződött ki az arcán. Írásokat nézett, a korlát előtt álló négerrekhez egy-egy kérdést intézett. Azok félénken feleltek. Az úri női személy bólintott, vagy rázta a fejét.

Booker megállott a nagy terem egyik szögletében. A világért sem mert a korlátig előretolakodni. Arra várt, hogy az úri nőiszemély odainti. Bizonyosan inteni fog neki, majd ha a sor reá kerül.

Várt, várt, várt.

Az úri nőiszemély nem vette őt észre. Csak azokat vette észre, akik a korlát mellett állottak. Persze, hiszen azokat hamarabb meglátta. Booker kimozdult a szögletből s közelebb ment a korláthoz, de még nem egészen közel. Kérő szemét reáemelte a nagyhatalmú nőre, merően nézett reá. Így akarta magát vele észrevéttetni.

Nála nem volt semmi irás, mint a többi négereknél, akik a korlát mellett tolakodtak s nyújtogatták az úri nő felé az írásaikat. Az irás igen fontos dolog, a néma kérés, úgy látszik, nem sokat ér.

- Téged felveszünk!... Jelentkezzél az ötös számú irodában. Elmehetsz! - mondotta ennek is, annak is a nagyhatalmú úri női személy s Bookernek mindannyiszor megdobbant a szive. Hátha majd neki is azt fogja mondani:

- Téged fölveszünk!

Jaj, milyen édes két szó ez, milyen hatalmas két szó ez.

Várt, várt, várt!...

Lassankint fogytak a kérelmezők, Booker is a korláthoz került. Egyszer-kétszer mintha reánézett volna a nagyhatalmú lény, de megint elsiklott a tekintete.

Kétszer-háromszor meg is szólalt Booker, nagyon, de nagyon alázatosan:

- Kérem!... Nagyon szépen kérem!

Mindhiába, nem hallották meg. Talán túlságosan halkán mondotta. De a szeme folyton rá volt az úri nő arcára szegezve, makacs állhatatossággal, szívós kitartással.

- Igen, igen alázatosan kérem, én... én... én...

Nem hallotta meg most sem. Booker nagyon szomorú lett.

Arra gondolt, hogy ő is fog úgy tanulni, ő is fog úgy dolgozni, mint azok a néger fiúk, akiket fölvettek az iskolába, nem, ő érezte, hogy még sokkal jobban fog tanulni. Ettől aztán hirtelen bátorsága támadt, s most már hangosan mondotta:

- Én is... én is tanulni szeretnék!... Azért jöttem Maldenből, kérem, igen szépen!... Kérem!...

Most már meghallotta az úri női személy, az írást letette az asztalra s reánézett Bookerre.

Kék szeme volt, szép kék szeme és átható tekintete.

- Hol az írásod? - kérdezte.

- Nincs... nincs írásom! Maldenből jöttem... és tudok már olvasni és dolgozni akarok... én... én...

Megint csak nézte Bookert az úri nő és Booker barna szeme reá volt szögezve az úri női-személy arcára. Abban a két barna szemben a gyermek lelke lobogott. Mi gyújtott abba a két szembe olyan különös lángot? Ki és mi?...

Mert mi történt?

Az úri nő így szólott:

- Tudsz jól seperni?

- Tudok... tudok! - felelte lelkenedező reménységgel Booker.

- Jer velem!

Booker felkapta a földről a vászonkoffert és ment.

Az úri nő bevitte őt a szomszéd terembe. Az volt az intézet díszterme. A dísztermet az iskolákban aulának hívták.

- Hozd rendbe az aulát!... Jelentsd ha elkészültél vele!

Booker hozzáfogott a munkához. Úgy csinálta, mint Rufneréknél, de még százszor jobban. Nem egyszer, hanem négyszer egymásután seprte ki valóságos mügonddal, buzgósággal. Azt hitte, hogy ettől a sepréstől függ az élete. Ha kellett volna, akár a tenyerével surolta volna végig. Azután elővette a törlőruhát. Leporolta az asztalokat, a székeket, a szögleteknél, a hajlásoknál; leporolta a faburkolatot a falakon.

Minden percben az ablakhoz ment s a törlőruhát derekasan kirázta, hogy szemernyi por se maradjon benne. Igen, így tanulta ő Rufnernétől.

Aztán az ajtó kilincset, az ablakok sarkát, minden kis részecskét megtisztogatott. Szakadatlanul, a beleizzadásig dolgozott. És olyan kimondhatatlanul boldog volt, amíg dolgozott.

Azt sem vette észre, hogy kétszer-háromszor halkan kinyílt az ajtó s valaki benézett az aulába. Booker nem vehette észre, mert aki egész lelkéből dolgozik, az nem ér reá, hogy ácsorogjon, nézelődjék.

Dél felé járt az idő, mikor elkészült a munkával. Jelentette, s a nagyhatalmú nő bejött az aulába. Szigorú pontossággal megnézett mindent. A padlót, az asztalokat, a székeket, a falburkolaton végighúzta a zsebkendőjét s megnézte, hogy nem poros-e. A szögleteket megvizsgálta, a székek hátát, karfáját. Mindent megnézett, mint az olyan ember szokta tenni, aki maga is ért ehhez a munkához.

- Úgy látszik, hogy hasznodat vehetjük, - mondotta, s e néhány szóval Bookert a világ legboldogabb emberévé tette, mert ezek a szavak azt jelentették, hogy Booker Washington, a maldeni néger fiú, tovább tanulhat a híres hamptoni iskolában, és azt jelentették, hogy ugyanaz a Booker Washington a maldeni négerek előtt nem fog szégyenkezni.

Az úri nő, aki sorsa felett az aula kisöprése után döntött, tulajdonképen felvételi vizsgálatot tétetett vele, Mary F. Mackie, a hamptoni iskola igazgatónője volt. Előkelő származású, kiváló nő, aki lelke nemesebb sugallatára választotta ezt a pályát, s élete feladatává azt tette, hogy a négerekből embert nevel, megnyitja előttük a művelődés kapuját, kivetkőzteti őket a rabszolgaélet szomorú lelki sötétségéből.

Bookert beírták a hamptoni intézet növendékeinek vaskos törzskönyvébe.

- Booker T. Washington! - így volt beírva. A T. azt jelentette, hogy Taliaferro. Ezzel együtt nem is két, hanem három neve volt. No már ennyi névvel csakugyan meg lehet akárki elégedve.

Mary kisasszony mindjárt első nap beállította őt kapusnak, megmutatta, hogy napközben hol kell tartózkodnia, mit kell tennie. Kijelölte azt a nyolc szobát, melyet minden nap takarítania kell, s a kályhákat is kijelölte, melyekben ő gondoskodik a tüzelésről.

Kapott ágyat, mely meg volt számozva s katonás rendben ott állott a nagy hálószobában a többiekkel egy sorban.

Ezt az ágyat neki kellett este megbontani, reggel gondosan megvetnie. Kapott fogkefét, s kötelességévé tették, hogy minden nap mossa meg, kefélje meg a fogát.

Ágyában volt két lepedő, vánkos és gyapjutakaró.

Mikor Booker mindezt látta, azt hitte, hogy nincs is a földön, hanem a mennyországban. Ilyesmiről ő Rufneréknél csak álmodott, otthon még álmodni sem tudott, mert fogalma sem volt róla.

A hamptoni iskolában sokszor csöngettek. Először, mikor mindenkinek föl kellett kelni, másodsor, mikor imádkoztak, aztán nyomban reggeliztek, tehát az ebédlőbe vonultak, még pedig katonás rendben és nagy csöndben. Aztán csöngettek az iskolábamenetkor, vagy a műhelymunka kezdetén; csöngettek, ha ebéd előtt imádkoztak. Minden csöngettyűszóra figyelni és engedelmeskedni kellett. Akár gyermek, akár meglett férfiú vagy asszony volt a növendék: beállott a sorba s ment a többivel szófogadóan.

Ezt így parancsolta az iskola rendje, s ennek a rendnek legfőbb őre Armstrong tábornok, az intézet kormányzója.

Ha híven kellene leírnom e hatalmas ember nevét, ki kellene a legnagyobb és legvastagabb betűt választanom, s úgy kellene a nevét a könyvbe kinyomatnom.

Ha Armstrong tábornok végigjárta az intézet termeit, a hálósobákat, a műhelyeket, az osztályokat, pedig nem volt nap, hogy legalább egyszer be ne nézett volna mindenüvé: talpra ugrott mindenki, s úgy állott, mintha a két lába gyökeret vert volna.

Nem azért, mert féltek tőle, hanem azért, mert szerették.

Szent áhítattal néztek reá. Fel kellett nézni, mert nagyon nagy, délceg katona volt, haját, mely már deresedett, kurtára nyiratta, homloka széles és domború volt, tekintete kemény, beszéde pedig csodálatos módon szelid, tele emberszeretettel és jósággal.

Booker reszketett egész testében, mikor először került e túlvilági lény szeme elé!

Akkor történt, mikor Mary kisasszony kijelentette, hogy Booker Washington a kapusi teendőkké lerója ugyan a tartásdíjat, de a tandíj fejében még pénzt kell fizetnie.

Booker előszedte mellénye zsebéből azt a maradék pénzt, ami richmondi keresményéből megmaradt, de az mindössze fél dollárt sem tett ki.

Mary kisasszony nem fogadta el Bookertől a pénzt, de utasította, hogy jelentkezék haladéktalanul a kormányzói irodában s jelentse alázatosan, hogy a tandíjat nem tudja megfizetni.

Booker ezért reszketett egész testében. Félt, hogy Armstrong tábornok haza küldi őt Maldenbe. Csalódott.

Armstrong tábornok végighallgatta a néger fiú dadogását s aztán így szólott:

- Booker Washington tandíját Griffiths Morgan úr adományából fogjuk az intézet pénztárába befizetni. Menjen Booker Washington vissza a munkájához.

Griffiths Morgan New-Bedfordban lakott, gazdag volt, s Armstrong tábornok kérésére szívesen elvállalta, hogy Booker Washington a hamptoni iskolában kitaníttatja.

Bookernek még arra sem volt módja, hogy hálálkodjék. Armstrong tábornoknál rövid volt a kihallgatás. Intett a kezével, s a növendéknek szó nélkül és azonnal távoznia kellett.

Hamptonban minden perc drága volt, a hálálkodás helyett dolgozni kellett. A munka százszor többet ér, mint a hálálkodás.

Bookernek reggel négy órakor tüzet kellett a kályhákban gyújtani. Előbb természetesen ki kellett a kályhákat tisztítani, előre gondoskodni begyújtásra alkalmas apró-fáról, forgácsról, minden szobába elegendő tüzelőanyagot elraktározni.

A tűzgyújtáshoz is kell gyakorlat és ügyesség. Booker gyakorlat útján megszerezte az ügyességet. Valósággal ragyogott az arca, ha a láng fellobbant, ha nyaldosta a finom forgácsot, ha belekapott az aprófába, s vidáman lobogva, örvendezett a tűz, az életre kelt tűz, ha szórta a szikrát, s titokzatos nyelven dicsérte Bookert.

Igen bizony, Bookernek ragyogott az arca s a másik, harmadik kályhához sietett.

Azután következett a szobatakarítás, serényen, frissen, azzal a pontossággal, amelyhez Rufneréknél szoktatták.

Az iskolában volt a legboldogabb. Úgy érezte, hogy a tanítónő csak neki magyaráz, csupán neki, hogy csak reá néz és másra nem.

Minden szó belefuródott az agyába, amely mohó volt, mint a száraz föld, csak úgy nyelte, szívta magába a szavaknak esőcseppjeit.

Nem lehet szavakkal lefesteni a Booker tudáséhségét, tudás-szomjúságát. Felujjongott, ha valamit egészen megértett, s nem győzött csodálkozni azokon, akik nyüzsögtek, forgolódtak a padban s jobbra-balra nézelődtek.

Az iskolából sietett vissza a kapusfülkébe, s míg a csöngetésekre várt: megint elmondta sorjában, amiket az iskolában hallott. Félhangosan mondta el, csaknem úgy, amint a tanítónőtől hallotta, néha csaknem szavalta.

Hát hogyne dolgozott volna szívesen, mikor iskolába járhatott a munkája árán! Mikor az iskolából kijövet azon tűnődhetett, hogy ő is így fog tanítani Maldenben vagy másutt. Az mindegy, hogy hol fog tanítani, de fog tanítani. Jó hangosan fog beszélni, hogy mindenki meghallja. A gyerekek is, az öregek is.

És ha kell, elmondja kétszer, háromszor, amíg mindenki megérti. Mindenki, a gyerekek is, az öregek is. És mindenki úgy fog örüdni, mint ő... Oh, az olyan dicső, az olyan szép lesz!

Igen, és ilyen tiszta, rendes ágyban feketik, amelyben két lepedő van, csíkos vánkös. Istenem, be szomorú volt otthon a földre vetett vacok, a szalma, rajta a rongy és lepedő, takaró semmi. Hát még a fürdés! Meleg víz, szappan, megint lepedő!

Hát hogyne dolgoznék ő szívesen, mikor ennyi jót kap a hamptoni iskolában!

Csak a ruhája ványolódott el. Hiába kefélte, csak kopott a ruhája, talán még jobban kopott, mintha nem kefélte volna olyan sokat. Vékony is volt. A térdén kiszakadt a nadrág, mert ha tüzet rakott, mindig le kellett térdelnie. Hiába sajnálta a nadrágját, ezt másképen nem lehet csinálni.

Megfoltozta, de újra kiszakadt.

Most már szégyelte, s félt, hogy Armstrong tábornok meglátja. Vajjon mit fog mondani? Nem haragszik-e meg? Neki a vászonkofferben nincs több nadrágja. Maldenből sem küldhetnek, mert miből is vehetnének.

Armstrong tábornok meglátta, s másnap már volt Bookernek nadrágja.

Nem új nadrágja, de jó és hasznavehető. Mary kisasszony a raktárból kiutalványozott Bookernek nemcsak nadrágot, de melegebb kabátot is. Mellényre nem volt Bookernek szüksége, azt jobban lehetett kimélni.

Az intézetnek nagy ruharaktára volt. Az északi államokból jólelkű adakozók küldöttek ócska ruhát a hamptoni iskolának. Erről is Armstrong tábornok gondoskodott. Ő szólította fel az embereket, hogy küldjenek ócska ruhát a néger növendékeknek.

Ezt akkor még Booker nem tudta, de később megtudott mindent.

Harisnyája is csak egy pár volt. Nem váltogathatta De tudott a bajon segíteni. Este, mikor már minden munkáját elvégezte, kiment a kúthoz s harisnyáját megmosta, sok szappannal, s jól erősen dörzsölve; de mégis nagyon vigyázva, hogy el ne szakadjon. Reggelig megszáradt, jól kinyújtogatta. Így mángorlásra sem volt szüksége.

Talán megmosták volna a néger asszonyok is, ha megkéri szépen, de nem akarta, hogy mások fáradjanak miatta. Aztán azt is szégyelte, hogy neki csak az a pár harisnyája volt.

Nem minden szegény szeret panaszkodni. Booker meg éppen nem szeretett.

Ismert az iskolában sok panaszkodó fiút. Ismert olyanokat is, akik mindennel elégedetlenek voltak. Az ételre, a munkára panaszkodtak. Az ételre azért, mert kevés, a munkára azért, mert sok volt.

Booker tizenegy óra előtt ritkán került az ágyba, de ha fejét a kedves, áldott vánkosára lehajtotta: a szive tele volt háladatossággal s az álom édesen, szeliden szállott le a szemére.

Ilyenkor gondolt anyjára.

- Hogy örvendene, ha most látna engem az ágyban s megsimogatná ezt a meleg gyapjútakarót... Az én anyám!... És John is örvendene, mert szeret engem!...

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az iskolaév bezáródott.

Az intézet törvényei szerint a növendékek mind hazaszéledtek, s nagyon kevésnek volt megengedve, hogy a vakáció hónapjait is ott tölthesse az intézetben.

Booker nem tudta, hogy mitevő legyen. Arról, hogy Maldenbe hazamenjen, szó sem lehetett. Nemcsak hogy útiköltsége nem volt, de még az intézetnél is tizenhat dollár tartozása.

A néger fiúk javában készülődtek, összeszedték cókókjaikat, búcsúzkodtak. Minden változás örömet vált ki a gyermekszívből, s így a hazasietők is vidámak voltak.

Booker gonddal terhesen járt-kelt közöttük, s azon törte a fejét, hogy mi módon szerezhetne útiköltséget.

Előszedte a könyveit, rakosgatta egymás mellé. De arra még e szorult helyzetében sem gondolt, hogy közülök csak egyet is eladjon.

- Nem, ezeket nem adhatom el, - mondotta határozottan.

A fogason lógó kabátra nézett. Fekete kabát volt, ünnepélyes alkalomra való. Nem új, de még elég jó karban.

- Hopp! Megvan. Ezt fogom eladni. Igaz, hogy Marchall úrtól kaptam ajándékba, de kénytelen vagyok eladni, mert nekem el kell most mennem az intézetből.

Valahogy sikerült megnyugtanni a lelkiismeretét, s megkönnyebbült lélekkel sietett vevőt kapni.

Tudta, hogy egyik társának már régóta szemet szúrt az ő fekete kabátja. Hozzá ment.

- Hallod, Bull, neked tetszik a fekete kabátom...

- Tetszik, Booker, eltaláltad az igazat. Mondottam is már egyszer.

- Tudom, s éppen azért jöttem, hogy megkérdezzem tőled, nem vennéd-e meg?

- Hát... hát tudod, Booker, nem mondom éppen, hogy nem venném meg. Most nem érek rá, tudod, de holnap benézek a kamarádba... Bizonyosan benézek, s akkor beszélünk róla, ha megalkudhatunk.

Booker reménységgel várta a holnapot, s úgy gondolta, hogy három dollárt kérhet a kabátért. Talán többet is, de legalább három dollárt.

És ezen az alapon számíthatni kezdte a további teendőket. Mert az bizonyos, hogy az intézetben nem maradhat. Ha kiürül a ház, nincs szükség kapusra. Ingyen nem adhatnak enni senkinek. Valahol kenyeret kell keresnie, de nemcsak kenyeret, hanem pénzt is, mert adóssága van. Erről neki nem szabad megfeledkeznie.

Másnap Bull beállított Bookerhez, s alaposan megnézte a fekete kabátot. A gombokat, a bélést, a zsebeket is kifordította.

Bull takarékos fickó volt, s nem szerette a pénzt haszontalanul kidobni az ablakon.

Booker feszülten várta a vizsgálat eredményét, de közben nem állhatta meg, hogy egy-két szóval ne dicsérje a portékáját.

- Finom posztó, sokáig fog tartani, majd meglátod, Bull, ha csakugyan megveszed.

- Megveszem, meg! Mi az ára?

Bookernek hirtelen szaladt ki a száján:

- Négy dollár, Bull!... Csak négy dollár.

Bull úgy megijedt a számtól, hogy még egyszer alapos vizsgálatnak vetette alá a kabátot, s most már többféle fogyatkozását fedezte fel. Hogy a gallér túlságosan zsiros és elkopott, hogy a gomblyukak foszladoznak, hogy a kabát háta fényes.

- Nem Booker, négy dollárt nem adhatok érte.

- Hát legyen három dollár, - mondotta Booker.

Bull sandán nézett Bookerre. Bizonyosan kevesebbet várt, de Booker sietett hozzátenni:

- Ennél már olcsóbban nem adhatom.

- Megveszem, de csak féldollárt adok most készpénzben. Több nincs, elhiheted. A többit megkapod apránként, ha futja a keresetemből.

Booker csalódottan tette vissza a fogasra a fekete kabátot, s azt mondta, hogy neki most kell a pénz.

Így nem lett a vásárból semmi. Bull visszatette a nadrágja zsebébe a féldollárt, Booker pedig új számolási alapot keresett jövőendő terveihez.

Két-három nap múlva csaknem az egész intézet kiürült. Elmentek a növendékek, a tanítók.

Booker is hóna alá vette a vászonkoffert s elment valahol Hamptonban vagy Hampton környékén munkát keresni.

Nem volt kétségbeesve, mert ezt az érzést Booker sohasem ismerte. Addig keresett munkát, ameddig talált. Monroeban egy nyári vendéglőshöz szegődött be mindenesnek.

A mindenest a gazda mindenféle munkára beállíthatta. Takarított szobákat, sepert udvart, söntést, éttermet, hordott fát a konyhába, nagy kosárral kísérte a szakácsnét a piacra, hogy a vásárolt holmit haza cipelje; szükség esetén kiszolgált a vendégeket is, lőtott-futott, tedd-ide, tedd-oda volt a háznál. Szidhatta a csapos, a szakácsné, lökdöshették a pincérek.

Ebből látható, hogy a mindenesség nem tartozik a fényes és nagyon keresett foglalkozások közé, s mégis mennyi ideig kellett Bookernek keresnie, míg talált ilyen foglalkozást!

A bér nem volt sok, de mégis úgy számította, hogy igen nagy takarékossgal félre tehet belőle harmadfél hónap alatt annyit, hogy az intézetnél levő adósságát kifizetheti.

Csak ezt tudja kifizetni, hogy tovább tanulhasson ott, ne utasítsák vissza a felvételnél.

Erre Booker nagyon sokszor gondolt, még éjszaka is. Beleszövődött álmaiba az aggodalom.

Egyszer azt álmodta, hogy Marchall úr előtt térdepelt, összetett kézzel könyörgött, hogy ne kergesse el őt az intézetből, és Armstrong tábornok kiterjesztett kézzel leszállott az égből, s reátette kezét a fejére és túlvilági hangon így szólott:

- Washington, ne sírj, mert én gondot viselek reád!

Igen szép és vigasztaló álmom volt, de a Booker mellényzsebében a félrerakosgatott aprópénz sehogy sem szaporodott olyan arányban, amint kívánatos lett volna.

Pedig mennyire takarékoskodott! A cipőjét kimélethez nem húzta fel napokig, csak ha a piacra kellett a szakácsnéval menni; mert a szakácsné kényes volt, mezítlábas négerrel nem ment volna végig az utcán.

A fehéreneműjét nem adta mosásba. Úgy ahogy tudta, maga mosta ki.

Emiatt a szolgálók természetesen kikacagták. Minden szabad óráját arra használta fel, hogy tanult. Emiatt a pincérek csúfolták:

- Booker püspök lesz!... Booker kongresszusi tagnak készül!...

- Meglátjátok, még elnök lesz!

És nagyokat kacagtak.

Fájt is, nem is ez a kacagás Bookernek. Ha fájt is, nem mutatta, mert büszke volt ahhoz, hogy a fájdalomát mutassa.

- Hát csak kacagjanak, - gondolta magában - én ugyan nem szégyenlem magam, s azért is csak tanulok. Ha tudnák, hogy milyen a hamptoni iskolában az élet, nem kacagnának, hanem irigyelnének.

Volt egy pincér abban a vendéglőben, aki már sokfelé járt. Nyughatatlan vére nem engedte meg, hogy sokáig egy városban maradjon. Gountrynek hívták s nagyon kacagtató arcokat tudott vágni.

Ennek a Gountrynek megtetszett Booker, s gyakran szóba ereszkedett vele. Kivallatta, hogy mi a szándéka, s nagyon csóválta a fejét:

- Ej, ej!... Gondolhatnál te okosabbat is, Washington! Koldulni fogsz te egész életedben, s még sem viszed semmire.

- És ha koldulok is, de hasznos leszek a fajunknak.

- Mit, fajunknak?... Mi közöd neked máshoz?... Hallod, nincs neked helyén az eszed!... Okosabb volnál, ha velem tartanál...

Booker csodálkozva nézett Gountryra.

- Nézhetsz, te betűkoptató!... Eljönnél velem Európába... Más világ van ott. Megbámulnak minden feketét... Úri életünk lesz.

- És mit csinálnánk ott?

- Semmit!... Éppen semmit. Az a legfinomabb élet, ha az ember nem csinál semmit... Hát te kutya vagy?... Rosszabb vagy annál is... Élet ez?... Az ingedet is magad mosod... Miféle ruhád van?...

- Dolgozni nem szégyen. Armstrong tábornok...

- Megélhet az. Ő már tábornok. Füttyölök én a tábornokok meséjére.

Bookert szólították s otthagya Gountryt. De otthagya volna anélkül is, mert megsértette Armstrong tábornokot. Ezt ő nem tűri. Ezentúl kerülni fogja azt az embert.

És csakugyan kerülte.

Gountry még egyszer-kétszer szóba hozta az európai utat, de Booker hallgatott.

- Szamár vagy! - rivallt aztán rá Gountry. - Húzd tovább az igát. Éppen neked való az.

A rákövetkező napon Gountry összeszólalkozott a vendéglőssel.

A vendéglős mérges volt, Gountry goromba volt. Ökölrel támadtak egymásra.

Gountry még aznap délelőtt otthagya a vendéglőt, s kezében nádpalcáját táncoltatva füttyölt, fején fényes köcsögkalap volt; orrán, száján eresztette a füstöt.

Bookernek úgy tetszett, hogy Gountry most Európáig meg sem áll...

Már csak három hét választotta el a vakáció végétől, s még mindig nem gyűlt össze a pénz, melyre úgy számított.

Mind nyugtalanabb lett Booker. Ezerféle kalandos terv cikázott át agyában. Hátha valakinek hirtelen megmentené az életét!... Hátha egy úri gyermeket találna, akit elvesztettek a szülei, s ő hazavezetné! Ha egy hatalmas börtárcát találna a piacon s hirdetné az ujságban, s a tulajdonos száz dollárral jutalmazná meg! (Megijedt a nagy számtól, s gondolatban is hirtelen is ötvenre javította ki.) Ehhez hasonló badar reménységek üzettek vele játékok.

Írt haza, írt Johnnak is külön, s a lelkükre kötötte, hogy hacsak módjuk van rá, küldjenek neki néhány dollárt. Csak kölcsön kéri, vissza fogja bizonyosan fizetni.

Attól a naptól kezdve, hogy a levelet elküldötte Maldenbe: minden nap várta a választ. Sőt mindjárt másnap csaknem türelmetlenkedett, hogy még nem jött felelet.

A felelet *pénz* volt a képzeletében. Ezt várta mohóan, makacsul.

De nem jött sem levél, sem pénz. Booker lelógatta a fejét s tovább végezte a mindennapi munkáját.

- Hallo, Washington seperd ki az éttermet! Egy-kettő! - parancsolta egy reggel a gazdája.

Booker engedelmeskedett s besietett a nagy étterembe. Amint nagy becsületességgel seper, seper, egyszer csak a szemébe villan valami.

Lehajol, fölveszi. Egy vadonatúj tízdolláros volt. Nézi a pénzt s előnti a szívét az öröm. Arra gondolt, hogy valami jótevő szellem tette oda a pénzt a padlóra, aki előre tudta, hogy aznap reggel nem fog senki más seperi, mint Booker. Igen, csak Booker, a szegény fickó fog seperi, s ő fogja a tízdollárost megtalálni.

A legtermészetesebb dolog az lett volna, ha zsebre dugja, s nem szól senkinek. Aki a vendéglőben tízdollárost szór el, annak még sok pénze marad a zsebében, nem is veszi észre, hogy tíz dollárt elvesztett.

Ez mind igaz lehet, de Booker nem így gondolkozott.

- Nem enyém a pénz. Nem dolgoztam érte... Semmiképen sem tarthatom meg. Megmutatom a gazdának, ha ő nekem adja (és Booker biztosan számított rá, hogy ez fog történni), akkor az enyém lesz, akkor jól van minden.

És olyan boldog volt már előre.

Oda megy a gazdához, mutatja a pénzt, s jelenti:

- A szögletasztal alatt találtam most, mikor sepertem.

A gazda reánéz, elveszi tőle a tízdollárost, s így szól:

(Milyen szívrepesve várta Booker.)

- Tisztességes vagy, Washington! A pénzt találtad, tehát nem a tied, de az én vendéglőmben találtad, úgy-e?

- Igen, uram, a szögletasztal alatt...

- Nos, az én vendéglőmben, a szögletasztal alatt, tehát a pénz - az enyém!

- I-igen, uram! - dadogta Booker, s visszament az étterembe, hogy tovább söpörjön. Mikor az embernek valami szép, igen közeli reménye hirtelen füstbe megy: nagyon keserves egy érzés az. A legtöbb ember mérges szokott ilyenkor lenni.

Ha például seprő van a kezében, azt csapkodja a padlóhoz, ha székeket rak helyre, a székeket dőfi, csapja egymáshoz; ha valakivel beszél, azt kezdi minden különösebb ok nélkül szidni. Mert annak a szívbeli keserűségnek valahogy ki kell belőle jönnie.

Booker egy ideig nem sepet, csak nézte azt a helyet, ahol a tízdollárost megpillantotta...

- Bár fel se vettem volna! - mondotta félhalkan, aztán nagyot sóhajtott, s tovább sepergetett...

Most már minden reménye oda volt, hogy a hamptoni iskolának megfizesse a tartozását.

Néhány nap választotta el az iskolai év kezdetétől. A tanulás vágya leírhatatlan erővel szállotta meg. Arra, hogy a hamptoni iskolába vissza ne menjen, gondolni sem akart. De szégyenkezett, hogy tartozását nem fizetheti meg. Ruhája is a háromhónapi mindenes-szolgálat alatt kopott, ványolódott. Piszkos nem volt, mert minden nap tisztogatta, a foltokat terpentinnel kivette, a gombokból sem hiányzott egy sem, de szánalmasan gyűrött és kopott volt.

Istenem, milyen nagy öröme telt volna benne, ha egy öltözet ruhát tudott volna vásárolni a nyári keresményéből. Az ám, de első mégis az lett volna, hogy az adósságát megfizesse.

Mikor a vendéglőstől elbúcsúzott, mindössze másfél dollár volt a zsebében.

Félve jelentkezett a hamptoni iskola gazdasági intézőjénél, Marshall úrnál.

- No, no, hát megérkeztél, Washington barátom. Szép, szép!... Isten hozott.

- Uram, én azt hittem, hogy a nyáron munkával szerezhetek és megfizethetem a tartozásomat...

- Van tartozás, Washington barátom?

- Tizenhat dollár, uram, s én mindössze másfél dollárt takaríthattam meg.

- Hm, hát csak ennyit... No, no!

- És én most nem tudom, hogy mit csináljak. Tanulni szeretnék, uram, ledolgoznám!... Ne üzzenek ki az iskolából uram! Ne, ne...

Marshall úr mosolygott.

- Booker, te nagyon meg lehetsz ijedve, hogy így beszélsz... Istenemre, szinte vacog a fogad, mintha valami nagy gonoszságot követtél volna el. Várj csak, Booker! Értsük meg egymást. Neked van másfél dollárod.

- Igen, - hebegte Booker, s reménykedve várta a szót.

- A másfél dollár csak maradjon a zsebedben, fiú! Teringettét, légy egy kissé bátrabb! Mi Hamptonban még senkit sem faltunk fel, téged sem fogunk. Menj a szobádba, s foglald el a régi hivatalodat. Úgy tudom, hogy jól megállottad a helyedet. No hát, így lesz, Washington, így!

Booker szeretett volna leborulni Marshall úr előtt és a két kezével átfogni a lábát. Azután szeretett volna ugrálni és táncolni és körben forogni...

Mert hogy olyan boldog volt az istenadta!

HATODIK FEJEZET.

Elfoglalta multévi állását, s újra kapus lett a hamptoni intézetben. Kissé restelkedett, hogy jobb ruhát nem vehetett, s körülbelül a legkopottabb fiúk közé tartozott, de Mary kisasszony a régi jóindulattal volt iránta, s bizott benne. Ez jól esett neki, lehetőleg úgy dolgozott, hogy Armstrong tábornok szemléi alatt semmi dorgálás ne érje.

Booker úgy érezte, hogy neki okvetetlenül a föld alá kellene sülyedni, ha a tábornok fejét rázva nézne reá, s arcából azt lehetne kiolvasni, hogy Bookerre neheztel.

Úgy van, a világ legnagyobb fegyelmező hatalma a tisztelettel párosult szeretet.

A néger fiúk naponta látták Armstrong tábornokot. Benézett minden szobába, szigorú pontossággal végezte a ruhaviziteket; megjelent a műhelyekben, s nézte a munkát, az ebédlőben megkóstolta az ételt. Mindent látott, s mindenről tudomást szerzett.

Ez az egy esztendő különösen emlékezetes maradt Booker elméjében, mert rettentő kemény tél szakadt Hamptonra. És éppen télvíz idején úgy megszaporodott a növendékek száma, hogy a szobákban elhelyezni nem lehetett. Ágy-ágy mellett állott a hálótermekben, s alig maradt annyi hely, hogy a növendékek az ágyhoz juthassanak.

Armstrong tábornok a felvételre jelentkezőket nem utasította vissza.

- Hadd jöjjenek, majd szorítunk nekik helyet, kedves Marshall! Nem szabad senkit megfosztani a tanulás és előrehaladás lehetőségétől.

- Nincs ágyunk, kormányzó úr! - jelentette az intézet kincstárosa. - Nincs férőhelyünk a szobákban.

- Sebaj, barátom, segítünk a bajon. Sátorakat fogunk az udvaron felütni, s bekvártélyozzuk oda a növendékek egy részét.

- De ha beáll a tél, kormányzó úr, és a fiúk...

- Nem fognak megfagyni, ha jó meleg takarót adunk nekik. Alattuk szalmazsák, rajtuk takaró!... Nem kell félni, Marshall!

És így történt.

Armstrong tábornok a tavalyi és harmadévi tanfolyam férfinövendékeit a nagy teremben sorakoztatta, s így szólott hozzájuk:

- Azért gyűjtöttelek titeket össze, hogy megkérdezzem tőletek: felvegyem-e a folyton jelentkező új növendékeket, noha minden hely tele van a szobákban. Ha felveszem az új növendékeket, akkor sátorak alatt kell tizenöt-húsz, esetleg több növendéket éjjelre elkvártélyoznunk. Már most azt kérdezem én tőletek: melyik vállalkozik önként, hogy helyet ad a hálósobában az új, fiatalabb növendékeknek, s megelégszik a sátorral? Erre feleljetek, fiúk! Senki se vállalkozzék, aki fél cselekedetének következményeitől.

Ilyen egyszerű és világos volt Armstrong tábornok beszéde a növendékekhez. Nem szerette a cikornyás beszédet.

Csaknem minden növendék felnyujtotta a kezét.

Armstrong tábornok végigment a hosszú soron, s ujjával rámutatott azokra, akiket a jelentkezők közül kiválasztott.

Booker szorongó szívvel várta, hogy ő is a kiválasztottak között legyen. Armstrong tábornok mintha kiolvasta volna a néger fiú lelkes barna szeméből ezt a kívánságot, megállott előtte, rámutatott, s ezt mondotta:

- Te is, Washington, hogyne! - s tovább haladt a sor előtt.

Éppen huszonhatot jelölt ki, s még aznap felütötték a sátor a növendékek.

Hamptonban minden parancsszóra ment s hihetetlen gyorsasággal. A fiúk maguk vállalták, maguk számára készítették, annál jobb és derekabb munkát végeztek.

Aztán jött a kegyetlen tél, a zimankós, metsző szeles, ködös tél. Különösen félelmes volt a szél. Éjjel belemarkolt a sátor ponyvájába, megkereste és megtalálta a nyilást, azon berontott s kezdte a feszítés munkáját. A karókat kitepte a földből, s a sátorponyvát leborította az alvók fejéről. Nem is az alvók, hanem a felriadtak fejéről.

Mert a szél nem szokott ilyen gonosz csínyeket némán csinálni, hanem hangosan, füttyülve, sikongatva, mintha öröme telnék benne.

A néger fiúk fejekre húzták a takarót, s megpróbáltak újra elaludni.

De azért nem jutott senkinek eszébe, hogy siránkozzék vagy panaszkodjék. Miért? Armstrong tábornok nem kényszerítette őket, hogy vállalkozzanak, ők választották, nem illik tehát panaszkodni.

Booker is didergett, de reggel, mikor a takaró alól kibujtak, megjelent köztük Armstrong tábornok, s egy-két biztató, sajnálkozó s végül dicsérő szava megmelegítette Booker szívét. Sietett a gondviselésére bízott szobákban tüzet rakni, s mire fellobogott a láng, az arca is tüzet fogott.

Azt tapasztalta, hogy a munka a legjobb melegítő, a tunyaság még a tüzet is eloltja.

Ugyanaz a szél, amely lerombolta a sátorponyvát, segítségére volt a tűz élesztésében és táplálásában, s a forgács csodálatos gyorsasággal fogott lángot, az aprófa sistergett-sercegett...

Bookernek ebben az esztendőben valóságos jó szelleme volt egy tanítónő. Lord Natháliának hívták s most jött Hamptonba.

A bibliát ismertette meg a néger fiúkkal. Gyönyörű szépen olvasott. Bookert egészen megigézte. Ha pedig mesélt a bibliából: Bookernek édes borzongás futott végig a hátán.

Egyszer odaadta a bibliát Bookernek, s így szólott hozzá:

- Úgy veszem észre, hogy te figyeltél a legjobban, most már te olvass!

És Booker kezdett olvasni.

Nathália kisasszony hallgatta, s közben bólogatott.

- Csak tovább, Washington!... Ezt jól csinálod... Valóban értesz hozzá.

Ez a dicséret fejébe kergette a vért a néger fiúnak. Még melegebb lett a hangja, még ünnepebb a hangja. Végül úgy olvasott, mintha... mintha prédikált volna.

- Nagyon jó!... - buzdította Nathália kisasszony.

Ettől az időtől kezdve különös gondja volt Bookerre. Órákig elfoglalkozott vele, magyarázta neki, hogy miképpen kell a beszélőnek, tehát a szónoknak, a hangját beosztani, mikor vegyen lélekzetet, mikor álljon meg hirtelen. Hogy kell a hangot fokozatosan emelni! És elmagyarázta azt is, hogy milyen nagy hatalma van az emberekre az élőszónak.

- Belőled, ha buzgóan gyakorlod, szónok lesz, mert szived van, Washington!

Booker szeretett volna hangosan sírni a gyönyörűségtől, annyira jól esett neki ez a bátorítás.

Minden szombaton este a hamptoni iskola növendékei vitatkozni szoktak, hogy magukat a bátor fellépésben és beszédben gyakorolják.

Booker soha egy vitaestét sem mulasztott el, de még ezenkívül egy külön kis kört alapított, melynek tagjai hetenkint egyszer összegyülekeztek, s élénk, tüzes vitatkozásokat rendeztek. Ennek a kis körnek Washington volt a lelke. Mert kedve telt a szép és lelkes beszédben. Érezte, hogy a rábeszélő szónak milyen óriási hatalma van.

A hamptoni iskola tanítói és vezetői ebben az évben többször emlékeztek meg Washingtonról, mint olyan növendékről, akitől méltán várhatnak valami derekasat.

A tanulás mellett kapusi teendőit is buzgóan elvégezte, s midőn az évvégi számadásokat Marshall úr összeállította, Booker Washington rovatában nem volt semmi tartozás.

Ledolgozta az adósságot.

Maldenből a záróvizsgálatok idején levél jött, a levélben pénz is volt. John küldötte az öccsének, hogy hazamehessen.

A vizsgálatok után Mary kisasszony behívatta Bookert az irodába, s így szólott hozzá:

- Booker, te ebben az évben sokat dolgoztál, társaidnak jó példát adtál. A tanítók dicsérnek, Armstrong tábornok meg volt veled elégedve. Nesze ez a boríték. Útiköltség van benne, hogy a vakációra haza mehess. Ne kérdezd, ki adta, mert nekem nem szabad megmondanom. Viszontlátásig, Booker!...

Booker szorongatta kezében a borítékot, s könnyes szemmel nézett Mary kisasszonyra. Ez a tekintet beszélt helyette. Ő úgy sem tudott volna, bár a vitatkozásokban ő volt a legkiválóbb.

- A viszontlátásig, Booker! - ismételte Mary kisasszony és kedvesen mosolyogva nézett a boldog zavarral küzdő néger ifjura.

Milyen örömmel indult haza két évi távollét után Booker! Elhatározta, hogy egy-két napi pihenés után serényen dolgozni fog, akár a sófőzőben, akár a szénbányában, s megszerzi a visszautazás költségét. Johntól nem fog pénzt kérni, sőt azt a pénzt is, amit a levélben küldött neki, vissza fogja fizetni.

De legjobban annak örvendett, hogy viszontláthatja az édesanyját. Nem kételkedett abban sem, hogy anyja igen-igen boldog lesz. Csodálkozni fog, hogy az ő kis Bookeréből olyan erős, vállas fickó lett...

Egész Malden csodálkozni fog. Előre látja a bámészkodó arcokat... Mindez szóról-szóra be is következett. Malden apraja-nagyja látni akarta őt. Ráértek, hogy lássák, mert senki sem járt munkába.

Nem voltak meglegedve a bérrel, s közös akarattal megszüntették a munkát.

Ezt a közös munkamegszüntetést sztrájknek hívják. A maldeni feketék otthon üldögéltek vagy az utcán, a piacon ácsorogtak.

Bookert mindenik család vagy ebédre, vagy vacsorára meghívta s mindenütt el kellett mesélnie: miképpen élt, mit tanult, milyen az élet Hamptonban? De evvel sem elégedtek meg. Fel-szólították, hogy a nyilvánosság előtt, a piacon beszéljen, hadd hallják meg a négertestvérek mind. Tanuljanak tőle, mert ő a legokosabb Maldenben.

Beszélt hát a piacon. Hallgatták áhítatosan, s ott volt a hallgatók között az édesanyja is.

Az egyszerű néger asszony sírdogált örömeiben.

Ó, hogy ezt is megérte!... Ó, hogy megérhette! És gondolhatott arra, ami ott élt a szívében vágyként:

- Kevesebbet kell majd dolgozni Bookernek, s úgy fog élni, mint a fehérek... Úr lesz Bookerből!

Erre gondolt szüntelen, amíg a fia mesélt a piacon, s ő a szemét törülgette a kezefejével. Igen, a kezefejével, mert zsebkendője honnan is lett volna!

A maldeniek nem dolgoztak, de nem is kaptak bért. A néger kunyhókba bekopogtatott az inség. Előbb megették mindazt, amit éveken át összekuporgattak, aztán eladogatták értékesebb ruhadarabjaikat. Bookeréknél is szükösen volt a kenyér. Egy evőszájjal több. Piszkos hajlék, ágy helyett vacok a kunyhó földjén, amely taposott sárból készült. A rendes étkezés helyett hol ettek, hol nem.

Booker munkát keresett. Maldenben nem kapott, bejárta a messze környéket, Gyalog járt, mindenütt azzal fogadták, hogy nincs munka és nincs munka.

Szomorú vigasztalan napok voltak ezek. Azért vigasztalanok, mert neki arra is kellett gondolnia, hogy a vakáció leteltével visszamenjen Hamptonba.

Félnapokig járta a környéket, mindig azzal a reménységgel indult el hazulról, hogy ma bizonyosan talál munkát s mire holtrafáradtan hazaért: a reményt át kellett plántálni holnapra. Talán holnap! De holnap bizonyosan.

Hitvány táplálkozás, meddő munkakeresés az erejét is megapasztották.

Egyszer a munkakeresésből késő este indult hazafelé. A sikertelenség, a fáradtság úgy leverték a lábáról, hogy nem tudott hazáig jutni. Egy elhagyott kunyhóban huzta meg magát reggeli három óra tájban. Nyomban elaludt.

Nem is sejtette, hogy mire ébred fel.

Valaki felköltötte:

- Booker!... Te, Booker!...

John ült a fejénél. Olyan különösen nézett reá.

- No John!... igen, itt töltöttem az éjszakát... John.

- Nincs munka?

- Nincs. - Meddig tart még a sztrájk, John?

- Nem tudom. Már nem tarthat sokáig.

- Anyánk gyöngé, John!

John nagyot sóhajtott.

- Csak nem beteg anyánk?

- Nem... nem beteg!... Gyerünk Booker!

- Gyerünk.

Útközben John sok kerülő szóval elmesélte, hogy anyjuk az éjjel hirtelen meghalt.

Booker megfogta a John karját. Beléje kapaszkodott, mert nagy gyengeség szállott a térdébe.

- Meghalt?... John!... Igazat mondottál, John?...

John csak bólintott a fejével.

Igy mentek haza.

A halottól elbúcsúzott Booker és vele együtt eltemette a legédesebb reményét is. Azt a reményét, hogy egykor meleg ruhát vesz neki, szép szobácskában ágyat vettet neki, reggelire, ebédre, vacsorára behívja, az asztalfőre ülteti...

Ezt a reményét temette el.

Az anya halála után a háztartás egészen felborult. Amanda, a Booker leánytestvére nem sokat értett a gazdálkodáshoz, fiatal is, gyenge is volt, tapasztalatlan is.

Booker megint nyakába vette a vidéket, de hiába.

Rufnerékhez fordult a végső szükségben. Nem hiába, mert szívesen fogadták, sőt munkát is szerzett neki Rufnerné, s nagysokára egy bányában is dolgozhatott.

Mostohaapja különösen mogorva volt ebben az időben; mindennel és mindenkivel elégedetlen.

- Nincs semmi szükség, hogy visszamenj Hamptonba! - mondotta neki egy este, mikor a bányából hazajött. - Van kereseted, maradj itthon. Az embereknek kenyér kell, nem betű, nem beszéd.

- A betű kenyeret is ad, - mondta Booker - csak ki kell várni.

- Nem várhatjuk ki, látod mekkora az inség!... Nem mégysz vissza Hamptonba.

- Apám - szólott közbe John - Booker jobb munkára való!... Neki vissza kell menni!...

- Hallgass, nem rád tartozik! - mordult rá a mostoha apa.

- Helyette itt leszek én!... És ha kell, még többet dolgozom! Anyám is azt akarta, hogy Booker tanuljon.

Erre aztán az apa nem szólott semmit, csak a kezével legyintett.

Booker napokig töprengett, hogy most már mitevő legyen:

- Igaza van apámnak. Itt most dolgozó kézre van szükség, hogy kenyér legyen a háznál. Szegény John huzza helyettem az igát. (Ó, hogy szeretem én Johnt!) De várnak Hamptonban. Hamptonba huz a szívem. Még egy év van hátra, csak egy év! Nathália kisasszony azt mondotta, hogy belőlem még szónok lehet; a tanítók pénzt adtak utiköltségül, az iskolában ledolgoztam az adósságomat! És még csak egy év van hátra! Hát el kell mennem!... Hát elmegyek...

Másnap levél jött Hamptonból. Mary kisasszony írta:

Washington két héttel az iskolaév megkezdése előtt várom vissza. Munkatársra van szükségem, hogy az intézetet rendbe hozzuk. Booker a legmegbízhatóbb növendék, ezért jöjjön el a kitűzött időre.

Várja
Mary F. Mackie.

Booker felolvasta otthon ezt a levelet apjának, Johnnak és Amandának.

- No hát apám, mit válaszoljak? - kérdi Booker.

- Hát menj! - mondta az apa kurtán.

- És ne busulj miattunk, Booker, mert én... én itthon vagyok! - kiáltotta John és szorongatta öccsének a kezét.

John olyan büszke volt, hogy öccsének ilyen levelet irtak.

HETEDIK FEJEZET.

A harmadik év úgy kezdődött, hogy reggeltől késő estig dolgozott az intézetben a takarítás körül. Mindenki azt gondolja, hogy Mary kisasszony reggel kiszabta a munkát s este számon kérte, mint a felvételi vizsgálatnál, mikor az aula takarítása volt a Booker feladata.

Nem.

Mary kisasszony együtt dolgozott Bookerrel. Sepert, porolt, ablakot mosott, surolt. Amit megkövetelt Bookertől, azt maga is megcsinálta.

Booker az első nap nem akart a szemének hinni.

- Hát ez nem lehet! Ilyet még nem láttam. Hogy egy finom urinő ne szégyeljen seperni, surolni! Hiszen az ilyen munkát nem az urinőknek találták ki! Nem is fog ő holnap dolgozni, csak az első nap mutatta meg. Bizonyosan csak jó példát akart adni, hogy nagyobb kedvem legyen nekem! - ezeket hánytorgatta az elméjében Booker, mikor este a kis szobában a tiszta, rendes ágyba lefeküdt.

Valami különös nagy tiszteletet érzett a szívében Mary kisasszony iránt. Szerette volna, ha százszoros erő szállaná meg őt, nem két, hanem négy keze volna s holnap kivenné a seprőt, meg a súrolóröngyöt a Mary kisasszony fehér kezéből s azt mondhatná:

- Ezt én nem tűröm! Ezt én nem engedhetem meg. John csak ostoba néger fiú s dolgozik helyettem, én már olvasni és írni tudó néger fiú vagyok, hát én dolgozom Mary kisasszony helyett, mert én erősebb vagyok, én jobban tudok dolgozni.

Gondolhatott Booker akármire, másnap Mary kisasszony megint csak reggeltől estig dolgozott, de milyen serényen, pontosan s milyen jó kedvvel!

Ez csudálatos volt.

Hogy egy ember a maga jószántából így dolgozzék másokért és másoknak. A néger fiukért dolgozik. A néger fiúk szobáját tisztítja, a néger fiúk hálótermét hozza rendbe. Ő, a finom fehér urinő! Hiszen a néger be sem engedik a fehérek a vendéglőbe, nem is ülnek velük egy vasúti kocsiba... és ez a finom urinő két álló hétig cselédje a néger fiuknak.

Ez csodálatos, ezt Booker nem tudja megérteni.

- Ó!... ó!... ó!... - tört ki belőle a bámulat!... És úgy törte magát, hogy kétszer annyi munkát végezzen, mint ez a fehérlelkű uri asszony.

Ez alatt a két hét alatt minden este elhatározta, hogy ő az utolsó évben éppen ilyen csodálatos buzgósággal fog tanulni. Még soha ilyen szorgalmas nem volt, mint az utolsó évben lesz. Azt akarta, hogy Armstrong tábornok az év végén magához szólítsa és kezet szorítson vele.

Ilyen hallatlanul vakmerő célja van Bookernek. Ha ő azt valakinek elmondta volna, bizonyosan kineveti.

Pedig kár lett volna őt kinevetni, mert amit céljául kitűzött, azt el is érte. Booker nagy tisztelességgel végezte az utolsó évet Hamptonban.

Tele élet- és munkakedvvel, de egészen üres zsebbel vesz búcsút az iskolától. Az üres zsebtől csak olyan fiú fél, akinek mindig volt valami a zsebében, de az olyan ember, aki az üres zsebhez hozzászokott, nem esik kétségbe.

Booker az utóbbiak közé tartozott, s miután három hónapig több iskolatársával együtt Connecticutban egy nyári vendéglősnél pincérkedett: hazament Maldenbe, s tanító lett a néger

iskolában. Előre figyelmeztetnem kell a Booker történetének olvasóit, hogy ne képzeljenek olyan iskolát, amilyenbe ők járnak. Nem. A maldeni néger iskola nem volt egyéb, mint gerendákból durván összerótt kisebb ház, valamivel nagyobb, mint a néger kunyhó, de semmiképpen sem berendezett iskola. Néhány gyalumatlan pad benne, azon ültek a tanulók; akiknek hely a padokon nem jutott, leültek a földre.

A néger fiúk nem voltak kényesek, nem féltek attól, hogy meghülnek.

Booker a szegényes iskolában nagyon boldog volt. Elérte a célját, taníthatott. A kis piszkos portékákat kivitte az iskola udvarára, ott volt a kút. Megtanította őket mosakodni annak rendje és módja szerint. Szappannal mosakodni. Csípte a fehér hab a néger gyerekek szemét, de Booker ezzel nem törődött, derekasan megmosdatta mindeniket s megparancsolta nekik, hogy ezentúl senki se merészeljen mosdatlanul jönni az iskolába.

És éppen így mosakodjanak meg; arcot, fület, nyakat. Minél hidegebb a víz, annál jobb lesz.

Meg is fésülte őket, s kiadta a rendeletet, hogy ezentúl senki fésületlenül ne jöjjön iskolába.

Azután kivette a zsebéből a fogkefét s a kis néger gyerekek tágra nyitott szemmel bámultak arra a kedves kis játékszerre. Persze, hogy soha ilyesmit nem láttak.

- Te, Jim, mondd meg nekem, mi van a szájadban? - kérdezte az egyik fiútól.

- Semmi! - felelte ijedten a gyerek s oda kapott kezével a szájához.

- Tátsd ki hamar a szájadat! - mondotta a tanító.

Jim még jobban megijedt s a másik kezét is odatapasztotta a szájához. A tanító nevetett s megmagyarázta, hogy nem lesz Jimnek semmi baja, csak tátsa ki a száját.

Erre a többi néger fiú mind kitátotta a száját s elővillantotta apró fehér fogait.

Jim is levette a kezét a szájáról, s vigyorgott.

- No, lássátok, mindenkinek sok apró fog van a szájában. Ezekkel a fogakkal rágjuk meg az ételt. Akinek nincs foga, az nem tudja az ételt megrágni.

- Jack apó sem tudja! - kottyantotta ki az első pad szélén az egyik fiú.

- A fogakra vigyázni kell. Ez a kis kefe arra való, hogy gondját viseljük vele a fogainknak. Így kell a fogat mosni.

Booker megmutatta.

Csodálkoztak a gyerekek. Persze mindjárt szerették volna mind kipróbálni, mert nagyon mulatságos volt, amint a kis kefe az ember szájában ide-oda mozog.

(Mennyit fognak erről otthon mesélni!)

- Mondjátok meg otthon, hogy anyátok vásároljon ilyen fogkefét. Mindenkinek legyen meg a maga fogkeféje. Nagyon fáj ám a beteg fog, s aki nem visel gondot rá, annak fájni fog...

Igy kezdette meg a tanítói munkát Booker, s a kis néger gyerekek otthon elég gondot okoztak a szülőknek, mert egyik sem akart mosdatlanul és fésületlenül iskolába menni. Szappant kértek, fogkefét kunyeráltak, s ha nem kaptak, bepanaszolták a szüleiket a tanítónak.

Volt valami nagyon vonzó a Booker bánásmódjában, mert az iskolából nem maradt ki senki, sőt hétről-hétre szaporodott a számuk. Nemcsak Maldenből, hanem a messzebb környékről is elhozták az ültetvényeken dolgozó néger emberek a gyermekeiket s beadták a maldeni iskolába. Hogy aztán a kis gyerekek annyit meséltek a tanítóról odahaza, egy vasárnap délelőtt négy élemedett néger kereste fel Bookert:

- Washington úr, - kezdte az egyik, - nagy kérdésünk volna.

- Mi legyen az?

- Szégyeljük magunkat, mert tudatlan barmok vagyunk. A gyermekek a fejünkre nőnek, ismerik a betűket, mi is szeretnénk tanulni, hogy legalább a betűket megismerjük.

- Szeretnének iskolába járni? - kérdezte ragyogó arccal Booker.

- Valahogy úgy... munka után; este, ha Washington úr nem sajnálná az időt. Nemcsak mi négyen volnánk, lesz több is, ha megkezdjük.

- Hát meg fogjuk kezdeni! - válaszolta biztatóan Booker.

Igy indult meg az esti iskola a felnőttek számára Maldenben.

Csakhogy ebből nagy baj lett, mert a maldeni és a környékbeli fehérek nem mind örvendettek annak, hogy Maldenben megnyílt a néger iskola.

Az egyik ültetvényes, akit Mortonnak hívtak s különben is haragos, indulatos természetű ember volt, felkereste egy délután Bookert az iskolában s rátámadt:

- Hallod-e Booker (csak így közvetlen gorombasággal letegezte a tanítót), nem tetszik nekem a te dolgod. Bolondság itt Maldenben a néger iskola, s igen rosszul tetted, hogy hazajöttél.

- Nem értem, hogy miért haragszik rám, Morton úr? - felelte Booker nagyon nyugodtan. - Hamptonban igen jeles és nagylelkű fehérek tanítják a néger fiúkat.

- Elég rosszul teszik, - vágott közbe Morton úr s öklével rácsapott az asztalra. - A tanulás nem a négernek való, a néger ne hordjon cilindert, ne akarja Amerikát kormányozni! Egy rakás prédikáló, gézengúz néger csavarog már mindenfelé itt a déli országokban. Nem fülik foguk a munkához. Az ültetvényekről elszöknék, s ha így folytatódik, nem lesz, aki dolgozzék. Ennek mind az átkozott néger iskolák s a néger elbizakodottsága az oka. Vigyázzatok, ti hamis próféták, mert megsokalljuk s ti adjátok meg az árát! - megint rácsapott az asztalra s villogó szemmel mérte végig Bookert.

- Morton úrnak nincs igazsága, s én hiszem, hogy mindazt, amit most mondott, csak első indulatosságában mondotta. Az iskola nem rosszat, csak jót cselekszik. Mi a négerből embert akarunk csinálni.

Morton fitymálólag legyintett a kezével:

- Üres beszéd! Négerből embert! hahaha!...

- Nevethet Morton úr, az engem csak megerősít az én igazságomban. Az iskolában meg fog tanulni a néger jobban és okosabban dolgozni, hogy még hasznosabb lehessen, mint eddig volt. Aki ezt az igazságot meg nem érti, annak az iskoláról fogalma sincs. Ne tessék haragudni, Morton úr, mindent jól megfontolok, amit mondok. Belőlem nem a harag szól, hanem a szeretet.

- Ez már éppen elég, Booker! A többit el is engedhetem. Add be bölcsességedet a néger tacsókóknak. Én csak azt mondom, hogy a «Klu-Klux-ok» számon tartanak ám mindent. Jó lesz, ha nem buzgólkodol olyan nagyon.

Otthagyta Bookert és becsapta maga után az ajtót.

Booker nagyon gondolkodóba esett.

- Hm, a Klu-Kluxokkal fenyegetett meg engem Morton úr! Hát jól van, tartsák számon a Klu-Kluxok, hogy én tanítom a néger fiúkat. Rám törhetnek éjjel vagy akár fényes nappal, megölhetnek, mindegy, nekem itt a helyem az iskolában. Tanító vagyok, tanítani fogok. Néger

vagyok, nem tagadom meg az én szegény, szerencsétlen fajtámat. A Klu-Kluxok számon tartanak mindent.

És nagy szomorúság szállotta meg a szívét. Tudta, hogy a Klu-Kluxok titkos társasága halálos ellensége a négereknek. A Morton úr gyűlöletével nézik a négerek haladását. Nem kell nekik a négerek szabadsága. Azt vallják, hogy a rabszolgák felszabadítása tönkreteszi Amerikát, mert megfosztja az olcsó munkásoktól, akiknek a tudatlansága becses az ültetvényeseknek s a dúsgazdag bányatulajdonosoknak. A Klu-Kluxok félelmesek, mert vakmerőek s éjjel rárohannak a néger falvakra, tüzes üszköt vetnek a templomra és iskolára, szétszórják a gyülekezőket. És nem félnek az igazságszolgáltatástól.

A Klu-Kluxok titkos erőszakosságairól a négerek már sokszor hallottak. Ezért igen sok néger faluban nem mernek iskolákat felállítani, mert nem akad tanító, aki vállalkozni merne tanításra éppen a Klu-Kluxok miatt.

Booker nem szólt senkinek Morton látogatásáról és fenyegetéséről. Tovább folytatta munkáját, s az iskola tanítványainak rohamos szaporodása arról győzte meg, hogy a négereknek szüksége van rá, különben nem figyelnének olyan nagyon a kimerítő napi munka után is minden szavára s nem buzgólkodnának olyan gyermekes örömmel.

No de néhány hét múlva nyugtalanító hírek szállingóztak Maldenben. A négerek suttogtak róla.

- Készülődnek a Klu-Kluxok!

- Éjjeli gyűléseket is tartanak. Nyíltan is fenyegetnek minket.

Booker fölkereste Rufner tábornokot s tanácsot kért tőle. Elmondotta neki, hogy Morton úr szemrehányást tett neki, sőt megfenyegette. Azt is elmondotta, hogy a négerek gonosz híreket hoznak.

- Tábornok úr, - tette végül hozzá - én nem magamat féltém, hanem az iskolámat. Ezért jöttem tanácsért a tábornok úrhoz.

- Jól tette, Booker, hogy fölkeresett, - válaszolta Rufner tábornok. A hírekből lehet igaz is egy és más, lehet túlzott is. Megijedni nem kell. Nem minden fehér gondolkozik úgy, mint a Klu-Kluxok. Én sem. A maga iskolájára Maldenben szükség van, Booker, s maga nem Morton úrnak fog engedelmeskedni, hanem a lelkiismeretének.

- Csak annak engedelmeskedem, tábornok úr! - és Booker belső meghatottsággal a szívére szorította a kezét.

- Bennem bízhatik, Booker, s az én házam ajtaja nyitva áll mindig Booker Washington előtt!

Booker megnyugodva távozott Rufnertől. Gondolta magában, ha olyan tekintélyes és hatalmas ember kél a négerek pártjára, mint aminő Rufner tábornok: nincs mitől félniök.

Csalódott.

A négerek pontosabb hiráddal jöttek a Klu-Kluxok készülődéseiről, s maguk is titokban készülődtek, hogy az éjjeli támadás ne érje őket készületlenül.

Booker hiába igyekezett az aggodalmakat eloszlatni. Őt nem is vonták bele a készülődés terveibe. Tudták, hogy derék néger, de azt is tudták, hogy a fehéreknek nem ellensége. A tanító kezébe nem való fegyver.

A Klu-Kluxok egyik szervezett bandája, mintegy száz fegyveres ember, rajtaütött éjjel Maldenre. A piac csataterévé változott. Ádáz gyűlölettel támadtak a fehérek és feketék egymásra. Vér folyt.

Rufner tábornok közbevetette magát s védelmére kelt a maldeni négereknek, de az elvakult dühű Klu-Kluxok őt is földre teperték és súlyosan megsebesítették.

Booker az iskolájába sietett, oda futottak a gyermekek is, mint megriadt báránykák a pásztor köré.

- Jöhetnek, nem védekezem! - mondotta Booker, s kimondhatatlan szomorúsággal volt tele a szíve.

A Klu-Kluxok nem gyújtották fel az iskolát, nem bántották a tanítót.

NYOLCADIK FEJEZET.

A maldeni vérengzés, Rufner tábornok megsebesítése, a feketék és a fehérek áldatlan gyűlölködése Bookert nagyon lesújtották.

Néha csaknem kétségbeesett. Vigasztalannak és reménytelennek látott minden nemesebb törekvést.

- Így hiábavaló minden fáradozás, - gondolta magában - ebben az országban nem fog a néger soha boldogulni.

De viszont, ha az iskolában végignézett tanítványain, újra feleszmélt, s remélni kezdett.

Nagyon fiatal volt ő ahhoz, hogy mélyebben láthatott volna be az állapotokba. De annyit mégis megértett, hogy a mostani gyűlölködés idővel meg fog szűnni, hogy tíz millió néger, ha tanul, előre halad, csak hasznára válhatik Amerikának. Nem szabad tehát csüggedni, hanem tovább kell dolgozni.

Megint csak a hamptoni iskola jutott eszébe. Az is nyomorúságosan kezdette, s évről-évre, nagyobb, jobb és hasznosabb lett. Az iskola növendékei százával mennek haza s tovább terjesztik a négerek között azt a szellemet, amely nekik Hamptonban megtetszett.

Így biztatta magát a maldeni néger iskola ifjú tanítója, s midőn ott Maldenben is tapasztalta, hogy hónapról-hónapra észrevehető a haladás, megint visszatért régi kedve és lelkesedése.

Elővette bátyját, Johnt, s kezdette őt is belevezetni a tudás országába.

- Neked is Hamptonba kell jutnod, John. Ezt én már így terveztem régóta.

- Próbáljuk meg, Booker, ha úgy akarod - egyezett bele John.

És törte magát, hogy ő is öccse nyomdokaiba lépjen.

Egyszer csak írást kap Washingtonból. Hivatalos irás volt. Arról szólott, hogy az Egyesült Államok ösztöndíjat adnak neki, hogy félévet a főiskolán tölthessen tanulmányainak kiegészítése céljából.

Államköltségen tanulni!... Mekkora szerencse ez!

Abban az időben nagyon sok néger ifjú csődült fel a déli államokból Washingtonba. Legnagyobb részüknek az volt a szándéka, hogy valamicskét tanuljon latinul és görögül, s bekerüljön valami hivatalba. Az mellékes, hogy alapos-e a tudása, ér-e valamit, csak úri kenyérhez jusson, s a nehéz testi munkától megmeneküljön.

Akik az államtól ösztöndíjat kaptak, azok úri módra élhettek, mert havonta 75-100 dollár költséggel Washingtonban is jól meg lehetett élni.

A néger ifjak jól kiöltözködtek, s tetszelegve sétálgattak a népes körutakon, utánozták a fehéreket, a komoly munkával nem sokat törődtek.

Persze hat hónap leteltével megszűnt az ingyen úri ellátás, a munkátlansághoz szokott fekete ficsurok ott csavarogtak tétlenül, munkát nem keresve és nem találva a nagy városban és szaporították a léha tétlenek számát.

Booker elkedvetlenedett, ha ilyen néger ifjakkal találkozott. Volt köztük egy, akit a hamptoni iskolából ismert. Atkinsnak hívták, s már ott bizonyosságát adta annak, hogy nincs kitartása. A fűrészmalomban kellett dolgoznia, s hanyag volt. Emiatt elbocsátotta Armstrong tábornok.

Megörvendett Atkins, mikor Bookerrel találkozott. Rögtön belékapaszkodott a karjába, s hazakisérte.

- Be jó, hogy találkoztunk, kedves Bookerkám! Nem is képzeled, hogy mennyire örvendek.

- Mióta vagy itt Washingtonban és mit csinálsz? - kérdezte Booker, anélkül, hogy valami túlságosan kíváncsi lett volna az Atkins feleletére.

- Már egy esztendeje, Bookerkám!.. Hogy mit csinálok?... Istenem, hát mit csinálnék? Várom a jó szerencsét.

- Nem értelek.

- Hehehe!... Hogy is értenéd, te filiszter! Örökké csak nem tanulhat az ember, egyszer boldogulni is kell.

- Hát, igaz, ez jó szerencse.

- Persze. Egy zsíros hivatal. Csak nem gondolod, hogy beállok bányamunkásnak!

- Minden munka szép!

- Így tanítják Hamptonban, de az élet mást tanít, Booker. Az élet azt tanítja, hogy az okos ember a könnyebb végnél fogja a munkát. Az a fejlődés, hogy keveset fáradj, sokat keress.

- Eszerint te sokat keresel? - kérdezte Booker, s végignézett Atkins kopott ruháján.

- Nem valami rangos, nézheted, Booker... Az a baj, hogy mostanság nem sokat keresek, sőt az igazat megvallva, semmit sem, de várom a jó szerencsét... Ma például még nem ettem semmit... Úgy esett, hogy nem ehettem.

Booker megcsóválta a fejét.

- Tegnap este még húsz dollár volt a zsebemben... De az átkozott szerencse, tudod...

- Kártyázol, Atkins?

- Ahogy jön. Nem mondom, hogy mindig, de...

- Ha pénzed van.

- De kicsiben, elhiheted nekem. Csak egész kicsiben. S ha te most olyan kedves volnál s tiz, mondjuk tizenöt dollárt kölcsönöznél, valószínű, hogy holnap huszat kapnál vissza tőlem. Az is meglehet, hogy többet, Booker, ha az az átkozott szerencse...

- És most éhes is vagy? - kérdezte Booker szánakozva.

- Mint a sakál!

Erre Booker kenyeret és sajtot tett az asztalra.

- Egyél, Atkins!... Ismerem az éhséget.

Atkins nem sokat kínáltatta magát, hanem derekasan hozzálátott!

Azalatt is, amíg falta a sajtot és a kenyeret, folyton járt a szája. Aranyhegyeket rakott a reményeiből, s kijelentette, hogy a legnagyobb nyomorúság sem tudná őt Washingtonból elmozdítani, annyira megszerette ezt a pompás várost. És arról is megemlékezett, hogy milyen cudar volt Hamptonban az intézeti élet azzal a sok robotmunkával, s azzal a folytonos ruhavizittel.

- Brrr!... A hátam is borsózik, ha rágondolok... Kérlek, ha egy pohár borocskád vagy söröcskéd...

- Csak vizet adhatok.

- Hallod, Booker, te még mindig a régi vagy!.. Azon, úgy látszik, nem lehet változtatni, mi?

- Nem.

Atkins megtörülte a száját, s folytatta a kotyogást:

- Amint mondom, Booker, ha te most húsz dollárkát...

- Tízről volt szó, - vágott közbe Booker.

- Mondjuk tehát, ha te nekem most tíz dollárkát...

- Megállj, Atkins, én még alig szólottam valamit. Hadd kerüljön rám a sor.

- Kérlek, kérlek, édes, jó Booker!

- Én neked sem húsz, sem tíz dollárt nem adok, mert nincs, de ha tízezer dollárom heverne a fiókomban, akkor sem adnék neked egy fityinget sem.

Atkins megrökönyödve nézett Bookerre.

- Sőt ha nekem igen nagy hatalmam volna, tudod mit csinálnék?

- Szinte képzelem - mondta nagyon kelletlenül Atkins.

- Nem hiszem, hogy képzeled, s azért megmondom neked. Azt tenném, hogy téged s veled együtt a Washingtonban munka nélkül csavargó többi négert felültetnék egy vagy két különvonatra. Mert nagyon sokan vagytok, tán három külön vonat is megtelnék veletek, s kiszállítanálak megint abba a faluba, ahonnan felszállingóztatok. És beállítanálak a legnehezebb, a legkeservebb munkára. Ezt tenném, hogy tudd meg...

- Köszönöm a sajtót és a kenyeret, - vágott közbe Atkins - már megyek is. Nem kérek további jó barátságodból...

Booker nem is találkozott többé Atkinsszal Washingtonban.

Igen, az ilyen semmirevaló Atkinsokra haragudott Booker. A négerék legnagyobb és legveszedelmesebb ellenségeinek tartotta őket.

Amit mások évek hosszú munkájával építenek, azt ezek a semmirekellők lerontják a fehérek szemében.

A washingtoni főiskolában szó sem volt arról, hogy az ifjak műhelymunkát végezzenek, s eltartásukat az intézet javára végzett ipari munkával lerójják, mint a hamptoni iskola növendékei.

Itt mindenki segélyként, ajándékkul kapta az ellátást, s nem kellett a tanuláson kívül semmi egyebet tenniük. Azonban igen sokan még ezt sem végezték lelkiismeretesen.

Booker összehasonlította a hamptoni iskolát a washingtonival, s el kellett ismernie, hogy az ő fájának jobb a hamptoni, s káros a washingtoni.

Nem is csodálkozott azon, hogy a nagyvárosi kényelemhez szokott néger ifjak, ha már Washingtonban félét eluraskodtak, nem mentek vissza a néger falvakba, nem vállaltak tanítói állást, nem akartak megegyezően visszaszülyedni a szegénységbe, a munkába, a nyomorúságba.

- Hamptonban tisztesség a munka, - így tünődött a néger ifjú - Washingtonban szegén.

A félév leteltével Booker visszatért Maldenbe, s nagy meglepetésére hivatalos felszólítást kapott a charlestoni városi tanácstól, hogy sürgősen jelentkezék a város polgármesterénél.

El nem tudta képzelni, hogy mit akarhat tőle, az egyszerű néger tanítótól, a charlestoni polgármester.

Másnap felült a vonatra, s jelentkezett a városházán.

A polgármester nyájasan fogadta, székkal kínálta meg.

- Örvendek, hogy megismerhetem, Booker Washington. Köszönöm, hogy eljött. Igen fontos Charleston városára nézve az az ügy, melyben Washington urat idefárasztottam. Bizonyára van tudomása arról, hogy az Egyesült Államok kormánya kerületünk székvárosának kijelölését a lakosság szavazatára bízta.

- Tudom, polgármester úr, - felelte Booker.

- Nos hát azt is természetesnek találja, hogy Charleston város jogot tart arra, hogy a mostani székhely, Wheeling helyett a kerület székvárosává jelöltessék ki.

- Ezt is megértem, polgármester úr.

- Végül nem kell önnek sokat magyaráznom, hogy kerületünkben igen jelentékeny a néger lakosok száma, akiknek természetesen szintén van szavazati joguk. Arra kérem önt, Washington úr, Charleston város tanácsa nevében, hogy sürgősen utazza be vasúton, kocsin a város költségére - hisz az nagyon természetes - a kerület falvait, s a néger lakosságot szólítsa fel, hogy Charlestonra szavazzon.

- Megértettem, polgármester úr, s mert magam is azt tartom helyesnek, hogy Charleston legyen a kerület székvárosa...

- Úgy-e, úgy-e! Tehát elvállalja a megbízatást. Nagyon helyes. Még csak annak a magyarázatával tartozom önnek, Washington, hogy miért fordultunk éppen önhöz.

- Mert itt lakom a szomszéd községben, - felelte szerényen Booker.

- Nem azért, megkerestük volna akkor is, ha messzebb lakik.

- Akkor igazán nem tudom miért.

- Mert önt néger polgártársaink nagyon szeretik... és mert ön nagyon jól tud beszélni. Engedje, hogy kezet szoríthassak önnel Charleston városának nevében, Booker Washington.

Három hónapig tartott Booker körútja a kerületben.

A négerek büszke örömmel hallgatták mindenütt, s nyomban elhatározták, hogy a legközelebbi választásnál reászavaznak, s beküldik a kongresszusba.

Járt is nála egy húsztagú küldöttség az egész kerület néger lakosainak a nevében. Felajánlották neki a jelöltséget, kérve-kérték, hogy fogadja el.

- Washington úr tartozik ezzel a maga fájának, - mondták neki.

Booker nem sokáig gondolkozott a feleleten.

- Testvérek, - mondotta szelid, csöndes hangon - nagyon dicsőséges a kongresszusi tagság, talán használhatnék is a néger testvéreknek, de annyit nem, mint az iskolában évek hosszú során át. A kongresszusi tagnak sok olyant kell tanulnia, amit én nem tanultam és nem is tudok. Ezért nem is merek reá vállalkozni. Keressetek alkalmasabb embert, mint én vagyok.

A küldöttség próbálta még rábeszélni, de Booker állhatatos maradt.

A maldeni tanítósághoz értett, a tanítói hivatást szerette, megmaradt mellette.

Néhány héttel utóbb Armstrong tábornok levele érkezett Hamptonból.

A levél így szólott:

„Fiam, Booker, munkádra szükség van nálunk. Néhány hét múlva száz indiánus ifjút küld a kormány Hamptonba. Kísérletet akarok tenni velök, hogy alkalmasak-e a kiművelésre. Dicső munka ez. Az indiánus osztály vezetését rád akarom bízni, Booker. Vállalod-e? Sürgős választ kér

jóakaró barátod
Armstrong.”

Hamptonba hívják tanítónak. Armstrong úgy ír neki, mintha barátja volna! Hiába szereti a maldeni iskolát, neki mennie kell. Armstrong tábornok kívánsága Booker Washingtonnak mindig parancs lesz.

KILENCEDIK FEJEZET.

Egyéb oka is volt Bookernek arra, hogy Armstrong tábornok hívására Hamptonba menjen s ott az indiánus ifjak tanítását elvállalja.

Ekkor már John is ott volt Hamptonban, valamint négy maldeni fiú, akiket ő készített elő a vizsgálatra, s alkalmasaknak tartott arra, hogy kiművelődjenek.

Amikor Hampton felé vitte őt a vonat, s kinézett a vasúti kocsi ablakából, elvonult lelki szeme előtt mindaz, ami vele ezelőtt őt esztendővel történt.

Eszébe jutott a keserves éjszaka abban a kis városkában a vendégfogadó előtt. Hogy kizavarta a kapu alól a mindenest; a csípős hideg, az a különös ember, aki pénzt adott neki, mikor a Richmondba vivő utat kérdezte tőle.

Eszébe jutott a richmondi éjjeli tanya a gyalogjáró alatt, az emberséges hajóskapitány, a nehéz nyers vas, a kitűnő reggeli, amely újra erőt adott neki.

Most már nem járt postakocsi sehol. Kiépítették a vasutat. Kényelmesen eljuthat az ember Hamptonba. Akár le is szállhatna, hogy a vörös arcú vendéglőssel szobát nyitasson magának, s kofferét, amely nem a régi vászonkofferke, a csámpás mindenest felcipelné az emeletes szobába...

A vasúti kocsiban ülők élénken diskuráltak, pöfékeltek. Egyiknek sem lehetett fogalma arról, hogy Booker hol járt képzeletében, miképen élte át újra életének legnevezetesebb időszakát; azt, amely akkor a legkeservesebb volt, most pedig az emlékezetben olyan széppé vált.

Szomszédja a disznóvásárra ment s arról beszélt, hogy busás hasznót vár belőle. Tavaly még csak huszat tudott venni, most már negyvenet vesz.

- Hja, előre kell haladni, nem igaz? - mondotta Bookernek, s hunyorgatott a szemével, mintha azt akarta volna e szemhunyorgatással mondani, hogy Buffonak van esze. Négy évvel ezelőtt egy malackával kezdte, s most már egész falka disznaja van.

- Igaz, mindenkinek előre kell haladni - válaszolta Booker, s arra gondolt, hogy ő ezelőtt öt évvel tanulni ment Hamptonba, s most már tanítani megy.

- Maga mivel kereskedik? - érdeklődött a disznókereskedő.

- Gyermekeket tanítok - felelte Booker.

- Sovány kenyér - vélekedett a szomszéd.

- Én is csak néhányval kezdettem, s most már százat biznak a kezemre.

- Gyereknek sok, de haszonnak, uram, haszonnak?... Okos ember arra gondol, hogy mi marad meg a markában. Nem igaz?... Az én apám még rabszolga volt, én is ott dolgoztam az ültetvényben. Keserves volt, kutyamunka volt, nem embernek való. Ez a mostani jobb kenyér. Még tíz esztendő, uram, s felköltözöm Chicagóba... Nem igaz?

- Igaz, - felelte Booker, s kedve telt a szomszéd nagy reménykedésében és bizakodásában.

Élelmes négernek tartotta, vagyonszerzőnek, aki haszonra számít, s jobb életet akar magának teremteni.

Mennyivel többet ér az ilyen néger, mint a Washingtonban csavargó Atkinsok, akik a kártyaszerencsében bizakodnak.

Jól esett neki az is, hogy a néger testvérek között élelmes, vagyonszerző kereskedők akadnak.

Richmondban leszállott a disznókereskedő, s búcsúzóul felkiáltott:

- Halló, tanító, halló!... Elfelejtettem megmondani, hogy Sjroffenak hívnak, Wheelingben lakom... Csak ezt akartam mondani!

- Köszönöm! - kiáltott le a vasúti kocsiból Booker, s noteszébe bejegyezte a nevet. Ki tudja, mikor lehet rá szüksége.

Hamptonban várták már.

Az állomásnál John és Courtney fogadták. John nyakába borult öccsének, Courtneyt pedig Booker ölelte meg. Legkedvesebb és legeszesebb tanítványa volt ez a Courtney a maldeni gyerekek közül.

- No, Courtney, tanulsz-e sokat? Tetszik-e neked Hampton?

- Oh, Washington úr!... Nagyon jól vagyunk itt.

- És te, John? Te, édes, jó Johnom!

Megint csak megölelte a bátyját.

- Courtney az első diák, hiszen majd megmondják neked... Én is csak tanulok valamit. Rólad sokszor beszél Mary kisasszony...

- A jó lélek!...

- Kikérdezte tőlem minap, hogy milyen a maldeni iskola, a te iskolád, öcsém. Mindent elmeséltem, a csatát is a fehérekkel... Nagyon rázta a fejét. Nem tetszett neki... Hát Maldenben mi az ujság? Otthon?

- Nincs baj. Amanda beleszokott a háztartásba. Nemsokára reá kerül a sor, majd utánad, John. Róla is gondoskodunk.

Beérkeztek az intézetbe. John és Courtney az iskolába siettek, honnan engedéllyel távozhattak csak, Booker nyomban jelentkezett Armstrong tábornoknál.

- Isten hozott, Booker! Ezt már szeretem. Tegnapelőtt kaptam a leveledet s most itt van az élő válasz.

- Nehéz feladat, tábornok úr...

- Éppen azért hívtalak téged, Booker. Én mondhatom, keservesen csalódtam volna benned, fiú, ha visszautasítod.

- Nem is gondolhattam arra, tábornok úr.

- Lehet, hogy nem sikerül a vállalkozás, de meg kell próbálnunk. Eddig még senkinek sem jutott eszébe. Az indiánusokat hajdanában vadászták, mint a veszedelmes, nemes vadat. Ezekről a vadászatokról könyveket írtak, színes képeket festettek róluk. Hiszen tudjuk... tudjuk. Most nekünk próbát kell tennünk velök, hogy hozzásimíthatók-e a civilizációhoz. Mi erre vonatkozólag a te véleményed, fiú?

- A művelődés egyformán számot tarthat minden faj érdeklődésére.

- Én is ezt vallom. A rézbőrűek helyzete más volt, mint a négereké.

- A négerek háziállatai voltak a fehéreknek. Ezt én minden keserűség nélkül mondom, tábornok úr. A hasznos háziállatot veszik az emberek és kihasználják. A rézbőrűek tulajdonosai voltak Amerikának, ezeket tehát irtották a fehérek, hogy övék legyen Amerika. A

réz bőrűek sohasem voltak rabszolgák, s éppen ezért lesz nehéz az én feladatom, tábornok úr, mert... mert én is néger vagyok...

Armstrong tábornok maga elé nézett tünődve, hosszan. Végre megszólalt:

- És én mégis téged választottalak, Booker, ennek a nehéz munkának a megkezdésére. Megmondom, hogy miért. Te közelebb állsz a vörösbőrűekhez, mint a fehér tanítók.

- Neked több lesz a türelmed, te jobban megérted őket. Ezt egészen bizonyosan tudom, s erre számítok is.

- Akaratomon nem fog mulni, tábornok úr, legfeljebb tehetségem gyarlóságán.

Armstrong tábornok megveregette Booker arcát:

- Csak több bizalom, fiam! Együtt dolgozunk majd, Isten segíteni fog, mert jót akarunk.

- Isten segíteni fog! - ismételte Booker mélységes meggyőződéssel, s úgy érezte, hogy e rendkívüli ember közelébe őt képessé teszi arra, hogy feladatának megfeleljen.

Az indiánus ifjak a következő héten megérkeztek Hamptonba. Külön vasúti kocsiban jöttek, s Washingtonból a kormány megbízottja adta át Armstrong tábornoknak.

Szép szál fiúk voltak, komoly, méltóságos magatartásúak. Hosszú hajuk, nemzeti öltözetük elütött a hamptoni iskola gyapjas, göndörhajú néger növendékeinek amerikai közös öltözetétől.

Armstrong tábornok külön házban szállásolta el őket, ott étkeztek, ott háltak, ott volt az iskolájuk is. Katonás sorban felállíttatta őket s bemutatta nekik Bookert.

- Fiúk, - mondá a tábornok a sor előtt megállva - ez lesz a ti otthonotok. Éreztétek jól magatokat és becsüljétek meg a házat. Washington Booker úr (és ekkor a tábornok karonfogta Bookert), igen, az én fiatal, lelkes barátom visel reátok gondot. Neki engedelmeskedjete, mert ő fog titeket tanítani.

Ennyi volt az egész beszéd. Armstrong tábornok sohasem mondott többet, mint amennyire szükség volt.

Az indiánus ifjak komoly arccal és figyelmesen hallgatták a tábornok szavait, s kíváncsian néztek Bookerre.

Valóban csak kíváncsiság fejeződött ki az arcukon.

Néhány hét eltelt, mikor az indiánus ifjak kezdtek közlékenyebbek lenni Bookerrel szemben.

Az a türelem és jóság, mely naponta megnyilatkozott Booker viselkedésében az indiánus ifjak iránt, megnyitotta a szivöket. Közeledtek hozzá őszintén és közlékenyebbek lettek.

Midőn az egyik indiánus megbetegedett, s lázasan feküdt napokig: Booker minden szabad idejét a beteg ágyánál töltötte.

Ha belépett a beteg szobájába, az indiánus ifju felemelkedett s örvendezve kiáltott fel:

- Óh, Washington úr! - s megfogta a Booker kezét s homlokához szorította.

A többi indiánus is látta, hogy Booker milyen jó a beteg iránt, s ők is elkezdtek figyelmesek lenni fekete nevelőapjukkal szemben. Ha az iskolateremből kiment, ajtót nyitottak neki, kabátját felsegítették, mosdóvizet vittek a szobájába.

Megszerették.

A hamptoni iskola növendékei az indiánusokon kívül csupa néger volt. Egytől-egyig jobban hozzásimultak az amerikai műveltséghez, mint az indiánusok. Beszéltek mind angolul, tudtak írni, olvasni, értettek valami mesterséghez.

Úgy lett volna tehát természetesebb, hogy az indiánusok magukat kevesebbnek érezzék, bizonyos tekintetben feljebbvalóknak tartsák a feketéket.

Bookernek jól esett tapasztalnia, hogy a néger növendékek a rézbőrűekkel nem éreztették fölényüket. Igen sokszor segítségükre voltak, útbaigazították s nem volt a vörösek és feketék között semmi torzsalkodás.

Ebben a legfőbb érdem Bookeré volt, mert kisdud családját úgy gondozta, mint a kotló a tyúkjait. S ha néha egyik-másik néger s az ő indiánusai között nézeteltérés volt: értette a módját, hogy békességesen elintézte.

Tavasszal az egyik indiánus fiút Washingtonba kellett kísérnie, hogy a kormány onnan illetőségi helyére szállíttassa. Beteg volt, sürgős levegőváltást ajánlott az orvos, hogy életben maradjon.

Booker vállalta magára, hogy elkíséri Washingtonba.

Hajóra szállottak s elindultak.

Midőn a hajón déli ebédre csöngettek: Booker megvárta, hogy a fehérek elköltsék az ebédet, s azután akart indiánus növendékével az ebédlőterembe menni. Tudta, hogy a fehérek a színesekkel nem ülnek le szívesen egy asztalhoz. Ehhez a szokáshoz akart ő is alkalmazkodni.

Midőn az ebédlő ajtaján növendéke után be akart menni, útját elállta a főpincér, s nagyon udvariasan így szólott:

- Sajnálom, uram, de önnek az ebédlőben nincsen helye. Valóban sajnálom, de nem engedhetem be.

- Uram - mondá nyugodtan Booker - ez az ifjú a hamptoni iskolában növendékem, én vagyok a tanítója. Rám bízták, hogy kísérem Washingtonba, mert beteg.

- Értem tökéletesen, - válaszolá a főpincér - őt be is engedhetem, de önnek, tanító úr, a legnagyobb sajnálatomra ki kell jelentenem, hogy nincs helye az ebédlőteremben.

Az indiánus fiú rögtön megértette, hogy Bookert nem akarják beengedni, s visszajött hozzá.

- Nem, nem kell, Washington úr! Nem megyek én sem! Ne, nem!...

Nem ment be, pedig Booker nagyon kérte, sőt szelid erőszakkal be akarta tuszkolni.

Éppen így jártak Washingtonban is a szállóban. Armstrong tábornok megadta a vendégfogadó címét, s Booker egyenesen odament növendékével.

Szobát kért.

A portás végigmustrálta a vendégeket, s kijelentette, hogy a fiatal úrnak (az indiánusra mutatott) adhat szobát, de Bookernek nem.

Booker beszállásoltatta beteg növendékét, s maga elment valahol éjjeli szállást keresni a washingtoni négerök között.

Ez a kétrendbeli tapasztalat sem kedvetlenítette el Bookert. Csak jó előre éreztette vele annak a munkának nehézségét, melyet életének feladatává tett.

Mi volt ez a feladat?

Kiemelni baromi állapotából a néget, s odajuttatni tanulás és munka árán, hogy igazán embernek tekintsék s ne zárják ki a társadalomból.

Nem is haragudott a fehérekre, sőt természetesnek tartotta ezt az elkülönülést. A négerek nagy része még nyers, tudatlan, piszkos tömeg. Ebből a tudatlanságból ki kell emelni, lelkét és testét meg kell tisztítani. Amerikát meg kell győzni ezer meg ezer példával arról, hogy a néger is gondolkodik, tud emberi módon érezni, s beleillik az emberek sorába, bár arca fekete.

Oh, most még jobban felbuzdult Booker, most még sokkal szebbnek és dicsőbbnek látta a maga életének célját. Miért vajjon?

Mert nem törődött magával, hanem néger testvéreire gondolt. A jövőt nézte, nem a jelent.

Nem kesergett, nem panaszkodott, nem gyűlölködött, hanem tenni akart.

Mikor az indiánus gyermeket a belügyminiszteriumba továbbszállítás végett beadta: sietett vissza Hamptonba.

Armstrong tábornok várta már. Újabb tervét közölte vele, s újabb munkára szólította fel.

- Esti tanfolyamot szeretnék nyitni, Booker. Napról-napra ostromolnak kérésekkel a fűrészmalomban dolgozó felnőttek, s a mosóintézet asszonyai. Ők is szeretnének tanulni. De nekik napi tízórai munkájuk van, tehát csak este érnének reá.

- Akkor este fogjuk őket tanítani - felelte Booker.

- Vállalnád ezt a rendkívüli munkát is, Booker?

- Vállalom, tábornok úr!

- Nem csalódtam benned.

Tizenketten iratkoztak be első nap a tanfolyamba. Egy hét múlva tizenhét, a következő héten huszonöt volt a tanfolyamba járóknak a száma.

Bookernek soha életében nem voltak derekabb tanítványai, mint ezek a felnőttek. Tízórai nehéz munka után beülni az iskola padjába, s tanulni még két óráig: nem kicsiny dolog.

De hát ezeket nem kergette senki tanulásra, önként jöttek, mert kívántak tanulni. És éppen ezért hőskökké változtak a kitartásban. Viaskodniok kellett az ellen, hogy szemök a fáradtság miatt le ne csukódjék.

Booker elnevezte az osztályt „a derekak osztályá”-nak, s ez az elnevezés olyan büszkévé tette a tanfolyam hallgatóit, hogy az esti órákra még betegen is elvánszorogtak, hogy hátra ne maradjanak.

A vizsgálaton megjelentek Armstrong tábornok vezetése mellett a hamptoni iskola összes tanítói és tanítónői.

A derekak osztálya mindnyájukat bámulatba ejtette előhaladásával.

Armstrong tábornok megölelte Bookert a tanítványai előtt, s így kiáltott fel:

- Ennél szebb vizsgálatot még nem hallottam!

A derekak osztályából kitört a háladatosság s torkuk szakadtából kiáltották:

- Hip! Hip! Hurrá! Washington úr!

Közvetlen a vizsgálatok után egy este, midőn az imaházban a közimáknak vége volt, így szólt Bookerhez Armstrong tábornok:

- Washington, sürgős levelet kaptam a tuskegeei városi tanácstól. Szeretnének a néger gyerekek számára elemi iskolát szervezni, de nagyon kötik magukat ahhoz, hogy a tanító fehér legyen, mert nem biznak abban, hogy néger vállalkozhassék erre az állásra. Kérnek, hogy ajánljak nekik alkalmas tanítót. Tuskegee Alabamában van, s mintegy kétezer lakójú városka. A lakosok fele néger. Nos, Washington, nem volna kedved?

- Megpróbálhatnám! - felelte Booker Armstrong tábornoknak.

- Irok nekik holnap, s téged foglak ajánlani. Jó?

- Köszönöm, tábornok úr.

Bookernek az volt a szokása, hogy mihielyt valamire csak gondolatban is ráadta a fejét, nyomban egész lelkével hozzákapcsolódott.

Most is, hogy a tuskegeei iskola szervezése került szóba, nyomban terveket kovácsolt. Előre elgondolta, hogy milyen sorrendben fog cselekedni, hogy rendezi be az egyes osztályokat, mihez szoktatja hozzá a tanítványait. Elképzelte, hogy milyen fekvése van a városnak, milyen kedves az iskola, milyen kedves szoba várja őt. De ő az iskolát is még szebbé fogja tenni. Ha nincs az udvaron fa, körül fogja ültetni fával, padokat is csinál, s ha szép idő van, künn fog tanítani az udvaron, vagy ha erdő van a közelben: oda viszi ki a gyerekeket.

Ilyen szép képeket festett magának Booker a tuskegeei városi iskoláról. De természetes is, hiszen Tuskegee nem olyan kis falu, mind Malden. Ott egészen más iskola várt reá.

Napok multak, napok teltek, a tuskegeei tanács késett a válasszal.

Booker már arra gondolt, hogy Tuskegeenek nem kell néger tanító, kerítették azóta fehéret.

Végre megjött a válasz. Sürgöny volt. Armstrong tábornok az egész iskola előtt olvasta fel. Ez állott a sürgönyben:

„Booker T. Washington elfogadjuk. Küldje őt azonnal.”

Volt nagy öröm Hamptonban. A meghívást kitüntetésnek tartották, s Washington erre a kitüntetésre érdemesnek.

Bookert az élet-munka Tuskegeében várta.

TIZEDIK FEJEZET.

Armstrong tábornok azt az utasítást adta Bookernek, hogy Tuskegeében Campbel urat keresse fel, mert a távirat alá az ő neve volt írva, s a levelet is ő írta annak idején Hamptonba, mikor tanító ajánlását kérte.

Bizonyára tekintélyesebb polgár lehet, s ajánlatos, ha nála jelentkezik.

Campbel urat az üzletben találta Booker, tehát kereskedő volt s egyuttal bankár is. A bankház ugyanott volt, ahol az üzlet. Nagy földszintes, hosszú épület a tuskegeei piacon.

Campbel úr kis, gömbölyű kopasz ember volt, simára borotvált arcu, homlokán jelentékeny nagyságu lencse. Éppen a boltban szolgálta ki a vevőket s nagyon hangosan beszélt, mintha összes vevői nagyot hallottak volna.

- Campbel urat keresem - fordult hozzá Booker, - én Hamptonból -

- Ejha, Washington úr, - ha jól emlékszem, ezt a nevet olvastam a tábornok levelében.

- Booker Washington!

- Ugy van!... Hé Todd, szolgálj ki ezt a nénit, nekem most egyéb dolgom van... Tessék, Washington úr, rögtön bevezetem az irodámba. Örvendek, hogy postafordultával jött. Csak előre tanító úr! Teringettét meg kell becsülni a tanult embereket... Vigyázzon arra a zsákra, lisztes lesz a nadrágja...

Bevitte Bookert az üzlettől üvegfallal elválasztott parányi irodába s udvariasan leültette. Azután tetőtől-talpig végigmérte s jóindulattal mosolygott.

- Fiatal, mondhatom nagyon fiatal... De nem baj. Friss munkához fiatalság kell. Nehéz munkához fiatal reménység. Mondhatom, Washington úr, nehezen ment a dolog. Itt Tuskegeében egy tucat ellensége van a néger iskolának. Elképzelheti, hogy miért. De keményen szorítottuk, én és Lewis Adams - őt is okvetetlenül látogassa meg. Itt van az ötödik szomszédban a műhelye, ügyes ember, jó iparos, pedig néger.

Booker mosolygott.

Campbel úr észrevette és sietett megjegyezni:

- Ne higgye Washington úr, hogy becsmérlelésemből mondom, hogy néger... Szó sincs róla! Az embert keresem, tetszik tudni, nem a bőrnek a színét... Nem szolgálhatok egy pohár sörrel vagy talán pálinkát...

- Köszönöm, Campbel úr, nem élek sem az egyikkel, sem a másikkal.

- Nagyon derék... De hogy tovább folytassam, itt Tuskegeében gyönyörű munka vár Washington barátomra - engedje meg, hogy így szólítom.

- Nagyon jól fog nekem esni! - felelte Booker.

- Úttörés, tudja, őstalaj megművelés. Ez nagyszerű! Én ismerem, mert én is huszonöt évvel ezelőtt üres kézzel kerültem Tuskegeébe. No de most erről nem beszélek. Csak nézzon körül barátom, s aztán beszéljünk a további tennivalókról.

- Mindenekelőtt az iskola épületét szeretném megnézni - jegyezte meg Booker a világ legtermészetesebb hangján.

Campbel úr nagyot nézett s aztán megkérdezte:

- Már hogy az iskola épületét?... Kedves Washington barátom, ha mi már ott tartanánk!... Mondottam, hogy úttörés. Itt csak kopasz föld van, itt mindent meg kell teremteni.

- Úgy is jó lesz! - felelte Booker s elbúcsúzott Campbel úrtól, aki búcsúzóul meg ennyit mondott:

- Semmi csüggedés, Washington barátom. Csak nézzen körül. Beszéljen még ma Lewis Adams urral... Viszontlátásig!

Fölkereste az új iskola másik barátját, Lewis Adamsot.

Hatalmas darab ember volt Adams, valóságos óriás. Emberei három műhelyben dolgoztak. Az egyikben cipészek, a másikban szijgyártók, a harmadikban bádigosok. Ő maga mind a három mesterséghez értett. Még rabszolga korában tanulta meg s mióta a maga gazdája lett, a három mesterség jó módhoz és tekintélyhez juttatta Tuskegeében. Iskolába sohasem járt, de a maga erejéből felnőtt korában tanult meg írni és olvasni. Éppen egy hatalmas pléhlapon kalapált, mikor Booker belépett a műhelyben.

- Halló, mit akarsz? - kiáltott rá Bookerre Adams mester s félszemmel rápillantott az urimód öltözött Bookerre.

- Lewis Adams urat keresem.

- Nos, nos?

- Washington -

- Hurrah! - kiáltott fel Adams mester s lehajította a kalapácsot, földre dobta a nagy pléhlapot, hogy csak úgy csörömpölt. Odament Bookerhez s megölelte.

- Vállalkoztál!... Derék fiu vagy!... Mondtam Campbel úrnak, hogy nem kell félni a néger tanítótól... Teringettél, ez jó nap nekem! Nálam maradsz ebéden, Washington. Hova is mennél?... Megdicsért ám a hamptoni iskola kormányzója. Te, mikor a levelet Campbel úr nekem felolvasta, hát már akkor tetszettél nekem.

- Ó Adams úr!... Milyen jól esik ez nekem!

- Lesz, ahogy lesz eleinte, csak megkezdjük azt az iskolát. Nem mindenkinek tetszik a tuskegeei polgárok közül, de nekem tetszik, mert én néger vagyok s örvendek, ha a néger előbbre halad. Meg kell mutatni, igen, meg kell mutatni... Most mindjárt velem jössz, hogy ismerd meg a családomat.

Az óriás karon fogta Bookert és cipelte magával.

És Booker e pillanatban azt érezte, hogy megsokasodott az ereje, nem fél semmi nehézségtől. Azt érezte, hogy nincs egyedül.

A kétezer lakosú Tuskegee gyönyörű szép vidéken feküdt. Óriási gyapotültetvények voltak a környéken, pompás fekete földje gazdagon fizette vissza az emberek munkáját. Másfél kilométerre tőle gyönyörű erdős domboldal, melyet kanyarogva ölelt körül bővizű patak.

A városka lakóinak fele fehér volt, fele néger. A fehérek a jobbmóduak voltak, a szomszéd ültetvények tulajdonosai, iparosok és kereskedők. Jó szemmel nézték a négereket, mert munkájuknak hasznát vették. Virágzó iskolájuk is volt, melybe azonban néger tanulókat nem vettek föl. Ezért kellett a városkában néger iskolát szervezni, no meg azért is, hogy a nagykiterjedésű környék ültetvényein elszórtan dolgozó néger munkások gyermekei, ha különös kedvük és tehetségük van, iskolába járhasanak.

Booker alaposan megnézett mindent s Tuskegeet minden tekintetben alkalmas helynek látta arra, hogy ott néger iskolát nyissanak.

Egyelőre a metódista templomot s a mellette levő üres, kissé omladozó gerendaházat jelölte ki az iskola elhelyezésére.

Mielőtt azonban az iskolát megnyitotta, be akarta járni az egész kerületet, hogy megismerje a négerek állapotát s hogy mindenütt ismertesse a Tuskegeeben megnyitandó iskolának a célját.

Lewis Adams ebből a célból átengedte neki öszvér fogatát, mert arról, hogy Booker szegényesen, gyalog tegye meg a nehéz utat, hallani sem akart.

- Hadd lássák, hogy a tuskegeei néger iskola tanítója nem csavargó. Jobban fognak a szavára hallgatni s hamarabb adják rá a fejüket, hogy iskolába járassák a gyermekeiket... Csak bizd rám a dolgot, Booker! Ismerem én az embereket. Mire visszajössz megigazíttatjuk a gerendaház tetejét is...

Booker megkezdte július első hetében körútját. Nem sok örvendeteset várt ettől az útjától, de hogy olyan sok elszomorító dolgot fog látni, még sem gondolta volna.

Az egész nagy kerületben nem talált egyetlen egy rendes falvat sem, melyben rendes utcásor, türhető házak, piac, csinosabb templom, némileg fölszerelt iskola lett volna.

A nagy ültetvények mellett fából összerótt, sárgás agyaggal betapasztott, apró, egészségtelen, rosszul szellőztetett viskók össze-vissza. Sehol egy-egy parányi kert a viskó mellett, sehol gondozottabb udvar.

Ha egy-egy néger a faluba érkezett, a kíváncsi gyermekek szájtátva bámészkodtak reá, kíváncsi öreg asszonyok tipegtek a kunyhókból, kérdéseire bambán feleltek vagy a vállukat vonogatták. Nem voltak iránta bizalmatlanok, mert hiszen látták, hogy ő is néger, de nem tudták elképzelni, hogy miért jött, mit akar tőlük.

Az éjszakát mindenütt a néger kunyhók valamelyikében töltötte.

És milyen nyomorúságosak voltak ezek a kunyhók belül! A szögletben rongyból készült vackok, néhol durván összerótt ágyféle, székek helyett rozoga lóca, a piszkos, füstös tűzhely, a taposott házföld tele száradt sárral. Levegője dohos, ablaka parányi, az is be volt szögezve, hogy télen a meleg valahogy ki ne illanjon belőle.

Mindez nem volt egészen ujság Bookernek, de mióta az emberhez illőbb tiszta és rendes, egészséges lakóhelyet tapasztalatból ismerte: nem tudta megérteni, hogy ilyen szörnyű odukban is megélhet az ember.

De volt ám kacagtató furcsaság is némely néger kunyhóban.

Egyik piszkos viskóban pompás ingaórát látott a falon. Az óra természetesen nem járt. Hiszen ha járt volna, a gazdája úgy sem mérte volna szerinte az időt. Az megtetszett neki s az utazótól megvette havi részletfizetésre. Azt mondta az utazó, hogy a falra szokták függeszteni. Jól van. Felfüggesztette a falra.

Egy másik kunyhóban, ahova ebédre hívta meg őt a házigazda, nagy meglepetésére orgonát talált.

- Tudsz orgonálni? - kérdezte nagy csodálkozva a gazdától.

- Nem tudok.

- Talán a fiad tanul?

- Nem tanul az sem.

- Miért vetted ezt az orgonát?

- Tetszett. Havonta három dollárt fizettem érte - mondotta boldogan mosolyogva a néger.

Mikor pedig az ebédre leültek, kisült, hogy négyüknek csak egy villa jutott. Ezt is csak most tették az asztalra, mert vendég jött hozzájuk.

Asztalterítésről természetesen szó sem lehetett. A háziasszony középre tette a füstös serpenyőt, abból egy-egy darab kövér disznóhúst kiszedtek sorjában, rátették a kukoricaliszból sült kenyérdarabra s kés nélkül falták.

A gyermekek nem is ültek le, anyjuk a markukba nyomta a húst meg a kenyeret s a gyerekek, usgyi, kifutottak az udvarra, lekuporodtak a földre s ott költötték el az ebédet. Víz utána a korszóbol ittak rendre, már tudniillik abban a sorrendben, amint megszomjaztak. Asztalkendőjük a tenyerük volt, fogvájójuk az ujjuk.

Estére Bookernek sem jutott ágy. Valamelyik szögletben vackot készített az asszony s mind az egész család egy szobában hált. Reggel ki kellett mennie az udvarra a kúthoz annak, aki éppen meg akart mosakodni. Mert, hogy a mindennapi mosakodás nem tartozott a rendes szokások közé: ez egészen természetes.

Kora reggel az egész család kiment az ültetvényre. Kivitték a gyermekeket is, még a csecsemőket is. Ott maradtak egész nap. Csak a jómagukkal tehetetlen aggok és betegek maradtak otthon.

Hát vasárnap?

A vasárnapi munkaszünet már szombaton délután kezdődött. A férfiak kiültek a kunyhók elé, pipáztak és beszélgettek, vagy maguk elé meresztették a szemöket. Átadták magukat a teljes lustaságnak.

Vasárnap azzal az ürüggyel, hogy egyet-mást vásárolniok kell, begyalogoltak a több kilométerre fekvő városkába s ott elácsorogták az időt. Nézelődtek, pipáztak, a férfiak ittak is, vagy ha népgyűlés volt, odavegyültek a hallgatóság közé. Nem törődtek azzal, hogy értik-e a szót vagy nem. Az időt szépen elpocsékolták.

No de a legeslegfurcsább mégis az volt, amit az egyik példás pizkosságu viskóban látott Booker.

Az udvart fölverte a giz-gaz, a viskó vakolatja csak itt-ott maradt meg mutatóba; a szoba padlója hónapok óta nem látott seprűt. Benn a házban, az ablak mellett ült egy néger siheder, előtte könyv, melyre buzgón nézegetett.

Booker belenézett a könyvbe. Francia nyelvtan volt. Igen, a néger fiu ezt a nyelvtant tanulmányozta, holott semmiből alapos ismerete nem volt.

Booker ezen a visszásságon nem ütődött meg. Ez az összevisszaság azt mutatta, hogy a néger gyerekek tanításának okos rendjére égető szükség van.

Körútjáról szomorú kétségek között tért vissza Tuskegeebe.

- Vajjon nem vágtam-e igen nehéz fába a fejszémet? - tünődött magában. - Tudok-e gyöngé erőmmel e szomorú állapotokon segíteni? Ha az én iskolám Tuskegeeben nem sikerül, ha esetleg be kell majd zárunk, nem lesz-e az a négerekre még sokkal szomorúbb, mint reánk nézve? Nem fogják-e a fehérek (már t. i. azok, akik a néger iskolának most ellenségei) azt mondani: «Tudtuk mi előre, a négerek baromi munkára valók, nem tanulásra.» - Ettől félt Booker leginkább.

Tépelődött magában napokig, de aztán eszébe jutott Hampton, eszébe jutottak a «derekak» s megint győzedelmeskedett benne a hit.

- Nem lehet az, hogy ne sikerüljön, amire az ember egész lelkét ráteszi! Kell mindenütt haladásnak lennie.

És eszébe jutottak a hamptoni iskola fehér tanítói, legfőképpen maga Armstrong tábornok s úgy fellelkesült, hogy csüggettségét szégyelte.

- Meg fogom csinálni a tuskegeei iskolát, ha térdig kopik is a lábam, bejárom egész Amerikát és koldulni fogok, ha kell, sírni fogok a gazdagokhoz, ha kell, de nem hagyom abba az én munkámat. És az Isten nem hagy el, mert jót akarok cselekedni a magam fájáért!

*

A rozoga gerendaházat rendbehozta, szerzett egy falitáblát, azt ő maga feketére festette; kerített négy-öt lócát, jó volt az egyelőre iskolapadnak, asztalt is adott Lewis Adams, s harminc néger tanulóval megnyílt a tuskegeei iskola. Nem is kis gyerekek voltak, hanem tizenöt évestől fel negyvenig. Sőt a beiratkozott tanulók közül tizenkettő már tanító is volt.

Ezek maguk is érezték, hogy keveset, sőt semmit sem tudnak, azért állottak be a Booker iskolájába tanulónak, hogy elülről kezdjék.

Egy hét múlva újabb tanítványok jelentkeztek nemcsak Tuskegeeből, hanem a környékből is.

Hire futott, hogy megnyílt az iskola, s többen csak erre vártak, hogy vajjon igazán megnyílik-e? A bizonyosság felbuzdította őket.

Iskolaszolga nem volt, de nem is kellett, mert Booker a tanítványaival separtette, poroltatta, szellőztette: tartotta rendben az iskolát.

- Ez az iskola a mi hajlékunk, a mi munkánknak a műhelye, erről tehát mindenkinek gondoskodnia kell. Aki ide belép, az tanulni, tehát dolgozni akar. Az ajtó nincs bezárva, jöhet, akinek kedve van, de csak addig maradjon itt közöttünk, amíg dolgozik. Mihelyt elmegy a kedve, veheti a kalapját s elmehet. Senkit sem fogunk visszatartóztatni.

A harmadik héten már ötvenre szaporodott a tanítványok száma.

A haladtak a metódista templomban tanultak, a kezdők a gerendaházban. Míg Booker az egyik osztállyal foglalkozott, a másik osztály tanulóinak elő kellett készülniök a leckére.

Egyik délelőtt három tanítvány küldöttségbe jött Washingtonhoz:

- Washington úr, - kezdé a szónok, aki tíz évvel volt idősebb a tanítónál - arra akarjuk kérni, hogy az év végére nekünk diplomát adjon, hogy mi is tanítók legyünk.

Booker mosolygott.

- Egy év múlva ti még nem tudtok annyit, hogy tanítók lehessetek. A tudományt nem lehet kanállal beszédeni, sem gözerővel besajtolni a fejbe. Három esztendőnél előbb nem lehet senki kész. Akinek ez sok idő: gondolja most meg, s keressen más munkát.

Nagyon el voltak szontyolodva a küldöttség tagjai s visszasompolyogtak az iskolába, hogy tovább tanuljanak.

A hatodik hét végén új munkatársa akadt Bookernek.

Olivia A. Davidson tanítónőt állította Washington mellé társul a tuskegeei néger iskola felügyelő bizottsága.

Olivia kisasszony szintén néger származású volt, bár világos arcszíne lévén, bátran eltagadhatta volna származását.

Törékeny, gyöngye szervezetű teremtés volt az új tanítónő, de a szeméből kiolvashatta Booker a legbámulatosabb akaraterőt.

Ohióban született, ott is tanult, s előbb Mississipiben, később Memphis városában tanított. Mikor Mississipiben tanított, akkor történt, hogy himlőjárvány lépett fel. Az iskola egyik

növendéke megbetegedett. Olivia kisasszony rögtön bezárta az iskolát s fölkereste a himlős tanítványt. Teljesen elhagyatva feküdt egy üres kunyhóban. Nem mert senki ápolni, mert attól féltek, hogy ők is elkapják ezt a ragadós betegséget.

Olivia nem félt, addig maradt a beteg mellett, míg az szerencsésen felépült.

Mikor pedig Memphisben a sárgaláz dühöngött, Olivia kisasszony sürgönyözött a polgármesternek s ajánlkozott ápolónőnek.

Olyan páratlanul szelid természete s olyan rábeszélő képessége volt, hogy Booker nem győzött hálát adni az Istennek, hogy éppen ezt a társat rendelte melléje.

Most már volt, akivel nemcsak a munkáját, hanem mindennapi gondjait is megossza.

Néhány héttel utóbb meghallotta Booker, hogy Tuskegeetől másfél kilométernyire, igen szép erdős domb mellett, egy elhagyott ültetvény olcsó áron eladó. A tulajdonos, mióta háza leégett, nem akarta folytatni, s más vidékre költözött, más foglalkozást keresett.

Booker Olivia kisasszonnyal kiment s megnézték a birtokot. Mind a ketten el voltak a hely szépségétől ragadtatva. Iskola elhelyezésére gyönyörűbbet nem is lehetett volna elképzelni.

Épület csak négy volt a birtokon. Egy ócska gerendaház, melyben hajdanán a rabszolgák ebédeltek, egy roskadozó konyha, egy omlatag istálló s egy elég terjedelmes, vén tyúktól.

Bookerék ezeket is apróra megnézték.

- Nézze Olivia, ebből az ólból csinálunk osztályt, az istállóból disztermet. A konyhában főzünk. Később, ha majd megtollasodunk, a bennlakó növendékek itt étkeznek. Az erdőt apránként kiirtjuk, a földet szépen megműveljük, persze mindezt a magunk erejéből és... és ez lesz Dél-Amerikában a legszebb iskola. Nem gondolja maga is, Olivia?

- Én már úgy nézek rá, mintha az iskolánké volna! - jegyzé meg Olivia, s gyönyörködve jártatta végig szemeit az ócska épületeken, a mellette levő erdő szép szál fáin, a sűrű cserjéken, az egész birtokon, amely messze elterjedt.

- Gyerünk s beszéljünk nyomban a vételárról.

Az ár nem volt sok. Mindössze 500 dollár. Sőt a tulajdonos megelégedett volna 250 dollár készpénzfizetéssel is, ha azonnal történik s egy év múlva kívánta volna a másik felének megadását.

Booker pénztára természetesen üres volt. De a kis birtok megszerzéséről nem tudott és nem akart lemondani. Törte a fejét, hogy mitévő legyen? Honnan teremtsen elő a 250 dollárt?

Hirtelen megvillant agyában, hogy Marshall úrhoz fordul, a hamptoni intézet kincstartójához.

Nyomban leült s írt Marshall úrnak hosszú, részletes levelet. Mindent megírt, amit az ügyre nézve fontosnak tartott, s végül kért tőle 250 dollárt kölcsön az intézet pénztárából. Megírta azt is, hogy ő a maga becsületével kezkesedik a kölcsön pontos visszafizetéséről.

Néhány nap múlva megjött a válasz, s megjött a 250 dollár.

A levélben ez állott:

- Kedves Washington barátom! Nagyon derék dolog, hogy rám gondolt. Én az intézet pénzéből nem adhatok kölcsön semmiféle célra. De hajlandó vagyok a kért összeget a magaméból kölcsön adni. Kezessége elég. A vételhez szerencsét, a munkához további lelkes kitartást kíván

barátja
I. F. B. Marshall.

A tuskegeei iskola a negyedik hónapban már saját helyiségében volt. A tyúkólt rendbehozták a tanítványok, a konyhában a tanítóknak ebédet főztek a tanítványok, az istálló fedelét kijavították a tanítványok.

Ha a tanuláshoz vége volt, szerszámot vettek a kezükbe s dolgoztak. Így akarta Washington és erősen akarta, hát úgy lett.

Egyszer így szólt Booker a tanítványaihoz:

- Ma megkezdjük az erdőírtást. Legalább husz holdat ebből az erdőből szántóföldre fogunk tenni. Egyelőre huszat, később még többet.

A tanulók megcsóválták a fejüket. Nem tetszett nekik a Booker szándéka.

Booker úgy tette magát, mintha észre sem vette volna ezt a húzódozást.

Az iskola végeztével a tanító vette a fejszét és az erdőbe ment. Nem hívott senkit, csak maga ment.

Nemsokára ott voltak ők is, döntögették a fákat, hordották a gallyakat s ezentúl mindennap serényen folyt az erdőírtás. Az erdőírtás után a kapálás s a többi munka.

Ezalatt Olivia kisasszony a pénzgyűjtés különböző módjait eszelte ki. Készített gyűjtőívet s rendre járta a tuskegeei polgárokat, előbb a feketéket, aztán külön gyűjtőívvvel bekopogtatott a fehérekhez.

A gyűjtőíven ez állott felül:

«Kegyes adományok a tuskegeei néger iskola telekvásárlására.»

Minden nap hozott haza centeket, dollárokat. Gyűlt a pénz, gyűlt.

Rendezett ünnepélyeket, betanított költeményeket, éneket. Fáradozott egész nap. Aztán meghívókat küldött szét, az előkelőket Booker személyesen hívta meg. A felülfizetéseket külön megköszönték szép levelekben s az adakozók nevét beletették az ujságokba.

Gyűlt a pénz, gyűlt.

Gyűléseket hívtak össze, s nyilvánosan szónokoltak. Olivia kisasszony is beszélt, de különösen Booker tűnt ki nyilvános beszédeivel.

És gyűlt a pénz, gyűlt.

Egy ilyen népgyűlés után Booker lakásának az ajtaján egy töpörödött néger anyóka kopogtatott be. Folt hátán folt volt a ruhája. Kampós botjára támaszkodva bukácsolt be. Jobbkezeiben egy színehagyott, összehajtogatott kendőt szorongatott. Valami lehetett a kendőben.

Booker azt hitte, hogy kéregetni jött s már a zsebébe nyult, hogy alamizsnát adjon az anyóknak, midőn az megszólalt:

- Washington úr, hallottam a prédikálást. Isten látja, én csak tanulatlan vén asszony vagyok... Mindig másnak szolgáltam. Megértettem, hogy Davidson kisasszony és Washington úr mit akarnak. A fekete emberek gyermekeiből jobb népet akarnak csinálni. Nekem pénzem nincs, de itt van hat tojás, összegyűjtöttem. Ezt odaadom. Csináljanak jobb embert a fekete gyerekekből...

Három hónap telt el a kis birtok megvétele után, s a kétszázötven dollár együtt volt. Egy napig sem várt Booker, hanem postára adta a pénzt s hálálkodó levélben köszönte meg Marshall úrnak, hogy olyan hathatósan segítségére sietett a tuskegeei iskolának.

Most már arról kellett gondoskodni, hogy az irtott erdő helyét megműveljék. Booker gazdaságot akart berendezni, hogy jövedelme legyen belőle az iskolának. De meg azért is, hogy a növendékek a mezei munka minden nemét ott az iskolában tanulják meg.

Akinek nincs pénze, az nem fogadhat munkást. Annak magának kell dolgoznia.

A tuskegeei iskolában számos olyan néger járt, aki a tanítás díját nem tudta megfizetni, még kevésbé a tartásdíjat a szállásadójának.

- Ezek majd dolgozni fognak az iskola gazdaságában, munkájuk díját beleszámítják a tanítás díjába, sőt azonfelül is marad valami keresetük - magyarázta Booker Campbel úrnak, midőn előterjesztette szándékát a gazdaság berendezésével.

- Washington barátom, ez okos gondolat, de egytől félek.

- Mitől, Campbel úr?

- Megszöknek a tanítványai.

- Én ettől nem félek. Aki a munka elől szökik meg, azért nem kár.

- Ebben igaza van, barátom, de több helyen hallottam már, hogy panaszkodnak a szülők. Azt mondják, hogy Washington úr iskolát ígért, s most napszámba fogja a tanulókat. Nekik az kellene, ha urat nevelnék gyermekeikből, hogy megszabaduljanak a nehéz munkától...

- Tudom, Campbel úr, de azért megmaradok a szándékom mellett. Ennek az egész területnek főfoglalkozása a földművelés. Én azt akarom, hogy sok derék mezőgazdasági munkához értő ember kerüljön ki a tuskegeei iskolából. Hogy ezek maradjanak itt, legyenek tiszta, józan, értelmes és szorgalmas földművelők.

- Így van, így!... Sőt csak így van helyesen, de mondom, a feketék - különben igaza van, akinek nem tetszik, ne járjon iskolába. Csinálja meg a kis gazdaságot...!

- Előbb kicsit, Campbel úr, aztán lesz belőle nagy! - lelkesedett Booker.

- Alighanem így lesz, Washington barátom. Mióta megszerezte az ültetvényt, nem tartok semmit lehetetlennek.

Megint gyűjtőívek készültek, megint sorjába járták a tuskegeei lakosokat s gyűjtöttek a gazdaság céljaira.

Az első nap beérkezett adományok között volt egy öreg vak ló. A «Vén szürke», amint Booker elnevezte. Smith úr ajándékozta az iskolának...

Igen, ez volt az első igás állata a tuskegeei gazdaságnak. És tizenkilenc esztendő múlva ugyanannak a gazdaságnak 2000 darab lova, csikója, öszvére, tehene, borja, ökre; tömérdek juha, kecskéje és hétszáz sertése lett!

A tanulók száma a második évben közel volt a másfél százhoz. Nemcsak a városkából meg a környékről, hanem sokkal távolabbról is özönlöttek a tanulni vágyó négerek a Washington iskolájába.

A tyúkólban, s az istállóban már nem lehetett annyi tanulót elhelyezni.

Most már igazi épület emeléséről kellett gondoskodni.

Booker összeállott egy pallérral s közösen megcsináltak egy tervet. Apróra kiszámították, hogy mindenestül, a munkások bérét nem számítva, éppen 6000 dollárba fog kerülni.

Szédítő nagy összeg volt ez! Ebben az időben egy nap beállított Washingtonhoz egy fehér ember.

Ennek Tuskegeetől nem messze nagy fűrésztelepe volt.

- Üzleti ügyben jöttem Washington úrhoz - kezdte a fehér.

- Parancsoljon!

- Azt hallottam, hogy iskolát akar építeni. Hajlandó vagyok az építkezéshez szükséges összes faanyagot szállítani.

- Nagyon köszönöm az ajánlatot, uram, de őszintén ki kell jelentenem, hogy bármennyire szükség volna is az iskolaépületre, nem foghatok még hozzá, mert most még egyáltalában nincs egy dollárunk sem.

- Az nem tesz semmit, Washington úr. Maga jótáll a becsületszárával, s fizet akkor, amikor tud. Én a maga szavában éppen úgy megbízom, mintha írásos szerződés volna. Számíthatok rá, hogy nálam szerzi be a faanyagot?

- Mihelyt megkezdhetjük, írni fogok, - felelte Booker, s megszorította a derék vállalkozó kezét.

Megint kezdődött a pénzgyűjtés.

Roppant nagy volt Tuskegeeben a lelkesedés, midőn híre kerekedett annak, hogy Washington iskolát akar építeni. Szép, tágas, jól berendezett iskolát.

A gyűjtőívek teltek, a számok nőttek.

Booker népgyűlést hívott össze, s a népnek szónokolt. Nemcsak feketék, hanem egy-két fehér is hallgatta, érdeklődésből is, kíváncsiságból is, amint az már rendszeren történni szokott, ha a piacon nagyobb csődület van.

Egyszer csak nyugtalanság támad a hallgatóság körében. Sokan piszegettek is.

Egy teherhordószekér közeledett, s egyenesen a gyülekezetnek tartott.

- Halló!... Megbolondultál? - kiáltottak a szekéren ülő négerre... Állj meg, vak vagy, nem látod, hogy itt gyűlés van?

- Ide jöttem! - válaszolt makacsul a néger, s közébe hajtott az embereknek.

Utat kellett csinálni a hóbortosnak, különben baj lett volna.

A szekéren hatalmas, kövér disznó röfögött.

Booker elhallgatott, s várakozással nézett a négerre, aki őt megpillantva az emelvényen, levette fejéről a kalapot, s így szólott:

- Ide jöttem én is, mert hallottam, hogy itt ma nagy gyülekezés lesz az iskola irányában. Nekem pénzem nincs, de hizlaltam két disznót. Ehun van az egyik. Ezt hoztam el, s itt is hagyom. Ez az iskoláé. Minden néger, aki a maga fajtáját szereti, a legközelebbi gyűlésre hozzon egy disznót. Csak ezt akartam mondani.

Eget verő hurráh kiáltás kísérte a néger szavait.

Nosza ragadós lett a példa. A négerék tömegesen jelentkeztek, hogy az iskolaépítésnél, amikor csak ráérnek, napokig ingyen fognak dolgozni.

Mikor aztán Tuskegee lakóinak áldozatkészsége kimerült, Olivia azt az ajánlatot tette Washingtonnak, hogy elmegy az északi államok nagyvárosaiba s a gazdagoknál megkezdi a koldulást.

Ez annyit jelentett, hogy gyűjtőívet hordoz körül, elmondja, hogy mit akarnak Tuskegeeben csinálni, s adakozásra szólítja fel a gazdag embereket.

- Menjen, Olivia, - biztatta munkatársát Booker, - s ne riadjon vissza attól, ha sok helyütt eleinte üres kézzel bocsátják el.

- Sőt attól sem félek, ha tolakodónak tekintenek. Csak az szégyen, ha az ember magának koldul, iskolának koldulni nem szégyen.

- Azalatt én megkezdem itthon az építkezést. Írok a vállalkozónak, hogy most már bizonyos az iskolaépítés, számítunk a faanyagra.

- Lehet, hogy hetek múlva térhetek vissza, de mihelyt együtt lesz valamelyes számbavehető pénz -

- Küldje azonnal, Olivia, mert az építkezésnél mindennap van kiadás. Igaz, hogy Campbell úr is megígérte, hogy néhány száz dollár kölcsön mindig rendelkezésünkre áll, de mégis jobb, ha nem kell kölcsönpénzzel kezdeni.

- Nekem az a sejtelmem, Booker, hogy az északi államok idővel ontani fogják nekünk a pénzt. És én igen természetesnek is tartom, mert ahol a milliók oly rohamosan gyűlnek össze, ott kötelessége a dúsgazdagoknak, hogy a szegények és műveletlenek neveléséről gondoskodjanak. Nem tudom, igazam van-e?

- Kedves Olivia, nekünk ezt hinnünk kell, s mi hisszük is, hogy ez az igazság. Ha magát a dúsgazdagok adományaikkal győzik meg róla, akkor örvendeni fogunk mindketten, hogy él az emberek között az igazság. De valamire különösen kérni akarom. Igérje meg, hogy a fárasztó munkában nem feledkezik meg magáról sem.

Nem értem, Booker, mit akar ezzel mondani?

- Nem szabad megfeledkeznie arról, hogy nincs vasból, hanem gyöngye és pihenésre is szüksége van.

Olivia mosolygott.

- Ha látom, hogy van sikere a munkának, megfeledkezem a fáradságról. Ez nálam így van, bár különösnek hangzik.

Booker bólintott, s megszorította társának a kezét.

- Én ezt megértem... Mégis kérem, hogy kimélje magát, amikor csak lehet. A maga egészségére és erejére iskoláknak és fajunknak szüksége van, és... nekem is szükségem van, Olivia, mert megvallom, maga nélkül nem tudnék semmit csinálni.

Olivia nem szólt semmit, nem nézett Bookerre, s mégis úgy tetszett neki, hogy látja a lelkes szempárt, amely olyan hűségesen tud reá nézni, s halkán mondá:

- Ne aggódjék miattam, barátom! Vigyázni fogok az egészségemre.

Ebben aztán Booker megnyugodott.

Mielőtt az alapozási munkákat megkezdették, Booker összegyűjtötte az iskola növendékeit az aulában vagyis akkor még az ócska istállóban, s így szólt hozzájuk:

- Tudjátok, hogy új iskolát fogunk építeni. De olyan iskolát, aminő még sehol sem épült. Nem azért mondom ezt, hogy dicsekedjem. Nekünk nincs okunk rá, hogy dicsekedjünk, mert mi szegények vagyunk. De arra van okunk, hogy egymás munkáját szeressük s egymást meghívjuk a munkára. Ezt az iskolát mi fogjuk felépíteni. Ti is, én is, eljönnek majd a szüleitek is, már megígérték nekem, talán hallottátok is, mikor a gyűlésen megígérték. Én nem szoktam az ígéretről megfeledkezni, remélem szüleitek sem fognak megfeledkezni.

Azt is előre megmondom, hogy a munka nehéz lesz; sokszor fogunk beleizzadni, mert mindent magunk csinálunk. Jól értsétek meg: mindent. Mi fogjuk a földet kiásni, a gerendákat megfaragni, összeróni, felállítani, mi hordunk homokot, követ, meszet, mi készítjük a habarcst, mi fogjuk a téglát vetni, megégetni, a falakat felrakni, az ablakokat, ajtókat elkészíteni, a tetőre a cserepet felrakni, mi fogjuk a padokat, asztalokat kimérni, meggyalulni, megfesteni.

Hogyan és mint, ezt majd megtanuljuk, ha most nem tudjuk. Mert az ember mindent megtanulhat, csak ne féljen és ne huzódózzék a munkától. Egymástól fogunk tanulni, s azt nevezzük mesterünknek, aki jobban tudja, mint mi.

Ha most valaki közületek előállana és azt kérdezné tőlem:

- Megvan-e a sok pénz, amibe az anyag: a fa, a vas, az üveg, a bádóg, a fürdőkádak és még sok mindenféle szükséges berendezés kerül?... Vajjon én mit felelnék reá? Megfelelek. A pénz ma nincs még meg, de holnap vagy holnapután, vagy egy hét, két hónap múlva meglesz. Összeteremtjük a föld alól is, mert nekünk iskola kell, mert mi nem akarunk szégyenkezni egy régi, ócska istállóban meg tyúkólban! Mi büszkék akarunk lenni a mi iskolánkra és azt akarjuk, hogyha ebbe majd a gyermekeink és azok gyermekei fognak járni, elmondhassák: Az én apám és anyám is dolgozott rajta, azért megbecsülöm és szeretem.

Végül kérdezem tőletek: Fogtok-e dolgozni és örömmel fogtok-e dolgozni?

Felzúgott a viharos lelkesedés:

- Hurráh Washington tanító úr!... Dolgozunk!... Dolgozunk!...

A tanulók ezentúl nemcsak könyvet hoztak az iskolába, hanem ásót az egyik, csákányt a másik, kapát a harmadik. Mindenik olyan szerszámot, amellyel az iskola alapozási munkájában résztvehetett.

Kevés húzódozó akadt, de akadt, mert mindenütt van ünneprontó. Dolgoztak ugyan, de csak immel-ámmal, s fölöttébb savanyú arcot vágtak a nehéz földmunkához.

Az egyik kapája nyelére támaszkodva nézte a dolgozókat, s így szólította meg szorgalmas társát:

- John Franklin, úgy dolgozol, mintha arannyal fizetnének meg minden csákányvágásért, pedig a dicsőséget Booker Washington vágja majd zsebre, s nekünk a tenyerünk törik fel... Úgy ám, John Franklin.

Nem látta a csúfolódó, hogy mögötte áll Washington, s hallja minden szavát.

- Jack, valamit mondok neked, - szólott hozzá s vállára tette a kezét.

Jack, a csúfolódó, rögtön hozzá akart fogni a kapáláshoz, de Booker szeliden kivette kezéből a kapát s messze elhajította.

- Eredj Jack, keresd meg a kapádat, vedd a válladra s indulj haza. A te tenyered ne törjék fel az én dicsőségem miatt.

- Washington úr!...

- Te pedig John, fiam, ülj le ide, pihenj, s add ide a csákányt, hadd váltsalak fel...

Jack még mindig ott állott, szólani akart.

- Wash...

- Vigyázz a kapádra, - veté oda a szót Booker - s mondd meg otthon, hogy tőled nem fogad el a tuskegeei iskola egy kapavágást sem.

Másnap Jack nem mert iskolába jönni, de harmadnap oda sompolygott Bookerhez, s csaknem sírva kérte, hogy ne haragudják reá.

Két hét alatt megtarthatták az alapkö letételének ünnepét.

Hanem a pénz fogyott. Sok szerszámot kellett beszerezni, minduntalan jöttek a számlák. Booker pontosan fizetett, míg végre arra ébredt fel, hogy a pénztár üres.

Egy négyszáz dollárról szóló számla várt sürgős kifizetésre.

Booker kitűzte a napot, mikor a számlát ki fogja fizetni. Mikor az ígéretet tette, még csak nem is sejtette, honnan keríti elő a pénzt.

Mindennap valami csodára várt. Arra, hogy valami véletlen meghozza a pénzt. Nyugtalanul töltötte az éjszakát. Folyton a számlát látta, s rajta az irtózatos nagy betűkkel írt *400 dollár*.

Különös álma volt az utolsó éjszaka.

Nagy népgyűlés volt a maldeni piacon. Mind fehérek, akik hangosan kiabáltak reá. Ő megkötözve a középen állott, s Morton úrhoz esdekelve szólott:

- Morton úr, még csak holnap reggelig várjon! Morton úr ne gyűjtsa fel az iskolámat. Holnap megérkezik Bostonból a négyszáz dollár, bizonyosan megérkezik. Irgalom! Morton úr. Én nem akartam senkit megcsalni.

Morton úr gonoszul vicsorgatta a fogát, s ráordított:

- Mindenkinek megkegyelmeznék, de neked nem. Te vagy a legveszedelmesebb a feketék között, Washington. Simanyelvű vagy, mint a kígyó, s meglágyítod a fehérek szívét... Nincs irgalom, nincs irgalom, nincs kegyelem! Kötözzétek meg, s Afrikába vele, egy-kettő, én parancsolom, a Klu-Kluxok királya...

Bookert e pillanatban irtózatos erő szállotta meg, nekifeszítette karját, s a kötélt, mellyel megkötözték, összeszakadt, s Morton úr holtra vált, eltorzult arccal eszeveszetten futni kezdett. Booker torkaszakadtából kiáltotta:

- Nem! Nem! Nem!

És fölébredt.

Olyan élénk volt ez az álom, hogy Booker nem tudott többé elaludni. Ott virrasztott feje fölött a Gond. Sápadt, fakó arcával s kezében egy papiros volt, a papirosra vörös tintával ráírva:

- Négyszáz dollár!

Másnap nyolc órakor keresték Bookert. A hitelező jött a pénzeért.

- Washington úr, azonnal szükségem van a pénzre, tovább már nem várhatok.

Booker rá sem ért, hogy feleljen, valaki ujra megzörgette az ajtót s nyomban be is lépett.

A levélhordó volt.

Pecsétes levelet hozott Bostonból. Olivia írása a borítékon. Pénz volt a levélben. Éppen négyszáz dollár. Booker nem törődött azzal, hogy két idegen ember van még rajta kívül a szobában. Imára fogta össze a kezét, felnézett az égre, s mondá:

- Legyen áldott az Ur neve!...

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Olivia háromheti távollét után megérkezett, s beszámolt útja eredményéről.

- Mindenekelőtt itt van a pénz, Booker. Itt van a jegyzék. Sokan nem akarták nevöket beleírni a gyűjtőívbe, mert restelték, hogy keveset adtak.

- Mennyit gyűjtött?

- Kétezerötvenkét dollárt s harminc centet.

- Iszonyú sok pénz, Olivia!... Ennyire nem mertem volna számítani. De szükségünk van reá. És mondja csak, szívesen adtak a fehérek?

- Először furcsán néztek reám. Nem tudták, hogy merre van Tuskegee. Bizonyosan gyanakodtak.

- Az nem lehet, Olivia! Az semmiképpen nem lehet! - tiltakozott még csak a lehetőség ellen is Booker.

- Sőt volt olyan is, aki megmondotta: «Persze, iskola, tudjuk mi az ilyen fogásokat!» - ezt mondotta és a szemembe kacagott.

- Szegény jó Olivia! - sajnálkozott Booker.

- Mások egy féldollárost adtak és az ajtóra mutattak. Nem vettem tőlük zokon, alázatosan megköszöntem, s egy másik ajtón kopogtattam.

- Hát a négyszáz dollárt...

- Megérkezett?

- Még pedig a legjobb időben, majd elmondom később.

- A négyszáz dollárt Bostonban gyűjtöttem. Ott jártam a legjobban. Útközben megismerkedtem két úri hölgyel. Fehérek voltak. Ó a lelkük is fehér volt, Booker! Kérdezték, hogy hova utazom, s mi a célom? Nem tudom, miért, de érdeklődtek irántam. Elmeséltem mindent, hogy mit csinálunk, mibe fogtunk, s hogy most sok pénzre lesz szükségünk.

- Úgy... úgy... - helyeselte Booker, s figyelmesen leste a szót társa ajkáról.

- Nem kellett semmit szépítenem, csak azt mondtam el, ami valósággal van. Míg meséltem, gyakran néztek egymásra, csóválták a fejöket. Kiolvastam az arcukból, hogy csaknem lehetetlennek tartják, de csak hallgatták, s mindenféle kérdést intéztek hozzám.

- Például miféle kérdéseket? - kérdezte kíváncsian Booker.

- Többek között azt is, hogy nekünk mi a hasznunk ebből a sok fáradságból.

- Nos és?

- Megint csak azt mondtam, ami az igazság. Mi nem várunk hasznot magunknak, mi a négereket akarjuk hasznos emberekké tenni, mert szeretjük a fajunkat. Azt hiszem, Booker, hogy ez nem dicsekedés?

- Ne törődjünk vele, kedves Olivia. Hadd tartsák dicsekvésnek, de értsenek meg minket és támogassanak.

- Mindkét hölgy ötven-ötven dollárt adott. Ez volt az egyes adományok között a legnagyobb. De nemcsak ezt tették, hanem megígérték, hogy rájuk mindig számíthatunk. Ez még többet ér az ötven dollárnál, nem gondolja?

- Sokkal többet!

- A négerrek örömmel fogadtak mindenütt. Többen ismerőseink a hamptoni iskolából. Ezeknek természetesen nem kellett megmagyarázni, hogy kik vagyunk és mit akarunk.

- Szóval azt hiszi, hogy az északi államokban megértene minket, s a jövőben is számíthatunk rájuk?

- Minél nagyobb eredményre mutathatunk rá, annál biztosabb a támogatás.

- Milyen boldog vagyok, hogy ezt hallom. Úgy érzem, mintha száz meg száz ember beszélne hozzánk ezekről a gyűjtőívekről, s ezt mondanák:

- Rajta, folytassátok, amit megkezdettetek. Csak az van egyedül, aki a maga hasznát keresi. Aki másokért dolgozik, annak szabad kérni, azt nem dobják ki sehol, azt előbb-utóbb megértik. A leggazdagabbak is megértik. Tudja Olivia, hogy mi Amerika nábobjaitól sem fogunk idővel hiába kérni a néger iskola számára? De előbb mutassunk valamit. Előbb legyen ezer tanulónk, négy-öt műhelyünk, gazdaságunk s legyen ismertté a tuskegeei iskola. Akkor aztán kiállhatunk a nagyvárosok piacára, s kinyújthatjuk kezünket. Nem lesz, aki gyanakodjék reánk!... Ó szegény társam!... Köszönöm, hogy ennyit fáradozott! Köszönöm, hogy megtöltötte a szívemet egy csomó eleven reménységgel!

Ha a new-yorki és bostoni gazdagok végighallgathatták volna ennek a két lelkesülő embernek a beszélgetését, s ha láthatták volna az épülőfélben levő iskolának munkáját: be szégyenkeztek volna az odadobott alamizsnafillérek miatt!...

Booker sietett Campbel és Lewis Adams urakhoz, ragyogó arccal mondotta el Davidson kisasszony kéregető körútjának az eredményét.

Hadd örvendjen ez a két derék ember is, hadd terjedjen el a híre mindenfelé, s legyen bizakodás a szivekben.

Két pár ökröt, s még két lovat szerzett be Booker a kis gazdaság művelésére, szerszámokat az asztalos- és bognárműhelyekbe, s mióta az emberek megtudták, hogy Davidson kisasszony az északi államok városaiban ezeket gyűjtött össze: Bookernak nagyobb lett a hitele. Ez pedig azt jelentette, hogy nem akadt meg az építés munkája. Amire szüksége volt, azt bátran rendelkezte meg. Mindenki szívesen szállított. Nem félhetett attól, hogy Booker adósuk marad. Akinek hitele van, vagyis akiben biznak, éppen annyi, mintha pénze volna.

Booker fejében vakmerő terv született meg.

Téglát fogunk vetni. Az építéshez téglát kell. Itt van elég agyagos föld, szalmát kerítünk s magunk csinálunk téglát.

Ez nagyon jól hangzott, de messze volt még a valóságtól.

A téglavetés nem valami tiszta és csalogató munka. Iszapos, ragadós agyagban dolgozni mezítláb, piszkos kézzel, vajjon ki vállalkoznék rá? Meg is kell tanulni a módját.

No jó, de hát mindent tanulni kell, senki sem születik úgy, hogy mindenhez ért.

A néger diákok sok mindent megpróbáltak már a Booker biztatására, de a téglavetés mestersége nem tetszett nekik.

- Keressen ehhez Washington úr fizetett munkást, olyant, akinek a téglavetés mestersége. Ezt már igazán még sem kívánhatja tőlünk.

Ilyesfélét mondogattak, de Booker a fejébe vette s megcsinálta. Néhány önként vállalkozó néger, s három gyakorlott téglavető munkás fogott hozzá.

Nehezen haladt a munka, de haladt, s ez egyelőre elég volt Bookernek. Az első téglák ügyefogyottak voltak, de minden következő valamicskével jobb.

Mikor aztán 25.000 téglát ki volt rakva, s ott száradt katonás sorrendben a padokon, meg a földön, Booker kiadta a rendeletet, hogy tégláégető kemencét kell felállítani.

Ennek a munkának már nézője is akadt. A néger diákok maguk is szörnyen kíváncsiak lettek, hogy vajjon sikerül-e a vakmerő vállalkozás. Voltak, akik bíztak benne, voltak, akik makacsul rázták a fejüket.

- Sikerülni fog!

- Nem fog!

Ezen csaknem hajbakaptak egymással, fogadni is akartak rá.

A kemence elkészült, de midőn meggyújtották a tüzet, kisült, hogy nincs elég szelelője, s a tűz csakhamar elaludt.

A kételkedők ujjongtak:

- Úgy-e mondtuk!

Booker lebontatta a kemencét és újat rakatott.

A néger fiúk, akik addig erre a munkára is vállalkoztak, nagyon elszontyolodtak s lelógatták az orrukat.

- Hiába dolgoztunk olyan sokat.

Booker nem engedett. Föl kellett építeni a másik kemencét is. Most már gondoskodtak arról, hogy jó szelelője legyen.

Elkészült az is, de nem lehetett benne téglát égetni. Hogy miért nem, azt hiába keresték, nem találták meg.

Most már csak a legbuzgóbbak reménykedtek, a többi csak legyintett a kezével, ha a kemencéről volt szó.

Booker hajthatatlan maradt.

- Rakjuk fel harmadszor is! Kell sikerülnie!

Felrakták s egy hétig égették a téglát. Mikor már azt hitték, hogy néhány óra múlva pompás 25.000 darab égetett téglájuk lesz: a kemence hirtelen összeomlott.

Most már a legbuzgóbbak sem merték remélni, hogy sikerülni fog a tégláégetés.

Booker volt az egyetlen, aki nem vesztette el a reményét.

Csak hogy ebben az időben a pénztára is üres volt. A további kísérletezéshez pedig pénz kellett.

Mit csináljon?

Eszébe jutott a zsebórája.

Kivette, nézegette. Vajjon hány dollárt adnának érte a zálogházban? Megpróbálja. Rögtön begyalogolt Montgomery városába s tizenöt dollárért zálogba tette.

Megvált a pénz a további kísérletezéshez.

Felrakatta a negyedik kemencét - s ezúttal sikerült.

Az óráját ugyan nem válthatta ki a zálogházból, mert a megszabott időre a pénzt nem tudta előteremteni, de téglája volt s a tuskegeei néger fiúk megtanulták ezt a mesterséget is. Idővel olyan pompás téglagyár keletkezett Tuskegeeben, hogy messze földről eljöttek az építkezni akarók, s itt vásárolták be szükségleteiket.

Így leírva és elmesélve mindez nem is látszik nehéznek. Napok, hetek, hónapok oly rövidek a mesében. De más a valóságban, mikor a percek is nehezen és lassan telnek, ha az embert gondok terhelik.

Booker minden eredményért megdolgozott és megszenvedett keservesen.

Míg az első épület tető alá került, s a tanulók beköltöztették az iskolát; míg a kis gazdaság első aratása, gyümölcsszürete megvolt: Bookert a szülők be sokszor zaklatták, szemrehányásokkal illették.

Legtöbben azért panaszkodtak, hogy gyermekeiket a tuskegeei iskolában műhelymunkára kényszerítik.

Mikor a téglavetés megkezdődött, a növendékek közül néhányan szembeszállottak az iskola igazgatójával, s vonakodtak az agyaggödörben térdig mocskosan dolgozni.

- Fiaim, mi nagyon szegények vagyunk ahhoz, hogy a gödröt kipadlóztassuk. Porcellánból és márványból sem csinálhatjuk a téglát, - felelte nyugodtan Booker. - Bármennyire is sajnálom, de ki kell jelentenem, hogy a téglavetést nem szüntetem be a ti kedvetekért, s ha már választanom kell köztetek és a téglá között: kénytelen vagyok a téglát választani és nem titeket, mert reátok nekem nincs akkora szükségem, mint a téglára. Elmehettek!

És akinek nem volt inyére, el is ment.

A szülők panaszaira szintén nem adott semmit Booker. Aki valami jót akar kezdeni, valami újat és szokatlant, az mindig így jár az életben.

A töretlen utat törni kell. A hajolni nem akarónak is meg kell törnie. Az akarat olyan, mint az acél, szikrázik, ha kemény tárgyra sujtunk vele, de nem törik el. Bookernek ilyen szikrázó acél volt az akarata. Ment tovább, mindig tovább a maga útján.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A harmadik iskolai év elején Hamptonból új tanító érkezett. Warren Logonnak hívták, aki Bookert még Hamptonból jól ismerte.

- Már alig vártam, hogy jöhessek, mert ott Hamptonban sokat meséltek az iskoláról, Washington. Igaz, a tábornok és Marshall úr szívesen üdvözlnek. Ők is kíváncsiak Tuskegeere, s alighanem meg fognak látogatni.

- Hát Mary kisasszony?

- Pontos, mint az óra, sovány, mint mindig. Természetesen ő is üdvözl, s azt üzeni, hogy jobb kapusa nem volt Hamptonnak, mint a maldeni fiú.

- Hálásan gondolok én is a mi anyaintézetünkre, s amint meg fogod látni, Warren, azon a nyomon haladunk mi is... Még a kezdet legkezdetén vagyunk, de nem fogunk türelmetlenkedni... Johnnal beszéltél-e, mielőtt elindultál?

- Öcséd levelet küldött... Szinte el is feledkeztem róla... Itt van! Nincs semmi baja.

- Egy év múlva már ő is jöhet.

- Várja is már.

Ez a Warren különösen ügyes volt az asztalosmesterségben, s rendkívül vidám, nagyokat nevető legény volt. Mielőtt a hamptoni iskolába került, sokat hányódott-vetődött, sokfélét próbált meg, míg Hamptonban hozzá nem édesedett az iskolához.

Booker kitűnő hasznát vette, s rendes tanításon kívül a gazdaság dolgaiban is jobb keze lett neki.

Warren sürgette, hogy a tuskegeei iskolában is gondoskodjanak a tanulók bennlakásáról és ellátásáról.

- Ha azt akarjuk, hogy a fickók ne csak tanuljanak, hanem műhelyben is dolgozzanak, akkor jobban ide kell kötnünk őket, Washington.

- Régóta tervezem, - felelte Booker, de egyelőre nem merek belefogni. Előbb legyen meg a házunk berendezése, aztán...

- Berendezése?... Hát nincs meg? Fejünkre nem koppan az eső, a falak is jó erősek... Csak nem akarsz bársonypamlagokról gondoskodni és selyemfüggönyökről, meg futószőnyegekről?... - tréfált Warren. - A köztartáshoz konyha kell, ahol az egyszerű ételt megfőzik a leánynövendékek. Talán bizony kolibritojásra meg libamájpástétomra várnak ezek az éhes lurkók...?

- Kell a konyhához is fölszerelés, a főzéshez is sok minden kell, Warren. Mondom neked, hogy tervbevettem, s meglesz, de nem szabad semmit elsietni. Jövő héten Davidson kisasszony meg én újabb kolduló körútra indulunk. Pénz kell a kezdéshez, mert ha a köztartást megnyitottuk, mindennap reánk számítanak az éhes gyomrok.

- Ez igaz, s az is igaz, hogy szónoki beszéddel nem lehet őket jóllakatni.

- Nem gondolok én semmi fölösleges cifraságra, de amit ígér az ember, arról okvetlenül gondoskodni kell. Azért, Warren, azt mondom: türelem.

Booker és Davidson bizony útra keltek.

Newyorkba Booker ment, Davidson kisasszony megint Bostont választotta. Ott neki már ismerősei voltak, akiknek támogatására biztosan számíthatott.

Booker egy régi ismerősét kereste fel Newyorkban, akiről tudta, hogy befolyásos ember.

Egy missziótársulatnak volt ez az úr titkára. Ismerte tehát jól a newyorki viszonyokat.

Szerencsére éppen otthon találta, azért mondom: szerencsére, mert a missziótársulat titkára sűrűn utazott hol az egyik, hol a másik városba.

- Méltóztatik rám emlékezni, Walter úr - kezdé Booker, mikor a kopogásra a titkár betessékelte, - én vagyok Washington, Tuskegeéből. - Walter úr feltolta szemüvegét a homlokára, hogy jobban lásson, s nagyon bizalmatlanul nézett a belépő négerre.

- Talán... talán, de nem egészen bizonyos...! Á, most már mintha emlékezném... Igen, egyszer Richmondban vagy Northamptonban, vagy...

- Washingtonban, uram, az egyetemen.

- Á... igen, most már rémlik. De hogy Tuskegee..., nem talán Malden, mi?

- Akkor Maldenből mentem oda. Most Tuskegeeben van iskolám. Néger iskola, Walter úr, százötven tanuló... És éppen azért jöttem, hogy ajánló sorokat kérjek. Szegények vagyunk, s internátust szeretnénk létesíteni...

- Értem, értem! És erre a célra pénzt szeretne gyűjteni - vágott közbe Walter úr, s levette szeméről a szemüveget s a zsebkendőjével kezdette buzgóan takarítani, - és hogy én ajánlólevelet írjak önnek...

- Tökéletesen úgy.

- Hm, s azt reméli, hogy az én ajánló soraimra a newyorkiak elősegítik eszményeiket, s a tuskegeei internátusra pénzt adnak?

- Remélem, hogy...

- Tudja mit, Washington. Mielőtt remélni kezdene, fogadjon el tőlem egy jó tanácsot.

- Előre köszönöm!

- Az majd elvállik, hogy érdemes lesz-e megköszönni - jegyzé meg kesernyésen Walter úr - melegen ajánlom, hogy most nyomban üljön fel a vasutra, s menjen vissza Tuskegeerbe, mert most talán még van útiköltsége, de ha sokáig marad itt, azt is elkölti, s nem lesz pénze a hazautazásra.

- Úgy gondolja, Walter úr, hogy semmi sikerre sem számíthatok? - kérdezte Washington csendesen.

- Teljes bizonyossággal mondhatom. Nos, megfogadja a tanácsomat?

- Nem, - ezt is csöndesen, de határozottan mondotta Booker.

Mindenre el volt készülve Walter úr, csak erre a feleletre nem. Újra feltette a szemüveget s azon keresztül hosszasan nézett Booker arcába. Valamit olvashatott ki abból az arcból, mert most már más, egészen más hangon szólott:

- Kivánom, hogy inkább én csalódjam, mint ön, Washington. Annyit azonban mondhatok, hogy nekem tetszett a felelete. Maga még nem ismeri úgy az embereket, mint én, de a maga hite többet ér, mint az én ismeretem. Ezt nekem meg kellett mondanom.

Walter úr felállott az íróasztal mellől, odament az asztal előtt álló Bookerhez, s megszorította a kezét.

- Magának van igaza, Washington, nem nekem.

Egy hét múlva Booker újra bekopogtatott Walter úrhoz.

- Búcsúzni jöttem. Egy óra múlva indulok Northhamptonba.

- És van útiköltség?

- Van.

- Szabad tudnom, hogy mennyit gyűjtött?

- Ezernyolcszáz dollárt, Walter úr, és ezenkívül jó barátokat a jó ügynek.

- Tehát mégis csak magának volt igaza... Sok szerencsét a további munkához. A misszióknak is ilyen emberekre volna szüksége.

- Én is missziót teljesítek, Walter úr! A néger fajt akarom emelni, Walter úr!... A néger is a jó Isten teremtménye, s erről a fehérek sem fognak megfeledkezni.

*

Most pedig hozzáfogott Booker a köztartás megcsinálásához.

Az új épület csak iskolának készült, minden helyiségre szükség volt. Itt tehát éttermet, s konyhát elhelyezni nem lehetett.

Az épület nem volt alapincézve. Booker elhatározta, hogy az épület egy részét a tanulókkal alapincézteti, ott fogja az éttermet s a konyhát elhelyezni.

Szegény ember szegény eszközökkel dolgozik.

A terv hamarosan elkészült, s a tanulók hozzáfogtak az ásáshoz. Nem lesz valami parádés étterem, sem valami fényes konyha, de lesz valami, s egyelőre azzal is beérhetik a tanulók.

Néhány nap alatt elkészült a pincehelyiség. Tágnak elég tágas, nedvesnek is elég nedves, de beletehettek két-három hosszú kecskelábú asztalt, négy-öt padot. Ezeket is természetesen előbb össze kellett eszkábálni. A Warren dolga volt, ő gondoskodott a butorokról.

A konyha-berendezés egy részét Campbell adta, a másik részét Lewis Adams egészítette ki, néhány darabot vásárolt Booker is.

Akadtt főzni tudó növendéke is az intézetnek, hiszen a legegyszerűbb ételek elkészítéséről volt szó.

Élelmiszert adtak hitelbe az iskolának a boltosok és mészárosok, mert Booker szava készpénz volt Tuskegeében, s az internátus megkezdhetette működését.

Ne higgye azt senki, hogy a tuskegeei internátusban fényes lakomákat csaptak, hogy minden növendéknek megvolt a maga kanala, kése, villája, pohara, bögréje, asztalkendője, szalvétagyűrűje; hogy a gyalultatlan asztalra hófehér abrosz került, s hogy a nap besütött az ebédlő-terem hatalmas tükörablakán. Nem, mindezt ne higgye senki, mert ha elhiszi, úgy nyilván csúfolódik a Booker iskolai kifőzőjével.

Hiszen no, voltak egynémely fogyatkozásai is. Így például eleinte olyan nagy füst volt a föld-alatti konyhában, hogy ott megvakulás veszélye nélkül emberi lény nem lehetett volna meg.

Mit csináltak?

Tüzet raktak az udvaron s ott főztek. Megtették ideiglenesen az udvart konyhának. Az ős emberek sem tették másképpen. Az étel megfőtt s a tanulók ettek az udvaron, szék se kellett, leültek a földre.

A konyha kéményét megigazították s lehetett lenn főzni.

Csak hogy az első hónapokban mindig volt valami baj. Néha az étel nem sikerült, máskor a tálalásnál és kiosztásnál volt zavar; kevés volt a tál, nem jutott mindenkinek csésze.

Vagy ami ennél még keservesebb volt: keveset főztek a konyhában, s a tanulók egy része nem lakott jól.

Mindannyiszor hangot adtak a növendékek elégedetlenségüknek, mert régi dolog, hogy ahány diák van a világon: akár fehér, akár fekete arcú is legyen, szereti a gyomrát.

Egyszer Booker hallotta, amint egy leányka, kinek véletlenül aznap nem jutott a reggeliből, a kúthoz ment s vizet akart inni, de a kötél, mellyel a vödört fel szokták húzni, elszakadt, így kesergett:

- Ez is iskola, enni nem adnak az embernek, s még a vizet is sajnálják tőle.

Bookernek minden szó a szívébe nyilallott.

A gyermek panaszkodását nem vette zokon, s mégis fájt neki, hogy ezt kellett hallania.

Az ebédlő pincehelyiségében gyakran hajba kaptak a növendékek a kávésfindzsák miatt. Ugyanis nem volt elég, s mindenik findzsából szeretett volna kávézni.

- Tegnap is, tegnapelőtt is findzsából ittál - ordította az egyik, - most már rajtam a sor. Add ide!

- Nem adom!... Azért sem.

- Majd megmutatom, hogy én iszom findzsából.

- Én is megmutatom!

Erre a findzsát joggal követelő rávetette magát a findzsa-bitorlóra, s addig szorította a nyakát, míg odaadta a csészét a hápogó, tikkadozó bitorló.

Booker, ha megjelent ebéd idején a növendékek között, sohasem mulasztotta el arra figyelmeztetni őket, hogy gondoljanak szülői házukra, s ne panaszkodjanak. Most még sok minden nincsen úgy, mint kellene, de napról-napra jobb lesz.

Meglátjátok, egyszer majd örömmel fogtok erre a mostani szegénységre visszagondolni. Én ezt nektek nem azért mondom, hogy megvigasztaljalak, hanem azért, mert magam példájából tudom. El fog jönni az idő, mikor a tuskegeei tanulók pompás világos ebédlőteremben, terített asztal mellett fognak ebédelni. Akkor el fogom nektek mesélni, hogy miképpen ebédeltetek ti az első esztendőben, s meg foglak dicsérni, hogy milyen derék fiúk voltatok, hogy milyen türelmesek és lemondók tudtatok lenni.

Booker jól tudta, hogy ezzel a panaszkodókat nem fogja lecsendesíteni, de ő egyebet most nem tehet.

Igen, lelke szemével a jövőbe nézett, szépen terített, virággal diszített, tágas ebédlőt látott. Száz meg száz tisztán öltözött növendék ült az asztalok mellett. A nap besütött az ablakon és behallatszott a madarak csicssergése...

A jövő zenéjét hallotta Booker. Erre neki nagyobb szüksége volt, mint a tuskegeei diákoknak.

- Istenem, - tűnődött gyakran magában, - ha az emberek ifjú korukban nem fáznának, nem éheznének és nem szomorkodnának, ugyan mivel dicsekednének később gyermekeiknek?...

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Mióta ellátást is kaptak a növendékek a tuskegeei iskolában, még tömegesebben tódultak oda a négerek Albama minden kerületéből.

A százötven diákból háromszáz lett, de nemcsak a diákok száma szaporodott meg, hanem Booker gondja is. Visszautasítani senkit sem akart, de elhelyezni nagyon nehezen tudta. Az iskola környékén egész sor fa-kunyhót rovatott össze. Ide kvártélyozta be őket. Tavasszal és nyáron mégcsak megjárta, de télen, a nagy hidegben a szegény fickók iszonyú sokat szenvedtek.

Jószívű emberek egy-egy ócska pokrócot ajándékoztak az iskolának. Ebbe burkolózott be néha kettő is, hogy meg ne fagyjon.

Tűzet raktak a szabadban, s amellé kuporodtak, hogy a kezüket és lábukat melengessék.

Booker Armstrong tábornok példáját követve, sorjába járta a fa-kunyhókat, s bátorította őket.

- Fiúk, mához egy évre jobb föld alá kerültök. Csak kitartás, négerek, csak kitartás! Meg fogjuk mutatni fehér testvéreinknek, hogy mi sem vagyunk hitványabb fából faragva.

- Csak még egy-két pokrócunk volna, Washington úr!... - vacogták a fiúk s közelebb húzódtak egymáshoz.

Egyébként nem panaszkodtak, mert látták, hogy Washington úr nagyon törődik velök.

Tavasszal vendége jött a tuskegeei iskolának. Híres vendége, akiről Washington sokszor és rajongó szeretettel mesélt a diákoknak.

Armstrong tábornok írta, hogy meg akarja nézni egykori kedves tanítványának, Washington barátjának, az iskoláját.

Nemcsak az iskola, hanem egész Tuskegee lázban volt. A híres embert, a négerek jóakaróját nagy ünnepséggel fogadták. Nagy tömeg várta a vasutnál, a tanfelügyelő ékes beszédet mondott, s a feketék örömrivalgással üdvözölték a fehérhajú, hatalmas termetű embert, aki folyton emelgette a kalapját, s intett a kezével.

Az iskola növendékei három szakaszban katonás tartással vonultak el a tábornok előtt az iskola udvarán, aztán félkörben körülvették s Washington igazgató a következő beszédet mondotta:

«Tábornok úr! A mi növendékeink jól tudják, hogy e pillanatban ki áll előttük. Ezelőtt tiz esztendővel egy maldeni néger fiú kopogtatott be félénken a híres hamptoni iskolába, s állott reszketve a kormányzó előtt. Félve motyogta el, hogy tanulni szeretne, de nincs pénze, nem tudja megfizetni a tanítás díját. Tábornok úr szeretettel nézett a maldeni néger gyerekre s azt mondta, hogy «Booker Washington tandíját Griffits Morgan úr adományából fogjuk az iskola pénztárába befizetni. Menjen Booker Washington vissza a munkájához.» Tábornok úr, a maldeni néger fiú hálát ad Istennek azért, hogy ezt a saját tanítványai előtt elmondhatja, s rámutathat önre, mint legnagyobb jótevőjére. És boldog azért is, hogy megmutathatja Armstrong tábornoknak a tuskegeei iskolát. Amit Hamptonban tanultunk, arról itt ebben az iskolában teszünk egyszerű tanúságot.

Isten hozta, Isten óvja, Isten áldja meg, tábornok úr.»

Armstrong tábornokot Booker szavai meghatották. Ott az egész iskola előtt megölelte s csak ennyit mondott:

- Fiam, belemarkoltál a szívembe!

Ez a látvány büszkévé tett minden tuskegeei néger tanulót. Erről otthon sokat meséltek.

A híres Armstrong tábornok megölelte Washington, s fiának nevezte! Ebből a megtiszteltetésből kivette részét az iskola is, az iskolának minden növendéke.

Armstrong tábornok apróra megnézett mindent. Hallgatta a tanítást, megszemlélte az asztalos- és lakatosműhelyt, amikor a munka folyt benne, lement a téglavetőbe, s minden iránt érdeklődött.

Három napig maradt Tuskegeében, s nagyon jól esett neki, hogy a hamptoni iskola egykori növendéke szintén azt az utat választotta, amelyen ő járt és jár húsz esztendő óta.

Mielőtt búcsút vett Bookertől, így szólott hozzá:

- Fiam, az én idejövetelemnek más célja is van. Erről eddig nem beszéltem. Tudd meg most. Előbb látni akartam, hogy mit csináltál. Sokat és jól. Ezt vártam tőled. Tervem az, hogy két hónapos körútra vislek téged az északi államok nagyobb városaiba. Egy dalkör tagjai jönnek velünk. Hangversenyeket és előadásokat rendezünk. Bemutatlak téged, s elmondom, hogy mit csináltál eddig Tuskegeében, s aztán te fogod elmondani, hogy mit akarsz tovább csinálni. A körút költségeit én fedezem.

- Ó tábornok úr, de...

- Itt nincs semmi de, itt neked csak egy kötelességed lesz: szótfogadni, s az összegyűjtött pénzen tovább építeni az iskolát. Azt akarom, hogy Booker Washington megismerjék, ez pedig annyit jelent, hogy Booker Washington az ő munkájában támogassák.

Booker nem tudta elhinni, hogy ilyesmi is megtörténhetik az életben. De előtte volt a valóság, nem kételkedhetett benne.

- Mindenekelőtt sürgősen még egy épületre van szükség - magyarázta Armstrong tábornok. - A kunyhóból ki kell a szegény fickókat telepíteni. A következő telet már ne töltsék ott. Aztán szükség lesz tágas ebédlőre, továbbá szaporodni fognak a műhelyek. Pénz kell, minél több. Adjanak a dúsgazdagok, ez nekik kötelességük. Most visszamegyek Hamptonba, s elmondom nekik, hogy miket láttam. Egy hét múlva várlak Booker, s együtt indulunk Newyorkba. Isten veled!...

Egy hét múlva útra kelt Booker, s megkezdte mesterének vezetése mellett első szónoki körútját.

Csodálatos erőt és önbizalmat öntött Bookerbe annak a tudata, hogy Armstrong tábornok mellette lesz. Eddig úgy érezte, hogyha fehérek hallgatták: elszorult a szíve, s nehezen jött ajkára a szó. Vajjon miért volt ez? Félt a fehérektől? Attól tartott, hogy a fehérek kigunyolják? Miért gunyolnák ki, ha jól akar, s ha nem mond bolond dolgokat? Most azonban Armstrong tábornok fogja őt a fehéreknek bemutatni. Most szívesebben hallgatják meg. Bátrabb lesz. Hiszen jól akar, hát nincs oka senkitől sem félni.

Együtt bejárták Newyorkot, Brooklynt, Bostont, Philadelphiát, s mindenütt nagy és előkelő közönség hallgatta végig a hangversenyt, s hallgatta meg eleinte merő kíváncsiságból, később igazi érdeklődéssel a néger tanítót.

Mire Booker a körútról hazakerült: együtt volt a pénz az épületre. Nyomban hozzáfoghattak, s néhány hónap alatt tető alá hozták.

Most meg arról kellett gondolkodni, hogy berendezzék butorral: ágyakkal, szekrényekkel, mosdókkal, matrácokkal, ágyneművel, lepedővel.

Booker felült a vasútra, s Bostonig meg sem állt. Ez a város tett a legtöbbet, itt volt a tuskegeei iskolának legtöbb jóakarója.

Bekopogtat Booker egy adakozó szívű hölgyhöz, kinek a címét és nevét följegyezte volt.

Az előszobában szembetalálkozik egy finom ruhába öltözött nagyon goromba úrral.

- Mit akarsz? - kérdezte Bookertől bántó durvasággal.

- A tuskegeei iskola...

- Lárifári... Sok ingyenélő fajzat. Örökké iskoláról meg megyébről szavalnak, s a koldult pénzt elisszák a kocsmában!... Ismerlek titeket, ti jómadarak!

- De uram, tévedni méltóztatik, én...

- Nem vagyok egyáltalán kíváncsi arra, hogy ki vagy! Kotródj innen, míg jó dolgod van...

Booker látta, hogy az urat olyan vak düh szállotta meg, melyen az okos, szelid szó nem fog. Távozott.

A harmadik utcában egy másik úrhoz kopogtatott be, aki türelmesen végighallgatta, érdeklődést mutatott, s íróasztala fiókjából elővéve az utalványfüzetét, nagy összeget jegyzett reá, s e szavakkal adta át Bookernek:

- Köszönöm Washington úr, hogy alkalmat adott nekem arra, hogy okos és szükséges dologra adjak pénzt.

Bámulatos volt az a szívósság, amellyel Washington kitűzött célja felé lépcsőről-lépésre haladott.

Megtörtént, hogy Newyorkban egy ismert sokszoros milliomoshoz fordult támogatásért.

A pénzkirály szürke, hideg szemét részögezve hallgatta. Még a szemöldöke sem rándult meg, vonásai olyanok voltak, mintha márványból faragták volna.

Mikor Booker mondókáját elvégezte, belenyúlt a zsebébe és két dollárt adott, de egy szót sem szólt hozzá, s intett a kezével, hogy most már elmehet. Az ügy el van intézve.

Booker éppúgy megköszönte a két dollárt, mintha ezer lett volna. Nem tükröződött arcáról semmi elégedetlenség.

És ugyanez a milliomos néhány évvel utóbb 50.000 dollárt küldött a tuskegeei iskolának, minekutána megtudta, hogy ott csakugyan derék munka folyik.

Ugyanez a dúsgazdag ember minden évben ellátogatott Booker iskolájába, s gyönyörködött az újabb meg újabb haladásban.

Egyszer így szólt Bookerhez:

- Emlékszik, Washington úr, mikor először jött hozzám?

- Nagyon jól emlékszem.

- Két dollárt adtam, úgy-e?

- Annyit uram.

- És ön nem haragudott meg reám. Szépen megköszönte.

- Nem lett volna semmi okom arra, hogy megharagudjam.

- De nagyon természetes lett volna. Várjon csak. Mikor maga után becsukódott az ajtó, sokáig gondolkoztam. Ilyesmit még nem tapasztaltam. A kéregetők arcáról mindig le szoktam olvasni, hogy mit gondolnak felőlem. Tudakozódtam, érdekelni kezdett Tuskegee. Amit hallottam, az jó volt. Ez az egész. Most már tudom, hogy Tuskegee megérdemli a pénzt.

- És jóakaróink sorában uram, ön a legelsők között van.

Ennél még különösebb volt az eset egy másik sokszoros milliomos és Booker között.

Több ízben járt nála, beszélt az iskolájáról, törekvéseiről, de nem sikerült érdeklődését fölkelteni. Csak legyintett a kezével, s valamicskét adott, de napirendre tért a tuskegeei iskola felett. Booker azonban állhatatos volt. Elment másodszor, harmadszor is a dúsgazdag emberhez. A palota márványlépcsőin, a drága szőnyegeken reménykedve lépegetett föl.

- Az nem lehet - gondolta magában, - hogy ekkora gazdagság mellett valaki megfedkezék nyomorgó és dolgozni akaró embertársairól. Bizonyára nem benne van a hiba, hanem bennem. Én nem tudtam vele megértetni, hogy mi a célunk.

Megint beszélt, lelkesen és meggyőzően, de sok eredménye nem volt a szép szavaknak.

Mikor aztán a könyvtár épületet, s benne a szép tágas olvasótermet akarta felépíteni, csináltatott részletes tervet az épületről, mellékelte a költségvetést, s ugyanahhoz a sokszoros milliomoshoz a következő levelet írta:

„Andrew Carnegie úrnak

Newyork.

Igen tisztelt uram,

legutóbbi látogatásom alkalmával felszólított engem, hogy kérésemet a könyvtárépület költségeinek adományozására foglaljam írásba és küldjem el.

Iskolánknak ez időszerint 1100 növendéke van, 86 tisztviselő és tanító családjaikkal együtt áll az iskola szolgálatában. Közvetlen környezetünkben kétszáz néger szeretne olvasótermünkben hasznos könyveket olvasni.

Összegyűjtöttünk 12.000 könyvet és folyóiratot. Mind ajándékba kaptuk intézetünk jóakaróitól, de nem tudjuk alkalmasan elhelyezni, mert nincs könyvtárhelyiségünk és nincs olvasótermünk.

Végzett növendékeink évről-évre szaporítják az iparral foglalkozó, hasznosan dolgozó amerikai polgárok számát a déli államok városaiban. Könyvtárunk tehát az egész néger faj tanításához és kiműveléséhez hathatósan hozzájárulna.

A könyvtárépület körülbelül 20.000 dollárba kerülne. Az összes ipari munkákat az intézet növendékei végeznék el. A szükséges téglát mi csinálnók a kőműves-, asztalos-, lakatos- stb. munkát növendékeink végeznék el, mert mindezekben a mesterségekben az iskola képezi ki a tanulókat.

A 20.000 dollár nemcsak az építés összes költségeit fedezné, hanem arra is módot adna az intézetnek, hogy a mesterségekben ügyesítse, gyakorolja növendékeinket, s munkájuk béréből megfizethetnék a tartás és a tanítás díját is az iskolának, mert a mi iskolánkban mindenki tanulhat, ha tud és akar dolgozni.

Azt hiszem, hogy a pénzadományt ennél hasznosabban és alaposabban nem lehet felhasználni, mert egy egész faj művelődik belőle.

Ha ennél részletesebb felvilágosításra is szüksége volna, a legnagyobb készséggel hajlandó vagyok ezeket a felvilágosításokat megadni.

Kiváló tisztelettel
Booker T. Washington
a tuskegeei iskola igazgatója.”

A levél elment, s postafordultával megjött Carnegie válasza:

„Szívesen viselem a könyvtárápület költségeit 20.000 dollár erejéig. Örvendek, hogy alkalmat adott nekem arra, hogy résztvehessek az ön nemes tevékenységében.

A. Carnegie.”

A tuskegeei iskola így gyarapodott egy szép könyvtárápülettel és hatalmas olvasóteremmel.

Booker a nagy adományoknak örvendett, de legnagyobb és legtisztább öröme azokban az apró, 25 centes, néhány dolláros adományokon telt, melyeket az intézet végzett növendékei a déli államok különböző városaiból küldözgettek az iskolának.

Minden cent egy-egy finom láncszem volt, s e láncszemek egymásba kapcsolódva odafűzték a volt növendékeket a jó iskolához, melyben megtanultak hasznosan dolgozni.

Booker ennek örvendett a legjobban.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Georgia államnak Atlanta nevű városában nemzetközi kiállítást akartak rendezni.

Ennek a kiállításnak az volt a célja, hogy a déli államok bemutassák Amerikának, hogy a nagy polgárháború óta mennyire fejlődött az ipar, a földművelés, a műveltség. Hogy fejlődtek a városok, az iskolák.

Az újságok napról-napra híreket hoztak a nagy előkészületről. Minduntalan gyűléseket tartottak Atlantában, s megbeszélték, hogy miképen fogják rendezni a kiállítást.

Egy tavaszi napon távirat érkezett Booker címére. A kiállítást előkészítő bizottság értesítette, hogy beválasztották őt is a huszonöttagú küldöttségbe, mely Washingtonba megy s az Egyesült Államok elnökétől kéri a kiállításához az állami támogatást.

A küldöttségben huszonnégy fehér s három néger volt kijelölve: két püspök és Washington. Mind a polgárok színe-java.

Ez a kitüntetés nagy zavarba ejtette Bookert. Érezte, hogy nagy a kitüntetés, de éppen ezért sokat törte a fejét azon, hogy mit mondjon. A néger faj nevében kellett felszólalnia, s nem szerette volna, ha szégyenben marad, mert ez nemcsak az ő, hanem a néger faj szégyene lett volna.

Valahányszor föl kellett valahol lépnie és szónoklatot mondani, mindig lelkiismeretesen elkészült reá. Jól átgondolta mondanivalóját, le is irta s meg is tanulta.

Bűnnek és könnyelműségnek tartotta volna, hogy csak kinyissa a száját, s beszéljen előre való hosszas gondolkodás nélkül.

A küldöttség vezetője kezdte meg a beszédek sorát, s midőn a többi tagok is hosszabb-rövidebb ideig beszéltek, s a két püspök is elmondotta mondanivalóját, végül Washingtonra került a sor.

Mindaddig, amíg a többiek beszédét hallgatta, égett az arca, izzadt a tenyere és igen különös érzései voltak, de mikor megszólalt, mikor a saját hangját meghallotta: eltűnt minden zavara, izgatottsága lecsillapodott, s úgy beszélt a fényes márványcsarnokban, mintha a tuskegee-i imateremben növendékei előtt volna.

A kongresszus tagjai meglepődve hallgatták a négert. Bólogattak a fejökkel, mosolyogva néztek reá, s végül kijelentették, hogy erre a felszólalásra nem számítottak.

- Washington úr, - jegyzé meg az egyik kongresszusi tag, - hallottam már, hogy jó szónok, de őszintén mondhatom, ennyi képességet nem tételeztem fel önben.

Ezenközben lázasan folyt a kiállítás előkészítésének munkája. Az állami segítséget készségesen megszavazta a kongresszus, s ezzel a kiállítás teljes sikere biztosítva volt.

A néger fajra a kiállítás különösen fontos volt. Most nyílt először alkalom arra, hogy bemutassa a világnak: vajjon igazán alkalmas-e a művelődésre, megérdemli-e, hogy felszabadították, kiemelkedett-e előbbi tudatlanságából? Csinált-e valamit azóta, hogy nem csak helytelen munkát végez?

Éppen ezért egy óriási pavillont bocsátottak a négerek kiállításának céljaira. Ezt a pavillont természetesen a négerek maguk saját izlésük szerint építhették fel s benne mindent elhelyezhettek, amit méltónak tartottak arra, hogy a világnak megmutassák.

A kiállítás néger osztályának élére elnökül Booker T. Washington-t választották meg, de Booker ezt a nagy kitüntetést elhárította magától.

Megírta a kiállítás igazgatóságának, hogy szívvel-lélekkel részt vesz a munkában, de az elnöki tisztelet nem vállalhatja el, mert neki a tuskegeei iskola vezetése a kötelessége. Ez lefoglalja minden idejét. Az elnöki méltóság munka nélkül nem illetheti őt meg, ezért nem vállalhatja.

És megmaradt elhatározása mellett. Mikor a kiállítás ünnepi megnyitásának kérdése került szóba, a bizottság heves vitákba bocsátkozott.

Egyik azt indítványozta, hogy a megnyitó ünnepen valakinek a néger faj nevében is fel kell szólalnia.

Erre a fehérek közül többen felugráltak székeikről, s indulatosan tiltakoztak az indítvány ellen.

- Ez már mégis csak sok! Mi nem kellene még a négereknek!

- Ma-holnap az elnöki székbe is négert ültetnének, s minket fehéreket Afrikába szállítanak.

Hiábavaló volt a veszekedés. Az igazgatóság jól megfontolta a dolgot, s megmaradt az indítvány mellett:

- A négereknek is lesz szónoka az ünnepélyes megnyitáson. Még pedig néger. De hát ki legyen az?

- Legalább nevezhetünk a dadogásán! - jegyezte meg a feketék egyik ellensége keserűen.

- Nem lehet a szónok néger! - pattant fel egy fehér bizottsági tag. Nem fogunk krajcáros komédiát játszani, mikor fél Amerikát idecsődítjük. Beszéljen a néger nevében is, ha már az igazgatóság erről a vesszőparipáról nem akar lemondani, de ne egy idétlen, makogó néger, hanem valamely jó szónokunk. Ebbe én is belemegyek, de a néger szónok ellen a leghatározottabban tiltakozom.

Az igazgatóságnak nehéz helyzete volt, mert a néger szónok kérdését sokan ellenezték. A bizottság tulnyomó része fehér volt, s így nem is lehet azon csodálkozni, hogy a néger szónok gondolatától idegenkedtek.

- Végre is ki lehetne közülök alkalmas arra, hogy a megnyitó ünnepen, annyi előkelő vendég, olyan sok ezer ember jelenlétében oda merjen állani a szószékre, s ki merje, vagy ki tudja nyitni a száját?...

A bizottság elnöke nyomban megfelelt:

- Booker Washington!

- Mi? A tuskegeei tanító? - kiabáltak többen lekicsinylően.

- Az urak igen hirtelen lekicsinyelnek mindenkit - vélekedik az atlanti polgármester, - én ott voltam a huszonötös bizottsággal Washingtonban. Hallottam Booker Washington felszólalását.

- Nos, hát aztán? - kiáltottak közbe néhányan.

- Hát aztán? Ha az urak közül bármelyik felszólalt volna akkor, szégyenkezve elhallgathatott volna, a tuskegeei tanító beszédét hallván. Tudják meg az urak, hogy kongresszusi tagoktól hallottam, hogy Washington nem Tuskegeebe való, hanem a kongresszusra. Azért ne vitakozzunk sokat, kérjük fel Booker Washington urat a megnyitó beszéd megtartására. Ha ő erre a munkára vállalkozik, meg vagyok győződve, hogy meg is fog felelni.

Erre aztán valahogy beleegyeztek a néger ellenségei is, bár a lelkükben ott maradt a tövis és titokban azt kívánták, hogy sülnének fel a Washington szónoklatával, hogy végül oda dörzsölhetnék a négervédők orra alá:

- Úgy-e megmondtuk előre, de ti okosabbak akartok lenni. Most már itt a szégyen.

Másnap a georgiai ujságok tele voltak azzal az érdekes hírrel, hogy az atlantai kiállítás megnyitó ünnepén az egyik beszédet Booker T. Washington mondja, s hogy ez a Booker T. Washington mindössze negyvenegyéves, igazgatója és megalapítója a tuskegeei iskolának. Szülei Kelet-Virginiából vándoroltak Nyugat-Virginiába, mikor a rabszolgákat felszabadították. Booker T. Washington még rabszolgának született, s mindazt, amit az életben elért, a maga szorgalmának köszönheti. Azon sem lehet csodálkozni, hogy a választás reá esett, mert a néger fajnak nincs kiválóbb képviselője nála.

Ezt a hírt a többi államok ujságai nyomban átvették, s néhány nap múlva egész Amerika olvashatta, hogy egy néger tanító nagy beszédet fog az atlantai nemzetközi kiállítás megnyitó ünnepén mondani.

Ott lesznek az Egyesült Államok kormányainak képviselői, az északi államok kiküldöttjei, a déli államok minden számottevő művelt és gazdag polgára.

Booker megkapta a rendezőbizottság elnökének udvarias levelét, amelyben az igazgatóság nevében megbizta őt, hogy a néger faj nevében mondjon ünnepi beszédet.

Hogy minő terjedelmű legyen a beszéd, s hogy miről emlékezzék meg a szónok: erre nézve teljes szabadságot adtak neki.

Most aztán megindult az ujságok verekedése egymással.

Az egyik ujság helyeselte, hogy néger is fog a megnyitó ünnepen beszélni, a másik ujság szidta a kiállítás igazgatóságát és nagyon szerencsétlen ötletnek tartotta a néger szónok fellépését. A négerek oda voltak a boldogságtól, s Booker Washington nevét szájról-szájra adták. A tuskegeei fehérek szintén büszkéek voltak arra, hogy az egyik szónok a városkájukból kerül ki.

Booker izgalmas napokat élt. Sűrűen kapta a déli államok városaiból a leveleket. Négerek írták, s mindenik tanácsot akart neki adni, hogy miről beszéljen.

Irta az egyik:

- Most nyílik rá alkalom, hogy szemébe vágd az igazságot az egész világnak. Nem szabad a négert igavonó állatnak tekinteni. Nem szabad velünk úgy bánni, mint eddig bántak a fehérek. Jajdulj fel a néger faj nevében, s követelj mindent. Nem kell senkitől félned, itt állunk mi melletted.

Booker elolvasta, s aztán félredobta a leveleket. Úgy érezte, hogy neki most nincs más tanácsadóra szüksége, csak a szívére és eszére. Ha nem ez a kettő sugja, amit mondani fog, akkor úgy sem fog semmit érni az egész beszéd, akár fel se lépjen a szószékre.

Sok emlék, sokféle érzés ébredt fel a szívében. Gondolt az édesanyjára, aki a rabszolgaélet keserű kenyerét ette, aki a legnagyobb nyomorúságában is olyan nagyon szerette gyermekét, eszébe jutottak a Sóstavak, a kőszénbányák, a richmondi éjszakák a gyalogjáró alatt, eszébe jutottak a szép álmok Hamptonban, ahol reggel négy órakor kelt fel, s csaknem éjfélíg dolgozott, eszébe jutott a maldeni iskola, melybe az eső becsurgott, s tanítás közben ki kellett az esőernyőt feszíteni, míg a tanulóknak magyarázott.

Míg ezekre gondolt, szíve hol elszorult, hol gyorsabban kezdett dobogni. Csaknem megszédült, ha arra gondolt, hogy most egész Amerika előtt kell vallomást tennie az összes négerek nevében, s hogy talán az a fehér is ott lesz a hallgatói között, aki apját, anyját, testvéreit és őt ezelőtt harmincöt esztendővel jószágának tekintette.

Mikor mindezt jól átgondolta, s mélyen átérezte, hozzáfogott a beszéd megírásához. Minden szót megfontolt, minden gondolatot megrostált. Nem akart sem többet, sem kevesebbet mondani, mint ami a lelkében volt.

Minél inkább közeledett a szeptember 18-ika, a kiállítás megnyitásának a napja, annál nagyobb csüggettség szállotta meg Bookert.

- Hátha nem sikerül?... Hátha ki fognak nevetni, s velem együtt kinevetik az egész néger fajt... Talán mégsem kellett volna ezt a nehéz feladatot vakmerően elvállalnom... Szerényebbnek kellett volna lennem. Bizonyára elkábított engem is a dicsőségnek vágya!... Jól esik nekem, hogy az emberek ujjal mutogatnak rám, ha az utcán, a vasúti kocsiban, vagy egyebütt velem találkoznak... És ha a beszéd nem sikerül, nevetni fognak és úgy mutogatnak reám ujjal...

Igy tépelődött szegény Booker, s valósággal szenvedett. Bár nem mutatta senkinek.

A beszéd elkészült. A tuskegeei tanítók megostromolták kéréseikkel:

- Olvassa fel nekünk, Washington úr! Mi nem hallgathatjuk meg, pedig úgy szeretnők, ha ott lehetnénk.

Booker felolvasta munkatársainak a beszédet. Visszafojtott lélekzettel hallgatták, s a végén azt mondták, hogy egy betűt sem szabad abból elhagyni.

Szeptember 17-én reggel indult el Tuskegeeből. Olyanforma volt az érzése, mint akit vesztőhelyre visznek.

Az állomáshoz menet találkozott egy fehér földbirtokossal, akinek Tuskegee környékén volt a birtoka.

- Hallja, Washington - mondá a földbirtokos tréfálózva - maga már beszélt az északi fehérek, a déli négernek, s a déli fehér mezőgazdák előtt, de holnap Atlantában ott lesznek együtt az észak és a dél fehérei, s a maga fajtái mind. Attól félek, hogy gonosz kutyaszorítóba kerül. No hát sok szerencsét, Washington, azért nem kell a fejét lehorgasztani!

Minden állomásnál tömérdek ember szállt fel. Főleg a négerök özönlöttek Atlantába.

Bookert az állomásnál egy bizottság fogadta.

Az egyik néger odafurakodott, s magyarázta a szomszédjának, miközben Bookerre mutatott az ujjával:

- Az fog közülünk megnyitó beszédet mondani. Ott leszek és meghallgatom.

Atlanta zsufolásig tele volt idegenekkel. Az egyes államok elküldötték képviselőiket; polgári és katonai hatóságok teljes ünnepi díszben jelentek meg. Az utcákon kocsik robogtak, s a gyalogjárón sűrű tömegben sétáltak a városbeliek és a vendégek.

Mindez hozzájárult ahhoz, hogy Booker nyugtalansága fokozódjék. Az éjszakát nem jól töltötte, zúgott a feje.

Reggel korán ébredt fel. Még egyszer átolvasta beszédét, aztán letérdepelt és imádkozott.

Isten áldását és segítségét kérte gyermeki hittel.

Fél nyolc előtt megjelent nála a rendezőbizottság három tagja, s elkísérte a különvonathoz, amely a kiállításra vitte a meghívott vendégeket. Ugyanis mintegy három órai útra volt a kiállítás területe Atlantától.

A legnagyobb pavillon óriási terme zászlódiszben várta a ritka szép ünnepet. Sok ezer ember elfért abban a teremben kényelmesen, de ötször annyi ember hemzsegett a pavillon körül. Ezek is mind be szerettek volna jutni, de teljes lehetetlenség volt.

Ennyi embert együtt még nem látott soha Booker. Tévetezen nézett körül a teremben. Amennyi néger csak bejuthatott, mind őt kereste sóvár szemével. A fehérek is nagyon kíváncsiak voltak reá.

Booker magába mélyedve ült a helyén, nem nézett körül, de azért érezte, hogy sokan nézik őt. Elővette zsebkendőjét s megtörölte a tenyerét. Nagyon kiverte kezét az izzadság.

Bullok kormányzó lépett az emelvényre, s rövid néhány szóval megnyitotta az ünnepet.

Azután Nelson püspök lépett elő, s megható imát mondott.

Ezt követte Howel Albert költőnek verses prológa, s a kiállítás elnökének megnyitó beszéde.

Ekkor aztán Bullok kormányzó megfogván Booker kezét, így szólott messze csengő hangon:

A néger faj vállalkozó szellemének és műveltségének képviselőjét kérem, hogy szóljon.

Ekkor a teremben tetszés morajlott át. A négerek tapsoltak és hurráztak. Booker ott állott a sokezer fejű közönség előtt. A nagy tükörlakon keresztül reátűzött arcára a nap. Körülnézett és megkezdte beszédét.

„Elnök úr, igazgató urak, polgártársaim! A déli államok lakosságának egyharmad része néger. Semmiféle vállalat, semmiféle intézmény nem sikerülhet, ha a lakosság e harmadrészét semmi figyelmére sem méltatja. Elnök úr, igazgató urak, a néger faj nevében ünnepélyes vallomást teszek, midőn azt mondom, hogy sehol igazságosabban és nagyobblelkűen nem ismerték el a mi fajunk önállóságát és értékes dolgát, mint e fényes kiállítás rendező és intézői. Ez az elismerés jobban meg fogja a fehér és fekete faj között a barátságot erősíteni, mint bármilyen intézkedés a négerek felszabadítása óta.

Tomboló lelkesedés fogadta e bevezető gondolatokat, s Booker alakja nőni kezdett az emelvényen. Hangja csengett, szeme tele volt tüzzel.

- Új világ nyílt meg előttünk ezzel a kiállítással. Mi négerek eddig tudatlanok és tapasztalatlanok voltunk. Ki csodálkoznék azon, hogy a felszabadulás után mi az új, a szabad életet nem alulról, hanem mindjárt felülről akartuk megkezdeni. Mindjárt a parlamentben akartunk helyet foglalni, vagy valami hivatalba jutni, s nem arra törekedtünk, hogy földet szerezzünk, jó iparosok legyünk: a nyilvános szereplésre szívesebben gondoltunk, mint arra, hogy tejjgazdaságot vagy kertészetet csináljunk.

Egyszer egy hajó a nyílt tengeren útját tévesztette. Napokon át tévelygett. Végre megpillantottak a bolyongók egy másik hajót. Az útját vesztett hajó kitűzte a vész zászlót és segélyért kiáltott:

- Vízet, vizet! Megöl a szomjúság!

Jön nyomban a válasz:

- Eresszétek le vödreiteket ott, ahol vagytok!

Nem értették meg a szerencsétlenek, s újra segélyért kiáltoztak:

- Vízet! Vízet! Küldjete nekünk vizet, mert szomjan veszünk!

Megint nyomban jött a válasz:

- Eresszétek le vödreiteket ott, ahol vagytok!

Harmadszor is, negyedszer is ez a válasz jött.

A hajó kapitánya végre szót fogadott. Leeresztették a vödröket és édes vizet merítettek az Amazon folyam torkolatából.

Mindazoknak a négereknek, akik idegen földre akarnak menni, hogy sorsukat megjavítsák, s a fehérek jóindulatú barátságát nem tudják eléggé megbecsülni: szeretném a fülükbe kiáltani én is: Eresszétek le vödreiteket ott, ahol vagytok! Keressétek azok barátságát, akik között éltek. Eresszétek le vödreiteket a földművelés, a kézművesség, a kereskedelem és a tudomány vizeibe! Nekünk négereknek nem szabad arról megfeledkeznünk, hogy nem régen még rabszolgák voltunk, s hogy embert belőlünk nem az ingyen kapott szabadság, hanem a kezünk és eszünk munkája fog csinálni; és nem szabad arról megfeledkeznünk, hogy a munka dicsőséges és méltósággal teljes. Csak olyan nép haladhat előre, amely megtanulta, hogy a földet jól felszántani éppen olyan tiszteletre méltó, mint költeményt írni. Nekünk alulról kell kezdenünk és nem felülről. Ne azt nézzük, hogy a multban minő igaztalanságok történtek velünk, hanem azt, hogy miképpen javítunk a sorsunkon.

Ámde a fehéreknek is, akik a bevándorlóktól várják a déli államok felvirágoztatását, azt szeretném a fülükbe harsogni, amit az én néger testvéreimnek. „Eresszétek le vödreiteket ott, ahol vagytok!” A köztetek élő nyolc millió néger közé eresszétek le. Ismeritek szokásaikat; hűségüket és szeretetüket azokból a nehéz időkből ismerhetitek, mikor tűzhelyeitek tüzét, ha hűtlenek lettek volna: kioltották volna. Eresszétek le vödreiteket azok közé a négerek közé, akik bérharcok és lázongás nélkül művelték földjeiteket, őserdeiteket televényföldre varázsolták, vasutat és városokat építettek nektek, a föld gyomrából kiásták kincseiteket s hozzájárultak ahhoz, hogy e fényes kiállítás beszédes tanuságot tehessen a déli államok előhaladásáról. Ha ti, fehérek az én néger testvéreimet támogatjátok, bátorítjátok, mint ahogy most megtettétek, ha gondoskodtok arról, hogy eszöket, kezök ügyességét és szívök nemesebb érzelmeit kiműveljék: akkor fölösleges földjeiteket megvásárolják, pusztaságaitokat virágos és termékeny mezővé varázsolják, gyáraitokban a munkát elvégzik. És akkor fejeteiket mindennap nyugodtan hajthatjátok pihenőre, mert olyan nép vesz körül, amely a világ összes népei között a legtürelmesebb, a leghűségesebb, a legalkalmazkodóbb és legbékülékenyebb. Ezt mi bebizonyítottuk a multban is, amikor gyermekeitekre vigyáztunk, beteg szüleiteket ápoltuk, könnytől harmatos szemmel kísértük a temetőbe halottaitokat. Így lesz a jövőben is olyan odaadó ragaszkodással, minőre egyetlen bevándorló sem képes, mert összeforrunk veletek az ipari, polgári és embertársi munkában, s eggyé válnak céljaink. Nézzetek erre a kézre! Szétválhatunk véleményben, mint ez az öt ujj a kezemen, de a közös haladás minden kérdésében oly egységesek leszünk, mint ez a kéz!...

Itt meg kellett Bookernek állania, mert az óriási teremben tomboló lelkesedés, tapsorkán keletkezett. Az emberek felugrottak székeikről, az arcok kipirultak, a négerek egymás nyakába borultak. Percekig tartott az örületes ujjongás. Booker felmagasztosulva állott az emelvényen. Hatalmas melle zihált. Füle zúgott, szíve zakatolt.

Nyugodtan, méltósággal folytatta aztán, mikor a lelkesedés fokozatosan elült s megint halálos csönd volt a teremben.

- Az emberek egymással csak akkor élhetnek biztonságban és békében, ha mindenkinek megadatik a lehetőség a tökéletesedésre. Adjátok meg továbbra is a módot és lehetőséget erre az én fajomnak és tizenhatmillió kéz fog titeket a terhek lebírásában segíteni,
- s nem ellenetek dolgozni; vagy a tudatlanságnak és bűnnek vagy az előhaladásnak és műveltségnek leszünk egy harmadrészének képviselői a déli államokban; vagy munkabíró társaitok a déli államok kereskedelmi életében, vagy rothadó hullá leszünk, melyet magatokkal kell cipelnetek, hogy kerékkötője legyünk minden előrehaladásotoknak!

Igazgató uraim, ha végignézik majd szerény kiállításunkat, ne legyenek várakozásukban követelők. Harminc évvel ezelőtt indultunk el a haladás útján. Minden vagyonunk a

gyékénytakaró, néhány kivájt tökhéj s néhány kétes eredetű tyúk volt. Nehéz útat kellett megtennünk, amíg a mai ipar, mezőgazdaság eszközéig, közlekedési szerszámaig, a gőzgépig, ujságokig, könyvekig, szobrokig, faragó művészetéig, képirásáig, árúházak és bankok vezetéséig eljuthattunk. Büszkék vagyunk arra, hogy eljuthattunk, mert munka árán jutottunk el, de egy pillanatra sem feledkezünk meg arról, hogy munkánkat jóakaróan támogatták nemcsak a déli államok, hanem az északi államok fehér emberbarátai is. Adományaik bőséges forrása sohasem apadt ki előttünk.

A négerek legokosabbjai tudják, hogy a társadalmi életben az egyenlőséget kieroszakolni balgatagság. Kitartó, szünetet és csüggedést nem ismerő munka teremtheti csak meg. A világ piacán egyetlen nép sem marad örökké megvetett. Fontos és igazságos, hogy minden jogában a polgároknak részünk legyen, de sokkal fontosabb, hogy megadassék nekünk a lehetőség arra, hogy rászolgáljunk. Ez időszerint sokkal értékesebb az a jog, hogy egy dollárt szerezhetünk a gyárban, mint az a jog, hogy egy dollárt elkölthetünk az operában.

A közös munkának ennél az oltáránál kezeskedem arról, hogy az én népem mindig hűséges társatok lesz a déli államok javát célzó munkában; ha megszűnnek végkép a fajok küzdelmei s ha uralkodóvá lesz az egy mértékkel mérő igazságosság s minden faj meghajlik a törvény parancsszava előtt. Szeretett Déli Államoknak ebből új ege és új földje sarjad.”

Midőn Booker beszédét befejezte s a hallgatóság megint tombolt, tapsolt, üvöltött és helyéről felugrott, Bullok tábornok odarohant Bookerhez, szorongatta a kezét s nemsokára százan meg százan vették körül, hogy kezet szorítsanak vele, hogy megköszönjék a gyönyörűséget.

A kiállításon csak a Booker hatalmas beszédéről volt a szó s mikor másnap reggel vissza-utazott Tuskegeebe, minden állomás megtelt közönséggel. Keresték, felmentek a vasuti kocsi-ba, látni akarták, kezet akart vele minden néger szorítani.

A táviródrótok vitték a hírt a világlapokhoz s másnap Amerika minden lapja a Booker atlantai nagy beszédével volt tele. Szóról-szóra közölték, a szónokot égis magasztalták.

Tömegesen jöttek a felszólítások minden városból, hogy tartson Booker Washington ott is előadást. Egy élelmes amerikai polgár ajánlatot tett Bookernek, hogy menjen vele szónoki körútra. Felajánlott neki 50,000 dollár jutalomdíjat s minden költségének a fedezését.

Booker nem fogadta el az ajánlatot.

- Nekem Tuskegeebe van kötelességem, az előbbre való minden egyébnél.

De azt megtette, hogy beszédének szövegét elküldte egy tiszteletteljes levél kíséretében Cleveland elnöknek. Az Egyesült Államok elnöke sajátkezüleg írt válasza néhány nap múlva megérkezett Tuskegeebe.

Így szólt:

„Igen tisztelt Uram!

Köszönöm, hogy az atlantai kiállítás megnyitó ünnepén mondott beszédét elküldötte. Lelkesedve köszönöm, hogy így beszélt. Mélységes érdeklődéssel olvastam el, s a kiállítás létjogosultságát már csak azáltal is igazoltnak látom, hogy önnek alkalmat adott e beszéd elmondására. Az ön szavainak mindenkit meg kell örvendeztetnie és fel kell bátorítania, aki a négereknek jóakarója; s ha az ön fajrokonai abból, amit ön mondott, nem merítenek új reményt, s új elhatározásokra nem jutnak, hogy a polgárjog adta előnyöket okosan javukra fordítsák: az valóban nagyon különös volna.

Mély tisztelettel

Grover Cleveland.”

James Creelman, a newyorki „World” című ujság tudósítója, aki jelen volt az atlantai kiállítás megnyitó ünnepén, következőképpen emlékezett meg Booker ünnepi beszédéről és a közönségre gyakorolt óriási hatásról:

- Midőn Booker T. Washington, a tuskegeei néger ipariskola igazgatója, ott állott az emelvényen, s az ablakon besütő nap fénye elöntötte a fejét, s arca prófétai tűzben ragyogott, így szólott hozzám Clark Howel: „Ennek az embernek a beszéde erkölcsi forradalom kezdete Amerikában.”

Ez az első eset, hogy a déli államokban fontos alkalommal fehérek előtt néger szónokolt. A közönség meg volt babonázva, s mint a forgósél, olyan tetszésáradat zúdult szét.

Alighogy Thompsonné, a női rendező bizottság elnöke elvégezte beszédét, minden szem a karcsú, napsütötte arcú négerre szegődött, aki az emelvényen az első sorban ült. Booker T. Washington tanár volt, akit a mai naptól kezdve a legnagyobb négernek kell nevezni Amerikában. A zene a nemzeti himnuszba kezdett. A közönség hurrázott.

Ezer meg ezer szem a néger szónok arcán. Valami rendkívüli dolgot sejtett mindenki. Egy néger beszél egész faja nevében, s nem fogja senki ebben megzavarni őt. Midőn Washington tanár fölállott, a lehunyó nap rátűzte arcára sugarait. Tetszésorkánnal fogadták. Nyugtalanul mozgott az emelvényen, hogy a vakító fényt elkerülje. Aztán csodálatos arcát a nap felé fordította, szemét nem húnnya le, s kezdett beszélni. Feltűnő egyéniség: magas, csontos, karcsú, mint valami Sioux-főnök, magas homloka, egyenes orra, nehéz álla, erélyes, határozott száj, nagy, fehér fogak, átható tekintet és imponáló testtartás.

Fekete nyakán kidagadtak az erek, izmos karja súlyosan nehezedett az asztalra s kezében egy ceruzát szorongatott. Nagy lába, mintha gyökeret vert volna az emelvény talapzatán. Hangja tiszta és csengő, minden fontosabb kijelentés után sokatmondó szünetet tartott. Tíz perccel a beszéd megkezdése után a közönséget a lelkesedés bódulata szállotta meg. Kendőket lobogtattak, botokkal hadonásztak, kalapok repültek a levegőbe. Georgia legszebb hölgyei felugráltak székeikről és integettek neki. Mintha a szónok megbabonázta volna őket.

Mikor pedig a fekete kezét szétterjesztett ujaival felemelte, s dél fehéreinek népének nevében odakiáltotta: „Nézzetek erre a kézre! Szétválhatunk véleményben, mint az öt ujj a kezemen, de a közös haladás minden kérdésében olyan egységesek leszünk, mint ez a két kéz”: az óriási terem reszketett a tetszésorkántól, az egész közönség felugrott és percekig szüntelenül tapsolt a szónoknak.

Sok ország legkiválóbb szónokait hallottam, de még Gladstone sem tudta volna különben csinálni, mint ez a bárdolatlan fekete, akit napfény özöne sugároz körül, s olyan férfiak előtt beszélt, akik egykor azért küzdöttek, hogy a fajtáját leigázzák. Bármennyire tombolt is lelkesedésében a közönség, neki egy arcizma sem rándult meg.

A mellékcsarnokban egy toprongyos fekete óriás guggolt a padlón, égő szemmel és rángatózó ajkkal nézte a szónokot, míg a tetszésorkán kitört: akkor kicsordult szeméből a könny és végigszántott arcán. A néger csaknem mind sírtak, talán maguk sem tudták, hogy miért.

A beszéd végén Bullok kormányzó a szónokhoz rohant s megragadta kezét. Ez a jelenet megint tetszésorkánt támasztott a közönségnél, s néhány pillanatig ott állott a két férfi egymás kezét szorítva.

De ezzel még nem elégedett meg a sors, amely ezúttal igazságos volt.

Bookernek nagyobb dicsőség is jutott osztályrészül.

A cambridgei Harvard-Egyetem rektora egy évvel az atlantai kiállítás után levelet írt Booker T. Washingtonhoz.

Ezt a levelet:

„Igen tisztelt Uram!

A Harvard Egyetem önt a közeledő félévzáráskor díszdoktorrá akarja kinevezni; de nálunk az a szokás, hogy csak olyan uraknak adományozzuk ezt a megtisztelő címet, akik személyesen jelennek meg az évváró ünnepségen. A félév zárása ebben az évben június 24-dikére esik; kérjük tehát, hogy e napon déli tizenkét órától délután 5 óráig tartózkodjék itt. Lehetővé tudja-e tenni, hogy ezen a napon Cambridgebe jöjjön?

Biztosítom önt kiváló nagyrabecsüléséről.

Charles W. Ellidt”

Booker kezében reszketett a levél, míg végigolvasta. Szeme könnytől homályosult el.

Amerika legrégebbi egyeteme tiszteli őt meg a legnagyobb kitüntetéssel. Egy pillanat alatt elvonult lelki szeme előtt egész élete: mikor rabszolga volt az ültetvényeken, mikor a kőszénbányában szén rakott a kocsira, amikor éhezett és fázott, amikor az éjszakát a gyalogjáró alatt dideregte végig, amikor vergődött és epekedett a tanulásért. Aztán a tuskegee-i nehéz küzdelmek, a néger faj megalázása és üldöztetése... minden, minden eszébe jutott és az érzelmek egész tengere viharzott fel szívében...

Amíg mindezt érezte és mélységes hála töltötte el a jóságos Isten iránt. Imádkozott a Booker becsületes, egyszerű, gyermeki lelke...

Az ünnepen tomboló lelkesedéssel ünnepelte a tudós világ a néger nevelőt. Köszönő szavait mély meghatottsággal hallgatták végig a díszlakomán.

Ekkor írta róla az egyik ujság:

- Az első néger az egész világon, akit ezzel a címmel tüntettek ki. De nem azért kapta, mert néger, mert rabszolgának született, hanem azért, mert élete munkájával a déli államok néger lakóinak erkölcsi újjáteremtését szolgálta, s olyan lángelmének és emberszeretetnek adta bizonyosságát, ami bárkit is nagy emberré tenne, legyen bárminő színe az arcának.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A tuskegeei iskola egész kis városrészé növekedett. Majdnem annyi volt a növendéke, mint Booker idejüvetelekor Tuskegee összes lakói.

A főépület pompás homlokzata már messziről elárulta, hogy középület, hogy itt az ifjúságot nevelik.

Egymástól bizonyos távolságban voltak a többi épületek. Park vette körül mindeniket, egy-egy árnyas fa, virágokkal tarkított gyepszőnyeg, gondozott utak, ösvények mindenütt.

Egyik épületben voltak a tantermek, az esti tanfolyamok előadó termei, a gyűjtemények. Másikban a nappali társalgóterem, a harmadikban a pompás aula, amely olyan tágas volt, hogy ünnepélyek alkalmával az intézet növendékein kívül a vendégeket is kényelmesen befogadhatta.

Hálósobák, üdülősobák a betegeknek, könyvtáráépület; egész hosszú sora a különféle műhelyeknek. Huszonhét-féle mesterséget tanítottak ott. De nem ám kis, szegényes műhelyek voltak ezek, hanem magas, világos, egészséges munkacsarnokok berendezve gőz- és villanyüzemre. Hátral a gazdaság, ennek óriási udvara, ott az istállók, karámok, szérűk, mögöttük a nagy kert, amely megtermelt mindent, amire a hatalmas konyhának szüksége volt.

És ezt a nagy gazdaságot és ipartelepét, ezt a maga nemében páratlan nevelőintézetet egy embernek az akarata teremtette meg, fejlesztette naggyá és kormányozta.

Aki Booker mellé társul szegődött, az minden erejével és akaratával beleolvadt a nevelőintézetbe: eggyé vált vele.

A tanítók és tanulók egyaránt úgy nézhettek a Booker intézetére, hogy ez az övék, erre büszkék, ezt nekik szeretniök és gondozniök kell.

Ha megszólalt a csengő, jelezve a munkának kezdetét, megteltek az osztályok, sietett a tanító tanítani, a tanuló tanulni. Megteltek a műhelyek, s mindenki folytatta azt, amit tegnap vagy tegnapelőtt megkezdett.

Míg dolgozott, magának dolgozott, a havi számadásnál kimutatták, hogy mit ért a munka, ebből mennyi a tanuló bére, mennyit von le az iskola.

A növendékek nem adományt kaptak jószívű emberektől, hanem munkájuk bérét. És amit ebben az iskolában megtanultak, az mindjárt kenyeret adott nekik, mihelyt az iskolát elvégezték.

A Booker tanítványait a nagy ipartelepek várva-várták mindenütt a déli államok városaiban. Akinek megbízható kézművesre volt szüksége, a tuskegeei ipariskola igazgatójához fordult.

A fehérek idők folyamán megszokták azt, hogy a négerek nem csak mezőgazdasági munkára jók, hanem a műhelyekben is hasznavehetők.

Minden tuskegeei volt növendék biztosan számíthatott arra, hogy azzal az elbocsátó bizonyítvánnyal, amely alá Booker Washington neve volt írva, kap munkát s meglesz a mindennapi kenyerre.

Ez volt a maldeni néger gyerek életmunkájának a nagy dicsősége.

De még valami igen szép emlék, valami nagy öröm várt a hamptoni iskola gyermek-kapusára.

A nagybeteg, megbénult Armstrong tábornok levelet íratott neki Hamptonból.

„Booker Washington kéri Armstrong tábornok, hogy adjon neki helyet tuskegeei házában, ahol megpihenhet. Armstrong tábornok Bookerhez kívánczik és nem kételkedik abban, hogy kérését teljesíteni fogja.”

Booker a legközelebbi vonattal Hamptonba utazott. Elindulása előtt kiadta otthon a rendeletet, hogy lakásában a legszebb szobát, amely a virágoskertre nyílik, rendezzék be a tábornok számára.

- Válasszátok ki a legszebb bútorokat, tegyetek az asztalra virágot! Apámat várom, apámat!...

Míg Booker a tábornok ideszállításán fáradozott, a tuskegeei polgárok hamarosan elhatározták, hogy nagy, ünnepi fogadtatásban részesítik a Booker Washington mesterét.

A vonat, melyen Bookerék jöttek, este kilenc órakor érkezett meg.

Az állomásnál nagy tömeg, Tuskegee minden rendű és rangú lakosa, az iskola minden tanítója, munkavezetője és növendéke várakozott.

A tábornokot leemelték a vasuti kocsiból, s beültették kerekesszékebe. Fáklyásmenet fogta körül, s úgy vitték diadallal a lakására.

A nagybeteg tábornok nehezen bólintott a fejével, s meghatottan nézett jobbra-balra.

Armstrong tábornok meghalni jött Tuskegeébe. Csöndes vendég volt a Booker házában. Nap-hosszat elült kerekesszékeben, kinézett az ablakon. Kék szeme a messze kék eget, a felhőket vagy még a felhőkön túl levő, ismeretlen világot nézegette.

Körülötte nyüzsgött az iskola serény élete. A fűrészmalmából besipolt a gőzmasina, sűrűen megszólalt a villanycsengő, jelezve itt is, ott is a munka kezdetét vagy végét.

Booker gyakran bejött, leült a nagybeteg mellé, szerető szóval kérdezte, hogy mire volna szüksége?

Ilyenkor Armstrong tábornok kék szemében élénkebb tűz gyúlt ki, hosszasan nézett Booker fényes fekete arcára, s gyöngén hajtogatta a fejét.

De beszélni nem tudott.

Ha napfényes idő volt, Booker kitolta a kocsin Armstrong tábornokot a szobából, a lépcsőkön az izmosabb növendékek levitték a kerekesszéket, s boldogok voltak, hogy éppen őket érte ez a nagy megtiszteltetés.

A tuskegeei intézet tanítói, nevelői és növendékei ezt a gyönyörű példáját látták két hónapon át az emberi háladatosságnak.

Aztán a napfényes napokat felváltották a szeles, hideg, esős, szürke őszi napok.

A kályhában égett a tűz, az ablaktáblákat csapdosta az eső.

A nagybeteg nem hallotta a szél süvöltését, az eső csapkodását, a tűz pattogását. Kék szeme a messzeségben révedezett...

Viaszsárga kezét egy izmos, csontos fekete kéz simogatta. Bársonyos simogatás volt ez. A haldokló teste megrázkódott, arca kipirult a nagy belső izgatottságtól és emberfeletti erőfeszítéstől, ajka mozgott s kitört szívéből érthetően a hang:

- Boo-ker... kö-szönöm!...

A tuskegeei iskola háladatos igazgatója ráhajtotta fejét a viaszsárga kézre és zokogott. A mester kék szemének fénye kialudt örökre.

*

Fehér lelke szállott, magasan szállott a messzeségbe, s a fekete arcú tanítvány fehér lelke felkísérhette oda is... társak voltak e földön, társak lesznek ott fenn is...

Jótevői embertársaiknak.

Vége.